

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Jelena M. Simunović Poluga

PREVOD KAO MJESTO JEZIČKOG
KONTAKTA I JEZIČKE PROMJENE NA
PRIMJERU PREVODA KNJIGA IZ
OBLASTI POPULARNE PSIHLOGIJE

Doktorska disertacija

Beograd, 2019.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Jelena M. Simunović Poluga

TRANSLATION AS A PLACE OF
LANGUAGE CONTACT AND LANGUAGE
CHANGE IN TRANSLATIONS OF
POPULAR PSYCHOLOGY LITERATURE

Doctoral dissertation

Belgrade, 2019.

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Елена М.Симунович-Полуга

ПЕРЕВОД КАК МЕСТО ЯЗЫКОВОГО
КОНТАКТА И ЯЗЫКОВОГО
ИЗМЕНЕНИЯ
НА ПРИМЕРЕ ПЕРЕВОДА КНИГ ИЗ
ОБЛАСТИ ПОПУЛЯРНОЙ
ПСИХОЛОГИИ

Докторская диссертация

Белград, 2019.

Mentor:

prof. dr Marko Čudić, vandredni profesor
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije:

Datum odbrane:

IZJAVE ZAHVALNOSTI

Veliku zahvalnost dugujem svom mentoru, prof. dr. Marku Čudiću za svesrdnu podršku i pomoć tokom cijelog perioda pisanja ove disertacije. Posebno sam zahvalna za sve konsultacije, veliko strpljenje kao i znanje koje sam stekla zahvaljujući njegovim stručnim savjetima i pedagoškom pristupu. Zahvalna sam i svim profesorima koji su me tokom studija na Filološkom fakultetu usmjerili kao i za inspiraciju koju sam našala kroz njihove predmete. Takođe želim da se zahvalim svojoj porodici. Prvenstveno zahvalnost dugujem svom pokojnom ocu, profesoru engleskog jezika Milijanu Simunoviću koji me je naučio svemu što znam i inspirisao me da zavolim engleski jezik. Izuzetno sam zahvalna i za pomoć ostatka svoje porodice, jer su na sebe preuzeli mnoge porodične dužnosti kako bi mi olakšali rad i pružili svaki vid podrške.

U Beogradu, 2019. godine.

Jelena Simunović Poluga

**PREVOD KAO MJESTO JEZIČKOG KONTAKTA I JEZIČKE
PROMJENE NA PRIMJERU PREVODA KNJIGA IZ OBLASTI POPULARNE
PSIHOLOGIJE**

REZIME

Ciljevi ovog rada mogu se podijeliti, kako oni proizilaze iz samog naslova, na one koji se odnose na prevod kao mjesto kontakta i one koji se odnose na jezičke promjene. Prije svega, željeli smo da ovom jezičkom kontaktu pristupimo iz novog ugla, tj. da prevod posmatramo kao mjesto kontakta. To je značilo promjenu postojeće paradigme prema kojoj se istraživači, koji se uglavnom bave neposrednim jezičkim kontaktima (Weinreich 1968, Haugen 1988, i kod nas Filipović 1986, Ajduković 2004), većinom se koncentrišu na bilingvalne govornike kao mjesto jezičkog kontakta. Ajduković (2004) pored bilingvalnog govornika pominje i monolingvala kao mjesto jezičkog kontakta, a napominje da je za neke autore bilingvizam obavezan uslov i da je sami prevod istovremeno jezički kontakt i bilingvalna pojava. Međutim, kako se u našem radu bavimo posrednim kontaktom mjesto kontakta predstavlja bilingvalni prevodioc, ali kako se ne radi o govoru već pisanom tekstu koji zahtijeva izvjesne konvencije smatramo da mjesto na kome vidimo rezultate kontakta predstavlja prevod.

Prevod kao dio jezičkih kontakata nije podrobno istražen. Iako neki autori pominju prevod u kontaktološkim i drugim studijama (Thomason 2010, Appel i Muysken 2006 i Joseph 2010), a kod nas se istraživači uglavnom bave leksičkom kontaktologijom i adaptacijom pozajmljenica (Filipović 1986, Ajduković 2004) ono što se dešava u prevodu prilikom kontakta nije dovoljno istraženo. Iz ovih razloga smo u našoj studiji povezali prevod kao mjesto kontakta i jezičke promjene koje su intristički dio svakog jezika, a problem smo posmatrali na primjeru niza prevoda tj. kontaktu koji se dešava između izvornog i ciljnog jezika u prevodu imajući u vidu i kontakt koji čitaoci kasnije imaju s tim prevodnim jezikom.

Jezičke promjene ipak ovdje nijesmo posmatrali tradicionalno prema jezičkim nivoima (iako je primjerima najviše obuhvaćen leksički i sintaksički kao i leksičkosintaksičke primjere) već u okviru šest kategorija koje su obično pokazatelj funkcionalnog stila ali i prevedenog teksta (dekomponovanje predikata, nominalizaciju iskaza, pasivne konstrukcije, nove i kreativne kolokacije, bezlični glagolski oblici i doslovni prevodi). Kako bismo prepoznali jezičke promjene kreirali smo tri specifična

kriterijuma koji služe da opišu i okarakterišu jezičku promjenu, a to su kriterijum prisutnosti (u ovom slučaju radi se o objavljenim prevodima ali uopšteno se ovaj kriterijum odnosi na jezičke politike i planiranje), kriterijum učestalosti (odnosi se na preslikavanje i ponavljanje konstrukcija po ugledu na engleski ali i strukturne anglicizme) i kriterijum prirodnosti (odnosi se na pragmatičku stilistiku i prepoznavanje postojeće normatizacije ali i internacionalizacije prevoda uopšte).

Putem ovako koncipirane analize služili smo se deskriptivnim i kontaktno-kontrastivnim metodom da bismo na korpusu uzoraka ukazali na moguće jezičke promjene. Korpus predstavljaju pet knjiga žanra popularne psihologije čiji su prevodi objavljeni u periodu od 2005. do 2015. godine. Kako bi korpus bio izbalansiran i relevantan teme ovih knjiga variraju od vjere, inteligencije, novca, učenja pa do međuljudskih odnosa. Ipak, ovdje smo metodom povratnog prevoda prvo svojeručno anotirali sve primjere. Primjeri su pažljivo odabrani i pronađeni su njihovi korespondenti na engleskom, a zatim su podijeljeni u kategorije koje ilustruju istraživane pojave, njihovo prisustvo ili odsustvo u oba jezika, služeći se takođe metodom povratnog prevoda. Tako smo istražili 1) da li su dekomponovani predikati prevedeni takođe dekomponovanjem glagola u srpskom jeziku ili punoznačnim glagolom; 2) da li su nominalizacije i imenske fraze prevedene po ugledu na engleski i kakva su obilježja tih konstrukcija; 3) da li su pasivne konstrukcije takođe prenijete pasivnim konstrukcijama ili konstrukcijama sa pasivnim značenjem; 4) da li su bezlični glagoli prenijeti ličnim ili bezličnim glagolskim oblicima u srpskom; 5) da li se u prevodu koriste ustaljeni leksički spojevi ili kreativne kolokacije i da li su ispoštovana osnovna pravila kolokabilnosti; 6) da li tekst obiluje doslovnim prevodima i u kojoj mjeri. Nakon kvalitativne analize, sproveli smo kvantitativnu analizu i grafički prikazali zastupljenost svake pojave kao i brojčani prikaz primjera koji su prevedeni preslikavanjem engleskih konstrukcija u odnosu na ostale slučajeve.

Rezultati ovog istraživanja su dvostruki i dijelimo ih na one koji se odnose na prevođenje i evaluaciju prevoda i one koji se odnose na jezičke politike i planiranje kada je u pitanju prevodna književnost. Rezultati su pokazali, prije svega na osnovu izložene teorijske osnove i kroz ovu studiju razvijenih kriterijuma, da prilikom kontakta u procesu prevođenja dolazi do interferencije koja vodi ka jezičkoj promjeni.

Uticaj engleskog je posebno snažan kada su u pitanju procesi koji inače dolaze evropeizacijom i globalizacijom, poput dekomponovanja predikata i čestih nominalizacija koje se javljaju ne samo naspram engleske konstrukcije već i onda kada ta konstrukcija u originalnom tekstu ne postoji. Slično se dešava i sa univerbizacijama/univerbacijama, koje služe da smanje broj elemenata sintaksičke konstrukcije pa je i ovaj prevodilački trend u porastu, a postoje i novi obrti kao dopune univerbizacija što smo nazvali djelimičnom univerbizacijom. Nominalizacije su takođe češće u prevodu, a pored njih bilježimo pojavu raznih imenskih fraza opterećenih nagomilanim padežima, kao i jukstapoziciju. Pasivne konstrukcije koje uključuju i čestu upotrebu trpnih pridjeva takođe preovladavaju u srpskom jeziku jer se uvidom u prevode primjećuju pasivi kojih u engleskom nema. Situacija sa infinitivima je nešto drugačija, jer su kao ekonomično sredstvo izražavanja postali dio nove srpske sintakse a pronašli smo samo jedan primjer u kojem je infinitiv upotrijebljen samo u prevodu. Ispitivanju kolokacija smo pristupili na drugi način provjeravajući njihovu kreativnost pa smo poredili one koje su preslikane iz engleskog i one koje su ustaljene ali upotrijebljene u pogrešnom kontekstu. Kako je broj doslovnih prevoda bio veoma veliki podijelili smo ih na one koji predstavljaju prave novine i one koji će se zahvaljujući unutrašnjim jezičkim procesima kao i drugim utilitarnim i ideološkim faktorima vjerovatno ustaliti u srpskom.

Kako bi se, bilo kao govornici, čitaoci ili prevodioci snašli u novinama koje jezičke promjene neminovno donose potrebno je svjesnije i savjesnije sagledati jezički kontakt i žanrove poput popularne psihologije, koji su naročito podložni jezičkim promjenama pod uticajem prevoda i više se baviti jezičkim planiranjem i politikama koje mogu pozitivno da utiču na izdavačku djelatnost prevodne književnosti.

Ključne riječi: jezički kontakt, jezički uticaj, prevod kao mjesto kontakta, jezičke promjene pod uticajem prevoda, ideologije

NAUČNA OBLAST: NAUKA O JEZIKU

UŽA NAUČNA OBLAST: TRADUKOLOGIJA, KONTAKTNA LINGVISTIKA, SOCIOLINGVISTIKA

UDK BROJ:

TRANSLATION AS A SITE OF LANGUAGE CONTACT AND LANGUAGE CHANGE: THE EXAMPLE OF TRANSLATIONS OF POPULAR PSYCHOLOGY LITERATURE

SUMMARY

The goals of this paper can be divided, as indicated in the title itself, into those that refer to translation as a site of contact and those that refer to language changes. First of all, it was our intention to approach this language contact from a new angle, i.e. to consider translation as a locus of contact. This implied a change in the existing paradigm, according to which those researchers who predominantly deal with direct language contacts (Weinreich 1968, Haugen 1988, and in our region Filipović 1986 and Ajduković 2004) concentrate mostly on bilingual speakers as a locus of language contact. Besides bilingual speakers, Ajduković (2004) also mentions monolingual speakers as a site of language contact and remarks that, for some authors, bilingualism is considered a necessary condition for this to occur and that translation itself is simultaneously both language contact and a bilingual occurrence. However, as we are dealing with indirect contact in our thesis, the site of contact is, the bilingual translator, but since we are not dealing with speech but written text, which demands certain conventions, we deem that the site where we see the results of language contact is translation.

Translation as a segment of language contact has not been thoroughly researched. Although some authors make a mention of translation in their studies on language contact and other types of studies (Thomason 2010, Appel and Muysken 2006, and Joseph 2010) and in our region researchers mostly deal with lexical contactology and the adaptation of borrowings (Filipović 1986, Ajduković 2004), what goes on during the translation process has not been sufficiently researched. For these reasons, in our research we made a connection between translation as a site of contact and of language change, which is an intrinsic part of every language, and we considered this issue based on the examples of a number of translations, i.e. contact occurring between the source and target languages in translation, having in mind the contact that the readers will later have with the translated language.

In this study we did not consider language changes in a traditional manner – according to different language levels (even though the examples mostly cover the lexical and syntactical levels, as well as lexico-syntactical examples) – but rather within six categories that are usually indicators of a functional style, and also of a translated text style (decomposition of the predicate, nominalised forms, passive structures, new and creative collocations, non-finite verb forms and literal translations). In order to identify language changes, we formed three specific criteria which serve to describe and characterise language change. These are: the criterion of existence (in this case we are discussing published translations, but, generally speaking, this criterion refers to language policies and planning); the criterion of frequency (referring to replicating and repeating structures based on English norms, but also structural Anglicisms); and the criterion of naturalness (referring to pragmatic stylistics and identifying the existing normativisation, as well as the internationalisation of translations in general).

In this kind of analysis design, we used a descriptive method, and a combination of contact and contrastive analysis methods, in order to point out possible language changes in the samples that make up the corpus. The corpus comprises five books from the popular psychology genre, translations of which were published between 2005 and 2015. In order to make the corpus balanced and relevant, the themes of these books are in various areas ranging from faith, intelligence, money and learning to interpersonal relationships. However, we used a back-translation method to make handwritten annotations of all the examples. The examples were carefully selected, the corresponding sentences in English were found, and the examples were then divided into categories that illustrate the occurrences that this research focuses on, whether this refers to their presence or absence in both languages, also using the back-translation method. In this manner we researched: 1) whether decomposition of the predicate is also translated by decomposing the predicate in Serbian or by using full lexical verbs; 2) whether nominalisations and noun phrases are translated according to the English model, and what their characteristics are; 3) whether passive structures are also expressed by passive structures or structures with a passive meaning; 4) whether non-finite verbs are expressed by non-finite verb forms in Serbian; 5) whether the translation uses established lexical sequences or creative collocations and whether basic collocability rules are followed; 6) whether the text is rich in literal translations, and to

what degree. After the qualitative analysis, we conducted a quantitative analysis and made a graphical representation of the frequency of each of these occurrences, as well as a bar chart with a numeral representation of the examples translated by reduplicating the English structure, in comparison with the other solutions.

The results of this research can be divided into those referring to translation and translation evaluation, and those referring to language policies and planning in regards to translations of literature. The results show – most of all based on theoretical foundations and criteria developed throughout this study – that interference which leads to a language change occurs during contact within the translation process.

The impact of the English language is especially strong when it comes to those processes usually introduced by Europeanisation and globalisation, such as decomposition of the predicate and frequent nominalisations, which occur not only in place of the English structure but also when this structure does not exist in the original. A similar occurrence takes place regarding univerbisations/univerbations, which serve to decrease the number of elements in the syntactical structure, a translation trend which is growing, and there are new creative structures such as univerbisation additions, which we called partial univerbisation. Nominalisations are also more frequent in translations and, besides them, we noticed the occurrence of different noun phrases burdened by several cases, as well as finding examples of juxtaposition. Passive structures, which include frequent use of passive participles, also dominate in Serbian, because in the reading of translations we notice passive structures that do not appear in English. When it comes to infinitives, the situation is somewhat different, as they are used in the economy of language of the new Serbian syntax, and our findings show only one example where an infinitive was used only in the translation. We studied collocations within a different approach, testing their creativity, so we compared those reduplicated from English and those that are common but used in a wrong context. As there were a large number of literal translations, we divided them into those representing completely new structures and those which, due to internal language processes, as well as other utilitarian and ideological factors, will probably become established in Serbian.

In order to handle the novelties that language change inevitably triggers, there is a need to consider language contact and genres like popular psychology especially vulnerable to contact-induced language change with more awareness and more

faithfully, and to devote more time to language planning and language policies that can make a positive impact on the publishing industry of translated literature.

Keywords: language contact, language impact, translation as site of contact, translation-induced language change, ideologies.

SCIENTIFIC FIELD: LINGUISTICS

SPECIFIC SCIENTIFIC FIELD: TRADUCTOLOGY, CONTACT
LINGUISTICS, SOCIOLINGUISTICS

UDC NUMBER:

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj istraživanja	4
1.2. Plan rada	7
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR	11
2.1. Definisanje prevođenja (tradukološki aspekti)	11
2.2. Definisanje jezičkog kontakta i jezičkih promjena (kontaktološki i sociolingvistički aspekti)	19
2.3. Mjesto kontakta: prevod kao mjesto kontakta	36
2.4. Kriterijumi za prepoznavanje jezičkih promjena i posebnog varijeteta	41
2.4.1. Dekomponavani predikati	51
2.4.2. Nominalizacije iskaza	53
2.4.3. Upotreba pasiva i bezličnih glagolskih oblika	54
2.4.4. Nove ili neuobičajene kolokacije	56
2.4.5. Doslovni prevodi i ostali novi obrasci	57
2.5. Teorijsko-metodološki okvir za posmatranje prevoda kao mjesta kontakta i analizu jezičkih promjena	59
2.5.1. Ograde i ograničenja studije	66
2.5.2. Pristup i stav	70
3. Jezičke promjene pod uticajem prevoda	73
3.1. Interdisciplinarni karakter studije	
3.2. Prethodna istraživanja	74
3.2.1. Jezičke promjene u širem smislu	80
3.2.2. Jezičke promjene u prevodu	81
3.3. Korpus	83
3.3.1. Pilot studija	84
3.3.2. Žanr i stil	87
4. ANALIZA KORPUSA	86
4.1. Selekcija korpusa	90
4.2. Struktura	91

4.2.1. Dekomponovanje predikata kroz prevod i van njega	93
4.2.2. Nominalizacije u izvornom i ciljnom jeziku	101
4.2.3. Pasivi i pasivne konstrukcije i participi	107
4.2.4. Upotreba bezličnih glagolskih oblika u jeziku prevoda	116
4.2.5. Nove kolokacije i neustaljeni spojevi riječi	119
4.2.6. Doslovni prevodi i ostali novi obrasci	124
4.3. Kvantitativna analiza	132
5. DISKUSIJA	136
6. ZAKLJUČAK	146
LITERATURA	154
BIOGRAFIJA AUTORA	160

1. Uvod

Posljednjih godina, sa sve većom upotrebom interneta i pod uticajem globalizacije, geografske granice prestale su da budu ograničavajući faktor u širenju engleskog jezika. Ovo je dovelo do dalekosežnih promjena u pogledu na svijet i društvo, a sve to je ispraćeno promjenama i u jeziku. U današnje vrijeme nije teško uočiti razne promjene koje jezik trpi pod uticajem globalizacije i sve šire upotrebe engleskog jezika, što se očituje i u prevodima. Osim u ponašanju govornih zajednica, mjesto gdje nastaje najviše promjena podrazumijeva prenesenu (multimedijalno) i posebno štampanu riječ. Naime, engleski jezik prodire kroz popularnu kulturu, muziku i naravno literaturu, tj. prevode romana, bestselera, i ono što ćemo primijetiti u ovoj studiji, kroz veliki broj knjiga iz oblasti popularne psihologije. Mnogi lingvisti ističu posljedice ovakvog uticaja (Kristal 2010, kod nas Prčić 2000, 2005¹), međutim moguće jezičke promjene, uzroci i razlozi pojava koje kao njegova posljedica nastaju nijesu podrobno istraženi. Ovim pitanjem se prije svega bavi lingvistička kontaktologija, a ukoliko posmatramo prevod kao mjesto kontakta, onda i tradukologija.

Ovakva situacija u svijetu, upotrebom i prevođenjem engleskog jezika dovodi do interesantnih kontaktoloških pojava koje nije uvijek jednostavno ispratiti i opisati. Mnogi istraživači su se bavili anglicizmima i njihovom adaptacijom u našem i drugim jezicima, ali u sjenci tih istraživanja su ostali svi drugi modeli izražavanja (i to ne samo usmenog) koji su našli način da prodru u jezik. Stoga, ovo istraživanje ima za predmet prevod kao mjesto kontakta dva jezika, dva leksička i sintaksička sistema, ali i dvije kulture i ideologije. Ovakve leksičke i jezičke pojave često su opisane u okviru lingvističke kontaktologije, čiji su pioniri Haugen (1988) i Weinreich (1953) (kod nas Filipović 1986, Ajduković 2004). Kako navodi Ajduković (2004: 74), lingvistička kontaktologija se bavi „zajedno ekstralingvističkim odnosno sociološkim faktorima međujezičkog uticaja i lingvističkim procesima jezičkog kontakta“, a predmet proučavanja su joj svi oblici interferencije. Baveći se na jedan detaljniji način upravo interferencijom i međujezičkim uticajima, kao i procesima unutar jezičkog kontakta

¹ Prvo izdanje Prčićeve knjige *Engleski u srpskom* (2005) ćemo navoditi kada uopšteno budemo upućivali na ovog autora, kako bi drugi istraživači lakše pratili tok ovog istraživanja. Kada su u pitanju direktni citati ovog autora koristili smo drugo izdanje (2011).

tokom samog čina prevođenja možemo doći do bitnih zaključaka o prevodu kao mjestu kontakta kao i o novonastalim jezičkim promjenama.

Istraživanja jezičkih kontakata Rudolf Filipović (1986: 26) posmatra „sa stanovišta jezičkog ponašanja pripadnika društvenih grupa“. Međutim, često su se ove studije koncentrisale na razne aspekte jezičkog pozajmljivanja i adaptaciju pozajmljenica na različitim nivoima (Ajduković 2012: 23), dok su kulturološki, sociolingvistički i drugi uslovi koji dovode do kontakata ostali neistraženi. Kako smatramo da u jezičko ponašanje spada i pismeno izražavanje, u ovoj studiji ćemo se baviti tekstom (prevodom) kao mjestom kontakta, koje takođe u okvirima kontaktoloških istraživanja pominju Thomason (2010: 32) kao i Appel i Maysken (2006: 6), i u svojoj studiji o jezičkim promjenama na Balkanu Joseph (2010: 618). Prema Filipoviću, prevod je jedan od vidova posrednog ili indirektnog kontakta, ali u njegovim istraživanjima prevod je sporedan u odnosu na ostale aspekte jezičkog pozajmljivanja. Svakako, njegov teorijski i terminološki aparat biće od velike pomoći za izvođenje i definisanje ove studije. Takođe, ciljevi ovakvih istraživanja u prošlosti su bili da se otkriju mehanizmi i rezultati jezičkog kontakta, dok su razlozi za ovakvu kontaktolingvističku i sociolingvističku situaciju na našim prostorima ostali nepoznati. Imajući sve to u vidu, cilj nam je da na osnovu jednog novog interdisciplinarnog pristupa dođemo do podataka o novonastalim pojavama u jeziku.

S druge strane, postoje pokušaji da se uspostavi univerzalna teorija jezičkog kontakta (Thomason i Kaufman 1988). Dok se drugi autori bave lingvističkim ograničenjima kontaktologije, Thomason i Kaufman ističu uticaj društvenih faktora. Iako se bave istorijskom lingvistikom, ovi autori stavljaju akcenat na sociolingvističke uticaje, naročito kada su u pitanju jezičke promjene uzrokovane kontaktom (engl. *contact-induced language change*). Oni daju okvir za izučavanje raznih vidova interferencije i koriste ovaj termin u širem smislu (Thomason i Kaufman 1988: 32). Kroz novija istraživanja susrećemo se sa pojmom jezičkih promjena nastalih pod uticajem prevoda (engl. *translation-induced language change*) (Becher V. House J. & Kranich S. 2009; Kranich S. Becher V. & Höder S. 2011), pa se ovo istraživanje može shvatiti kao pronalaženje mogućih jezičkih promjena koje su nastale pod uticajem prevoda, ne zanemarujući društvene i ideološke uticaje. Naime, teorija prevođenja, koja

opisuje proces prevođenja i daje osnovne principe prevođenja, takođe može dati svoj doprinos u istraživanju ove teme. Tradukološki aspekti ovoga rada su važni u smislu otkrivanja i unapređivanja prevodilačkih stavova i praksi, ali i otkrivanja jezičkih ideologija. Kako ova tema može podrazumijevati širok spektar ideja i istraživanja u okviru različitih disciplina i na raznim nivoima jezika, u ovom slučaju smo se koncentrisali na mikrokontaktološko istraživanje registra knjiga popularne psihologije, tj. stvaranje novih obrazaca i modela pismenog izražavanja u kontaktu engleskog i srpskog u okviru ovog registra. Upravo ovi obrasci i modeli u prevedenoj literaturi su nas naveli na detaljniju analizu i povezivanje gore navedenih disciplina i pojmova.

Prema tome, rad zasnivamo na sinhronom istraživanju pojedinih kontaktoloških pojava i lingvističkih i sociolingvističkih faktora koji utiču na njih, a koje signaliziraju moguće promjene u srpskom jeziku kao i nametanje anglofonih normi prilikom prevođenja sa engleskog jezika. Težište našeg istraživanja su primjeri interferencije ali i jezičkih promjena imajući u vidu definiciju koju u okvirima kritičke sociolingvistike uspostavlja Jelena Filipović (2009: 25):

Svaka jezička promena počinje kao jedna od brojnih varijacija u jeziku (individualna ili grupna), ali samo neke od njih se ustale zahvaljujući internim potrebama jezičkog sistema ili određenim socijalnim uslovima (stavovima, ideologijama i sl.) govorne zajednice.

Ova definicija pruža i širi kontekst potreban za ovo istraživanje (razne varijacije u jeziku), kao i zaključak o tome da li će se jezičke promjene ustaliti i pod kojim uslovima, što je i srž ovog rada. Najčešći primjeri ovakvih promjena iz našeg korpusa, koje će se možda ustaliti u jeziku, odnose se na čestu i neopravdanu upotrebu infinitiva, upotrebu pasiva, primjere nominalizacije iskaza kao i dekomponovanih predikata. Neke od njih, kao dio pojedinačnih funkcionalnih stilova, navodi Radovanović (1979) u svojoj knjizi *Uvod u sociolingvistiku* i smatra ih dijelom jezičkog substandarda, a na nama je da istražimo da li se ta situacija promijenila do danas. Kao uticaje zbog kojih dolazi do ovakvih pojava ostali istraživači pominju popularnost i prestiž koji ima engleski jezik (Thomason i Kaufman 1988, Crystal 2003), a naš zadatak je da

zaključimo da li su upravo ovi ili neki drugi uticaji doveli do stvaranja novih jezičkih obrazaca u srpskom jeziku.

Kada je u pitanju korpus rada, imajući u vidu prethodne studije i objavljene radove kao i primjere iz pilot-studije, korišćićemo niz prevoda knjiga popularne psihologije koje su izdate u periodu od deset godina, i to od 2005. do 2015. godine. Knjige su izabrane bez davanja prednosti onima koje su imale najviše uticaja, ali i imajući u vidu da su na našim prostorima obično prevedene najpopularnije knjige ovoga žanra, pa će dio korpusa biti knjiga Dejla Karnegija (*Kako zadobiti prijatelje i uticati na ljude*), koga *Tajms* smatra autorom jedne od najboljih knjiga iz ove oblasti. Takođe, navešćemo kratku analizu literature u okviru ove oblasti koja je pisana na izvornom jeziku (tj. srpskom, a dio je pilot-studije), radi validnosti studije, kao i pružanja odgovora na pitanje kako su pojedine promjene našle svoje mjesto u srpskom jeziku. Izbor vremenskog perioda objavljivanja ovih prevoda na srpski jezik, kao i odabir knjiga koje će biti dio korpusa, imaju za cilj da ukažu na dalekosežne uticaje na jezik koji su doveli do izvjesnih promjena. Više informacija o prirodi i sakupljanju korpusa izložene su u poglavlju 3.3.

Prema tome, na osnovu korpusa i prikupljenih lingvističkih i sociolingvističkih podataka, analiziraćemo kontaktološke pojave i uvidjeti kako i koliko ovakvih promjena nastaje u datoj kontaktnoj situaciji, kao i utvrditi mogući stepen njihovog manifestovanja u jeziku danas.

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Kako dio ovog istraživanja podrazumijeva otkrivanje uticaja dominantnog jezika (u ovom slučaju engleskog), kao i nastajanje jezičkih promjena u toku njihovog trajanja (J. Filipović 2009: 17), moramo pretpostaviti da oni postoje, tj. da se javljaju upravo u registru i stilu koji proučavamo – u literaturi popularne psihologije. Naše pilot istraživanje je pokazalo da su konstrukcije i fraze pod uticajem anglofonih normi prisutne i u knjigama popularne psihologije pisanim na srpskom jeziku. Mogući razlozi za ovakvu pojavu mogu biti uticaj literature iz oblasti psihologije i popularne psihologije u jednom opštem smislu, ali čak i tada jezik odaje pojave slične onima koje

smo istraživali u prethodnim radovima, gdje je kao korpus upotrijebljena knjiga ovog žanra².

Međutim, pretpostavljamo da je uzrok upotrebe takvog jezika prevedena literatura i da su te posebne konstrukcije nastale pod uticajem prevođenja sa engleskog jezika. Vodimo se dakle pretpostavkom da postoji varijetet koji je nastao kroz proces prevođenja literature žanra popularne psihologije. Stoga, posmatramo „sinhronijsku sliku varijacije (varijacija u jednom vremenskom periodu)“ i društvene faktore koji su uticali na njeno stvaranje (Meyerhoff 2006: 130). Samim tim, pristup ovom istraživanju je sociolingvistički, jer ne samo da uključuje istraživanje društvenih faktora već na pojave koje smo uočili gledamo kao na dio posebnog varijeteta koji će kroz ovu studiju biti opisan.

Poput prethodne pilot-studije i uzoraka iz jednog od prevoda knjiga popularne psihologije, istraživanje počinjemo hipotezom da su nametnute fraze i konstrukcije, koje imitiraju jezik sa koga se ova literatura najčešće prevodi zapravo promjene ili novonastali jezički obrasci koji nijesu u skladu sa uobičajenom normom. Uticaji strane kulture su prisutni samim činom prevođenja strane literature, a kako smo primijetili, u prevodu dolazi do pojave stranih jezičkih struktura koje prema Meyerhoff (2006) mogu voditi do sinhronijskih promjena, a moguće je i da će imati dijahronijski uticaj. Međutim, u ovoj studiji ćemo se ograničiti na sinhronijske promjene sa ciljem da otkrijemo trenutne jezičke ideologije i prevodilačke prakse koje su dovele do štampanih publikacija bogatih ovakvim jezičkim pojavama. Prema tome, ovo istraživanje takođe ima za cilj da pruži jedan prikaz jezičke situacije (ponavljanja, stavove i sl.) u štampanim medijima kao i prikaz prevodilačke prakse kada su u pitanju knjige popularne psihologije. U ovom smislu se ograničavamo na polje kritičke sociolingvistike, svjesni da nije izvjesno da li će se ove jezičke promjene zadržati u jeziku ili ne, ali ujedno svjesni trenutne upotrebe u štampanim medijima.

Kada govorimo o otkrivanju međujezičkih uticaja, pokušavamo da uočimo da li dolazi do dominacije engleskog jezika u okviru žanra popularne psihologije. Smatramo

² Da spomenemo jedan od njih: *Culturally marked lexis - translation as a mode of colonization*, sa V naučnog skupa mladih filologa Srbije.

da postoje i uticaji na standardizaciju jezika (kada je u pitanju normiranje ovog stila pisanja), jezičke politike i planiranje (jezičke ideologije i prevodilačka praksa) kao i uticaji na opšte obrazovanje, budući da knjige ovog žanra čita veliki broj ljudi. Stoga, kao rezultat ovog istraživanja očekujemo jasan prikaz uzroka i uticaja u ovoj mikrokontaktološkoj i mikrosociolingvističkoj jezičkoj situaciji. Ovakvi ciljevi, također, ukazuju na interdisciplinarni karakter ovoga rada, jer da bismo donosili ovakve zaključke bavićemo se i kontaktologijom (sinhrono istraživanje) i kritičkom sociolingvistikom (mikrosociolingvistički pristup koji podrazumijeva istraživanje funkcionalnog raslojavanja jezika, kao i jezičkih i prevodilačkih ideologija), kao i traduktologijom (otkrivanje prevodilačkih tehnika i praksi). Naime, kroz istraživanje i odabrani korpus ćemo pokazati da je ova specifična kontaktološka situacija mjesto gdje je jezik podložan promjenama, zbog žanra koji je svoju popularnost stekao prije svega u zapadnim kulturama i prevodâ koji stvaraju pogodno mjesto za uticaj ideologija prožetih kroz poruke teksta, kao i jezik teksta.

Kako istorijska lingvistika jasno daje okvire onoga što možemo nazvati jezičkim promjenama (Thomason 2001: 93-94) (koje ponekad vode do pojava poput preključivanja kodova pa čak i smrti jezika), smatramo da će rezultati ovog istraživanja pokazati da postoje jezičke promjene u širem smislu, tj. u okvirima kritičke sociolingvistike, mikrokontaktoloških istraživanja i tradukologije (translation induced language changes), te ukazati na njihov opseg i kvantitet. Prema tome, bavimo se vanjezičkim, a ne samo lingvističkim uticajima pa će i rezultati imati veći značaj za stvaranje slike o novim obrascima i modelima izražavanja u žanru popularne psihologije u srpskom jeziku. S druge strane, ovo istraživanje je zasnovano na posrednim a ne neposrednim dodirima dva jezika (podjela koju daje Filipović 1991: 31), pa shodno tome, empirijski dio ovog istraživanja ima za zadatak da prikaže ishode posrednog kontakta pod uticajem prevoda. U ovom smislu, proširićemo našu studiju kada su u pitanju teorijske osnove koje daje Rudolf Filipović (1991), jer je njegov pristup posredim jezičkim dodirima uži u smislu jezičkih nivoa kojima se bavi. Ovo se konkretno odnosi na manji broj primjera onoga što pretpostavljamo da su strukturalne promjene, a detaljnije će biti objašnjeno u teorijskom dijelu rada.

Smatramo da će postignuti rezultati ovog istraživanja podići svijest o stranim jezičkim uticajima u jednom žanru koji nalazi svoje korijene upravo u popularnoj kulturi, pa samim tim prenosi jednu vrstu popularnog jezika i izražavanja, koji će biti predstavljen kroz ovu kvantitativnu i kvalitativnu studiju. O samim metodama će više riječi biti u sljedećim poglavljima.

1.2. Plan rada

Imajući u vidu da ćemo se baviti interdisciplinarnim istraživanjem i sagledavati jezik prevoda iz više uglova, smatramo da je bitno na samom početku naglasiti tok ovog rada. Kao što smo već konstatovali, u ovom radu ćemo se baviti ne samo lingvističkim uticajima koji su doveli do jezičkih pojava i situacija koje smo uočili, već će veliki dio rada biti teorijski i empirijski objašnjen, imajući u vidu vanjezičke faktore. Stoga, kako bismo dokazali postojanje uočenih pojava, bavićemo se tradukološkim aspektima prevoda kao mjesta kontakta, a samim tim i kontaktološkim aspektima ovako postavljene jezičke situacije. Osim toga, služićemo se kritičkom sociolingvistikom, tj. istraživati jezičke promjene u kontekstu sociolingvističkih istraživanja. Imajući u vidu ovakav pristup, rad ćemo podijeliti u dvije faze, gdje će prvi dio rada predstavljati teorijsku osnovu, dok će drugi biti empirijski i sastojati se iz analize i diskusije primjera jezičkih promjena u okviru datog korpusa.

Nakon predavljanja korpusa i načina njegove selekcije, u radu ćemo se baviti analizom istog. Ovo će podrazumijevati kvantitativnu i kvalitativnu analizu konstrukcija koje su neuobičajene u srpskom jeziku ili nijesu u skladu sa uobičajenom tvorbom. Kao kvantitativni dio studije uočićemo frekventnost ovih pojava, njihove različite kategorije (npr. neuobičajene kolokacije), kao i njihova ponavljanja u okviru korpusa. Konkretnije, analiza će obuhvatiti upotrebu pasiva, česte upotrebe bezličnih glagolskih oblika, nominalizacije iskaza, dekomponovanje predikata, doslovnog prevoda i već pomenute novonastale kolokacije. Razlog za analizu upravo ovih konstrukcija nalazimo u prethodnim istraživanjima, pa se po ugledu na Radovanovića (1979), Ivira (1985), Hlebca (2009), bavimo sličnim jezičkim pojavama, ali u užem kontekstu. Naime, ovi autori su se istim bavili u okvirima funkcionalnog raslojavanja jezika i teorije i tehnika

prevođenja pa, imajući u vidu interdisciplinarni karakter ove studije, uzimamo prethodno uočene konstrukcije kao uzorak za našu analizu.

Kako se korpus sastoji iz niza prevoda, bitno je naglasiti da ćemo se u dijelu rada baviti i evaluacijom prevoda. U ovom dijelu rada oslonićemo se na savremene traduktološke studije i modele evaluacije prevoda. Postoji nekoliko pragmatičkih modela u okviru teorije prevođenja koje možemo povezati sa sociolingvističkom analizom diskursa i teksta i analizom funkcionalnih stilova u okviru žanra popularne psihologije. U ovom dijelu analize oslonićemo se na prethodne studije ove vrste (House 2006; Becher et al. 2009) i kod nas (Jovanović 2015) u čijim studijama se razgraničavaju strukturalne i stilske promjene pod uticajem prevoda. Ranije smo i naglasili pojam jezičkih ideologija, a kako literatura popularne psihologije donosi sopstvene ideologije, biće interesantno uočiti kako je to pretočeno kroz prevod. U ovom smislu bavićemo se i sociolingvističkim faktorima koji utiču na prevod, a kao metodom koristićemo se kritičkom analizom diskursa. Pod njom podrazumijevamo „tip analitičkog istraživanja koje se prije svega bavi načinom na koji se kroz tekst i govor u društvenom i političkom kontekstu ostvaruje, reprodukuje i pruža otpor zloupotrebi moći, dominacije i nejednakosti“ (Van Dijk 2001: 352). Na osnovu date definicije, smatramo da ovaj metod može da nam pomogne prilikom analize teksta kao polazne tačke, a isto tako da otkrije eventualnu dominaciju i nejednakosti upotrebe jezika i njihovih stilskih odlika tokom prevođenja.

Imajući u vidu da rad ima za cilj da pruži neku vrstu uputstva za buduće prevodioce i pisce u okviru registra koji se istražuje, takođe ćemo primijeniti kontaktno-kontrastivni metod kako bismo dali opštu sliku jezika popularne psihologije, kako u engleskom, tako i u srpskom jeziku. Mišljenja smo da je ovo neminovan dio rezultata koje ćemo uočiti tokom istraživanja i da će biti od pomoći da se rasvijetli slika o upotrebi ovakvog jezika i opravdanosti/neopravdanosti upotrebe pojedinih jezičkih konstrukcija pod uticajem engleskog jezika.

Upravo ovakvi ciljevi nas navode da tokom istraživanja izgradimo stav prema uočenim jezičkim pojavama, kao i da objasnimo ograničenja jedne ovakve studije. Kako bismo objektivno sagledali problem ovoga rada, polazna tačka je da je u ovom

istraživanju prevodilac nepouzdan, tj. nećemo se baviti evaluacijom rada prevodioca, već objavljenih prevoda, imajući u vidu interferenciju i stil žanra koji analiziramo. Ovo istraživanje ne teži kritici prevodilaca i izdavačkih kuća, već otkrivanju onoga što se u pisanoj formi jezika dešava (tj. u ovom slučaju štampa). Naime, u sociolingvističkom smislu, smatramo da su istraživanja govorne zajednice i govornog jezika veoma važna, ali se u ovom radu ograničavamo na tekst, tj. pismenu formu, što ćemo u sledećem paragrafu i obrazložiti.

Činjenica je da mnogi istraživači u oblastima jezičkih kontakata i sociolingvistike zanemaruju tekst kao jedinicu analize, dok mi smatramo da je tekst naročito bitan za širenje jezičkih i drugih ideologija koje nastaju upravo prevođenjem knjiga popularne psihologije. S druge strane, imajući u vidu naše mogućnosti prikupljanja podataka govorne zajednice kao i sami podstil, kada su u pitanju razgovori o knjigama iz oblasti popularne psihologije, naše istraživanje bi analizom samog govora o knjigama, tj. prevodu i/ili sadržaju istih sigurno postalo sugestivnije (npr. putem ankete, jer bi pitanja bila postavljena u okviru upotrebe jezičkih pojava koje obrađujemo). Nasuprot tome, neke od knjiga koje ćemo koristiti kao dio korpusa djeluju skoro kao transkripcije govora i praktičnih seminara koji su im prethodili, pa kako se bavimo prevodima, nemoguće je zaobići pisani tekst kao medijum. Smatramo da kada je u pitanju žanr popularne psihologije, izvorni tekst sadrži čak i elemente nestandardnog jezika jer su ove knjige veoma pragmatične i teže da upute čitaoca u razne prakse kojima bi mogli da unaprijede svoje živote. Da je književni tekst pokazatelj govora, ističe i Čudić (2003) koji u svom radu analizira jezik vojvođanskih Srba u vrijeme austrougarske dominacije nad Vojvodinom. Ovaj autor smatra da se govor može rekonstruisati naročito iz dijaloga, što je za našu studiju takođe bitno jer su većina korpusa knjige koje obiluju dijalozima i neformalnim, pa čak i nestandardnim jezikom (npr. fragmenti umjesto rečenica koje sadrže subjekat, glagol tj. predikat i objekat). Imajući sve ovo u vidu, smatramo naš korpus adekvatnim pokazateljem kontaktnih situacija i jezičkih promjena.

Prvo poglavlje sastoji se od uvoda i opisa predmeta i ciljeva rada i opisa opšteg pristupa problemu, a pruža i uvid u neka od ograničenja ove studije. U uvodu se jasno razgraničavaju uočene kontaktološke pojave, prevod kao mjesto kontakta i

sociolingvistička situacija u kojoj nastaju. Detaljnija izlaganja o svakom od aspekata istraživanja slijede u predstojećim poglavljima.

Drugo poglavlje sadrži teorijsku osnovu, a samim tim i skup metoda koje proističu iz interdisciplinarnog karaktera rada. U ovom poglavlju pružamo konciznu definiciju prevođenja, postavljamo novo mjesto fokusa kada je u pitanju jezički kontakt, razgraničavamo pojam jezičkih promjena i dajemo kriterijume zbog kojih je ova studija pokušaj da se upravo pojedini primjeri analiziraju i sistematizuju, dajući nam detaljniju sliku o samom problemu i istraživačkim pitanjima kojima ćemo se baviti. U ovom dijelu takođe konkretno navodimo i objašnjavamo niz stilskih i jezičkih obilježja koja ćemo kasnije analizirati, a to su: dekomponavani predikati, nominalizacije iskaza, upotreba pasiva i bezličnih glagolskih oblika, nove ili neuobičajene kolokacije, doslovni prevodi i ostali novi obrasci.

U trećem poglavlju se ograničavamo na jezičke promjene pod kontaktom, ali u kontekstu prevedenog teksta. Ovo prije svega znači pojašnjavanje interdisciplinarnog pristupa, prema kome se bavimo kontaktološkim pitanjima i uticajima jednog jezika na drugi, dok prevod stavljamo u fokus rada u svjetlu tradukoloških istraživanja interferencije koja povezuje ove dvije oblasti. Zatim, same jezičke promjene sagledavamo kritički, pa se služimo i kritičkom analizom diskursa prilikom sakupljanja primjera (a posebno doslovnih prevoda koji mogu da predstavljaju direktnu kritiku prevodioca). Ovim poglavljem nastojimo da pružimo sintezu prethodno pojašnjenih pristupa i pojasnimo ovu vrstu jezičkih promjena, kao i da damo kratak pregled prethodnih istraživanja. Sastavni dio ovog poglavlja je i opis korpusa i sažetak jednog manjeg pilot istraživanja.

Četvrto poglavlje obuhvata objašnjenja o selekciji i strukturi uzorka za analizu a zatim i analizu primjera po kategorijama koje smo objasnili u drugom poglavlju, s tim što smo pojedine jezičke podjele grupisali u odnosu na njihovu prisutnost i funkciju u jeziku prevoda. Ovo poglavlje takođe sadrži kvantitavnu analizu i šematske prikaze zastupljenosti i frekventnosti pojedinih jezičkih obrazaca.

Rezultati analize su takođe prikazani kroz primjere i šematske prikaze a biće detaljnije obrazloženi u diskusiji. U ovom, petom po redu, poglavlju takođe još jednom

ukazujemo na ozbiljnost prikazane jezičke situacije ali i na relevantnost ideologija i stavova kada je u pitanju pronalaženje pravih prevodnih rješenja.

Svoje zaključke kao i zaključke zasnovane na rezultatima analize iznosimo u šestom poglavlju. Ono takođe sadrži zaključke koji se tiču pojedinačnih disciplina koje smo obrađivali, ali i one koji se tiču sveobuhvatne slike jezičkog stanja i jezičkih stavova.

2. Teorijsko-metodološki okvir

2.1. Definisanje prevođenja (traduktološki aspekti)

Imajući u vidu naslov ovog rada, prvo ćemo se koncentrisati na objašnjavanje i postavljanje teorijskih okvira prevođenja, kako bismo kasnije istražili i definisali prevođenje u kontekstu prevoda kao mjesta kontakta. Sagledavši dosadašnja istraživanja, a u skladu sa karakterom samog rada, cilj nam je da prevod posmatramo iz više uglova i koristeći se saznanjima iz traduktologije, teorije prevođenja, poetike prevođenja, pa čak i tehnika prevođenja, kako bismo na jedan interdisciplinarni način prikazali šta sve može da predstavlja prevod kao mjesto kontakta. Stoga, u ovom traduktološkom dijelu rada planiramo da na teorijskim osnovama definišemo prevođenje, kao i, imajući u vidu gore navedene poddiscipline, opišemo šta sve podrazumijeva prevod kao mjesto kontakta u okvirima ovoga istraživanja. Iako je opštepoznato da se poetikom prevođenja kao i stilistikom više bave književnici, uzimajući u obzir korpus i pitanja kojim ćemo se baviti, ona igra veliku ulogu u otkrivanju problema vezanih za prevođenje žanra popularne psihologije, a samim tim nam pomaže da opišemo aspekte prevođenja ove literature, koji prethodno nijesu bili predmet sličnih istraživanja. Prema tome, mišljenja i poetika velikih pisaca i prevodilaca će nam dobro poslužiti u smislu sinteze raznih saznanja o prevođenju, s obzirom na to da se žanr popularne psihologije bavi različitim temama. Sve ovo će nam poslužiti u svrhu otkrivanja šta uočene jezičke pojave u našem korpusu predstavljaju, a prevod smatramo procesom tokom koga su one nastale, pa u ovom dijelu obrađujemo traduktološke aspekte ovog istraživanja.

S obzirom na to da postoje mnoge dobre definicije prevođenja i da je to disciplina kojom su se mnogi teoretičari, pa čak i književnici i državnici bavili, daćemo kratak pregled pokušaja da se prevod tako reći „izmiri“ sa novom kulturom i jezikom sa kojom je imao i imaće dodira. U ovom smislu, iako ćemo govoriti o traduktološkim aspektima (prevođenje se posmatra kao nezavisna disciplina nasuprot tradicionalnim težnjama da se počne od lingvističkih osnova), vratićemo se na početke teorije prevođenja i neke teoretičare za koje smatramo da su dali veliki doprinos razumijevanju i definisanju prevoda i procesa prevođenja. Kako se bavimo englesko-srpskim

prevodom, ne možemo zanemariti ni velike doprinose istraživača na prostorima bivše Jugoslavije. Mnogi od njih takođe pišu o prevodilačkim pristupima i tehnikama koje ćemo predstaviti kroz analizu u drugom dijelu rada, ali, kako je ranije naglašeno, nećemo propustiti priliku da sagledamo prevod na jedan svestran način, imajući u vidu kako teoriju i poetiku, tako i samu praksu.

Kao uvod u ovaj dio rada, smatramo da moramo barem zagrebat površinu kada je u pitanju filozofija jezika i prevoda. Naime, George Steiner u svojoj knjizi *After Babel* (Nakon Vavilona) jasno nas uvodi u tematiku jezika koji se vječito mijenja i lingvističkih promjena koje su neminovne, jer je jezik sredstvo koje se tokom ostalih promjena i tokova u svijetu konstantno koristi (Steiner 1975). Međutim, Stajner uočava koegzistenciju lingvističkih promjena i arhaičnost i konzervativnost jezika, pa to čini bilo koju studiju jezika i prevoda još zanimljivijom. Za njega je činjenica da jezik opisuje naše nove realnosti više nego očigledna i kroz primjere najvažnijih književnih djela, on pokazuje da su pojedini jezici u većoj mjeri imali uticaj na našu realnost (1975: 23), što nas navodi na pitanje da li možemo da njegove tvrdnje prenesemo na današnju situaciju sa engleskim jezikom i prevođenjem, kao i interpretacijom uticaja prevođenja sa engleskog.

Izuzev svojih filozofskih pogleda na sam jezik, Steiner predviđa lingvističke tokove vezane za naša istraživačka pitanja: „Tekst je umetnut u posebnom istorijskom momentu; sadrži ono što lingvisti nazivaju dijahronijskom strukturom“³ (1975: 24). Na neki način, Stajner tvrdi da nam tekst prenosi i namjeru govora, pa su ove postavke od suštinske važnosti za način na koji posmatramo originalne tekstove i prevode kao korpus ovog istraživanja. Pošto se u korpusu bavimo isključivo objavljenom i rasprostranjenom literaturom, namjere teksta kao i slika koju stvara istorijski momenat u kome nalazimo tekst doprinose razotkrivanju uticaja prevoda uopšte.

Pored toga, od velikog je značaja način na koji je ovaj autor zainteresovan za pojam interpretacije: „‘Interpretacija’ kao ono što daje jeziku život izvan momenta i

³ “A text is embeded in a specific historical time; it has what linguists call a diachronic structure” (Steiner 1975: 24). (naš prevod) U daljem tekstu će su svi prevodi sa engleskog jezika biti naši, osim ukoliko ne navodimo suprotno.

mjesta trenutne izjave ili transkripcije, je ono čime se bavim“⁴ (1975: 27). U svojim zaključcima o prevođenju Steiner kritikuje stavove koji prevod čine iskrivljenim i osiromašenim, naglašavajući da istorija često nema materijalnu realnost van jezika. Ono što on suštinski tvrdi je da i književnost i umjetnost prolaze kroz jednu vrstu unutrašnjeg prevoda i da se civilizacija tako čuva i širi. Prema tome, on gleda na jezik kao na jednu cjelinu kako bi iznio svoje stavove o prevođenju i poetici. Iako u okvirima ove studije ne možemo da se u tako širokom smislu bavimo jezikom, smatramo da će jedno iscrpno proučavanje i povezivanje prevoda, jezičkih kontakata i posebnih jezičkih pojava koji kroz ove činove nastaju, dati jedan mali doprinos istraživanjima jezika i prevoda.

Razmatrajući različite definicije prevođenja i u okvirima ove studije, važno je pomenuti tri stanovišta: lingvističko, funkcionalno i komunikacijsko. Prije svega, ogradili smo se riječju *stanovišta*, jer se radi o definicijama i pristupima prevođenju, a kako jedni proizilaze iz drugih (Ivir 1978: 35), ovdje navodimo samo neke. S obzirom na to da svaka od definicija daje svoj doprinos teoriji prevođenja, nećemo se baviti samo jednom definicijom, već pokušati da sistematizujemo definiciju proučavajući svako od stanovišta. Međutim, smatramo da je bit prevođenja upravo u komunikaciji i da je za definisanje prevoda ključna riječ promjena, pa se zastupnici kako lingvističke, tako i komunikacijske koncepcije koriste terminima vezanim za jezik kao osnovno sredstvo komunikacije (Catford 1965, Nida 1964).

U okvirima lingvističkog stanovišta, prevođenje se nužno ne povezuje sa vanjezičkim elementima, ali zato potanko proučava gramatičke i leksičke nivoe teksta i jezička pomjeranja i promjene, te je stoga bitno za definisanje prevoda, kao i prevoda kao mjesta kontakta. Upravo radi fokusa na gramatičke i leksičke aspekte, navodimo definiciju prevoda Johna Catforda (1967) po kome je prevod „zamena tekstovnog materijala na jednom jeziku (IJ) ekvivalentnim tekstovnim materijalom na drugom jeziku (JP)“ (cit. prema Sibinović 1979: 96). U svrhe ovog istraživanja za nas je ključna riječ zamjena, jer u samom procesu prevođenja mora doći do nje, a samim tim i do drugih promjena koje ćemo precizirati na osnovu ovog lingvističkog pristupa. Osim što se

⁴ “‘Interpretation’ as that which gives language life beyond the moment and place of immediate utterance or transcription, is what I am concerned with.” (Steiner 1975: 27).

oslanja na jednu opštu lingvističku teoriju prema kojoj jezik posmatra kao niz obrazaca (engl. *patterns*), John Catford navodi osnovne lingvističke kategorije, vrstu riječi, rang, strukturu i sistem, a strukturu definiše kao raspored elemenata (Catford 1978: 5-6). Upravo će posmatranje rasporeda elemenata, kao i njihove funkcije razjasniti jezičke pojave koje ćemo u okvirima ovog rada izučavati.

Funkcionalno stanovište se fokusira na tekstualne tipologije kao i posmatranje funkcije koju jezik prije svega ima kao sredstvo prenošenja informacija⁵. Za ovo stanovište je karakteristično da odstupa od strogo lingvističkih okvira, pa Katherine Reiss definiše dominantni tip teksta, uključujući i operativni, tj. tekst koji ubjeđuje i poziva na djelovanje. Samim tim je neophodno da se isti vanjezički kriterijumi primijene u prevodu: „u prevodu se mora očuvati jasan poziv na djelovanje od strane slušaoca ili čitaoca“⁶ (Reiss 2000: 27). Ono što je od značaja za ovu studiju je da je ovo stanovište takođe povezano sa kritikom i procjenom prevoda. Međutim, Reissova pominje jeftine knjige i popularizovanu literaturu, gdje zastupa stav da ukoliko se pisac nije trudio da lijepo uobličiti knjigu, zašto bi se time prevodilac opterećivao (Reiss 2000: 26). Ipak, pitamo se da li se u tom slučaju efekat koji prenosi pisac može prenijeti iz jednog u drugi jezik.

U svakom slučaju, tipologija Katherine Reiss imala je poseban uticaj na teoriju prevođenja i usmjerila istraživanja ka pragmatičkoj analizi teksta (prema Venuti 2000: 149). Na ovakav karakter analize Reissove ukazuje Venuti (2000: 149): „prevodilac se ne bavi prosto analizom lingvističkih i kulturoloških odlika stranog teksta, već ih ponovo prenosi, u skladu sa vrijednostima drugačijeg jezika i kulture.“⁷ Mnoge rasprave povodom prevođenja kao i kontakata jezika i kultura vode se radi usklađivanja vrijednosti dva jezika i dvije kulture, pa je to jedan od ciljeva opisivanja jezičkih pojava unutar prevoda kao mjesta kontakta.

Kada je u pitanju komunikacijska definicija prevođenja, shodno onome što naš korpus predstavlja i imajući u vidu žanr popularne psihologije i operativni karakter

⁵ Za dalje informacije v. Reiss K. (2000).

⁶ “the translation must preserve clear appeal for action on the part of hearer or reader” (Reiss 2000: 27).

⁷ “the translator doesn’t simply analyze the linguistic and cultural features of the foreign text, but reverbilizes them according to values of a different language and culture” (Venuti 2000: 149).

teksta, fokusiraćemo se na rezultat komunikacije u prevodu, tj. pronalaženje ekvivalenata. Naime, predstavnik ovog stanovišta Nida smatra da prevođenje predstavlja „nalaženje najbližeg prirodnog ekvivalenta u jeziku cilju za obavijest izraženu u izvornom jeziku“ (cit. prema Ivir 1985: 36). Komentarišući ovu definiciju, Vladimir Ivir tvrdi „izraz te obavijesti u izvornom jeziku je prirodan, pa takav mora i biti u jeziku-cilju“ (1985: 37). Možda upravo odavde potiču mnogi problemi u objašnjavanju šta predstavlja ispravan prevod i teškoće kad treba donijeti konkretan sud o tome šta je u jednom jeziku prirodno. Svakako posmatranjem prevoda kao mjesta kontakta, doprinosi se uočavanju onog što je prirodno, kako u izvornom, tako i u ciljnom jeziku. Stoga, komunikacijska definicija prevođenja otvara s jedne strane mnoge načine interpretacije prevoda, a s druge strane ograničava prevod i usmjerava ga ka jednoj prirodnoj, ali i usklađenoj komunikaciji jezika i kultura.

Međutim, i lingvistička definicija posmatra jezik kao komunikaciju, što je bitno za ovo istraživanje, a u okvirima funkcionalnog pristupa prevođenju Rajsova tvrdi da se komunikacija postiže na nivou teksta i u odnosu na tip teksta, što se lako može primijeniti na naš korpus (prema Munday 2005: 73). Imajući u vidu iznesene stavove, važno je sistematizovati ove pristupe i jasno definisati ono što se prevodom pokušava saopštiti.

Kako se u ovom poglavlju bavimo traduktološkim aspektima, moramo se podsjetiti da tradukologija takođe ističe sami proces prevođenja. Na jedan način o tome pišu i oni koji se bave poetikom prevođenja, a s druge strane postoje novija istraživanja koja će nam dati bolji uvid u ono što se danas istražuje i na šta se stavlja akcenat kada je u pitanju prevođenje. U tom smislu, od velikog značaja za istraživanje procesa prevođenja je knjiga Umberta Eka, *Otprilike isto: iskustva prevođenja* (2006). U ovom djelu, Eko nas vodi kroz sopstvena iskustva i otkriva načine da se sam pomiri sa prevodom svojih djela, kontekstualno razriješi probleme, uvede čitaoce u svijet jednog pisca i prevodioca, a detaljno govori o uticajima prevoda u stranoj kulturi, što je za naše istraživanje naročito bitno.

Eko prije svega naglašava uticaj konteksta, dajući primjere mašinskih prevoda i istražujući ih kako bi postigao jednu vrstu kontekstualnog razrješavanja, kao i naglasio

uticaj vanjezičkog konteksta koju on naziva informacijom o svijetu (2006: 29-31). Pošto prevođenje posmatra na nivou tekstova, a ne sistema, on odbacuje mogućnost nametanja nekog drugog viđenja svijeta kroz prevod (2006: 35), ali smatramo da u okviru žanra popularne psihologije i prevoda takve literature može da sa prevodom dođe i do prenošenja jezičkih i drugih ideologija o kojima će kasnije biti više riječi.

Prevodilac mora da ima pretpostavku o mogućem svijetu koji tekst predstavlja, a za Umberta Eka to znači da će prevodilac izabrati rješenje koje najviše odgovara datoj situaciji i kontekstu (2006: 42, 43). Ovdje treba primijetiti da Eko polazi od stanovišta da je taj svijet neodređen prije nego što se sagleda sve što je prevodiocu na raspolaganju, kako bi došao do rješenja koja će ga potom odrediti i neminovno ograničiti na ono što zovemo prevodom. U ovom smislu, prevod predstavlja kontakt dva svijeta prilikom kojeg svaki traži svoje uporište, tj. prikazuje se u svjetlu sopstvenih izražajnih sredstava, a na prevodiocu je da nas iz jednoga takoreći „prevede“ u drugi, bez gubitka onoga što je suštinska i zajednička realnost oba svijeta, ali se izražava na dva različita jezika. Ukoliko ovo primijenimo na prevođenje knjiga popularne psihologije, moramo priznati da u slučaju jednog, prevodiocu često nepoznatog registra, dolazi do stvaranja slike svijeta koja često prikazuje neistražene izražajne mogućnosti u jeziku cilju, i najveći problem nastaje kada je ta slika svijeta predstavljena jednim sasvim neuobičajenim i nestandardnim načinom izražavanja. Možda do ovoga dolazi zbog raznih tema kojima se ove knjige bave ili motivacionim načinom izražavanja koji je srpskom jeziku stran ili oformljen pod uticajem zapadne kulture, ali svakako se primjećuje da dolazi do izvjesnih promjena koje ćemo kasnije analizirati.

Iako u analizi nećemo toliko vremena posvetiti prevođenju pojmova, interesantno je da Eko tvrdi da čak i ako se radi o pogrešnom prevodu. analizom svijeta koji okružuje neku pojavu može da se dođe do pravog prevodnog rješenja (2006: 44). Ipak, ova Ekova važna zabilješka nas navodi da kasnije u analizi razmotrimo eventualne uticaje pogrešnog prevoda kada je u pitanju način izražavanja, i kako to utiče na sliku svijeta koju čitalac stvara. Pošto Eko tvrdi da jezik različitim formama izraza organizuje različite sadržaje (2006: 33), izazov prevođenja je u tome da i u prevodu nivo izraza i sadržaja imaju isti odnos (2006: 53). Dakle, cilj je da prevedeni tekst prenese čitaoca u svijet i kulturu kojima je napisan izvorni tekst.

Govoreći o gubicima i naknadama u prevođenju, Eko pominje paraliteraturu – krimiče i ljubavne romane gdje nema posebnih inovativnosti i stila i zastupa stav da prevodom ne treba uljepšavati (2006: 113-114). Međutim, on specifično govori i o uticajima prevoda na neki jezik i kulturu i smatra da to pitanje treba proučavati u širem pogledu i izvan same tradukologije. Naime, Eko tvrdi „Ako je 'loš' prijevod onaj prijevod koji je promijenio način pisanja i mišljenja kulture domaćina, njega se mora ozbiljnije razmotriti“⁸ (2006: 165-166). On navodi primjer Martina Lutera, koji je reformisao ujedno i njemački jezik kada je prevodio Bibliju, približavajući tekst prosječnom čitaocu. Naš zadatak će biti da ispitamo da li se nešto slično dešava u okvirima korpusa knjiga popularne psihologije, a u pilot istraživanju se mogu uočiti uticaji strane kulture na stil pisanja. Na kraju, moramo pomenuti da Eko funkciju nekog prevoda povezuje sa unutrašnjim pitanjima nekog jezika (pa nas ovo upućuje na sociolingvističke i kontaktološke aspekte obrađene u sljedećim poglavljima) a „neki prijevodci prisilili su određene jezike da se suoče sa novim izražajnim mogućnostima“ (2006: 166). Iako Eko priznaje da se ovdje može raditi čak i o novoj terminologiji, mi ćemo u okvirima ove studije posvetiti pažnju ovim „novim izražajnim mogućnostima“.

U ovom dijelu bismo mogli da pomenemo još mnoge autore koji su se bavili traduktologijom, evaluacijom prevoda i kritičkim pogledima na njega, prenošenjem kulturnih elemenata kao i strategijama odomaćivanja i otuđivanja izraza. Međutim, kako je ovo interdisciplinarni rad, na neke od navedenih stavki ćemo se osvrnuti u ostalim djelovima rada i prilikom sačinjavanja teorijsko-metodološkog okvira. Ipak, prije nego što zaključimo ovaj opis traduktoloških aspekata rada, osvrnućemo se na još jedno novije istraživanje. Naime, želimo da pomenemo skoro izdati udžbenik Ane A. Jovanović u kome daje osnove teorije prevođenja, ali se bavi i kritičkim poređenjem prevoda, kao i retradukcijom, potrebama i uzrocima koji vode do nje.

Jovanovićeva navodi definicije prevođenja koje uključuju faktore od kojih zavisi ekvivalencija, ističe pojam i mehanizam promjenljivosti kao i kompenzacioni mehanizam u prevođenju. Ona se bavi istraživanjima raznih naučnika (kako francuskih tako i kanadskih) koji u oblast traduktologije uvode pojmove promjenljivosti i stoga

⁸ Koristili smo hrvatski prevod ove knjige jer iako postoji srpski prevod, nijesmo bili u mogućnosti da ga pronađemo.

zaključuje: „Najpre, i na jednoj i na drugoj strani ključan je, po našem mišljenju, koncept varijabilnosti – drugim rečima promenljivosti, pomičnosti, pokretljivosti“ (Jovanović 2015: 28). Sve ovo navodi u cilju ukazivanja da u procesu prevođenja postoje dvije ose, horizontalna (leksičko, sintaksičko i tekstualno ulančavanje komponenti izvornog jezika) i vertikalna (gradiranje komponenti na semantičkom, gramatičkom i stilskom nivou) i „stalno varirajuća skala uticaja mnogobrojnih faktora“ (2015: 29). Iako nije lak zadatak pratiti razne promjene u jeziku tokom procesa prevođenja, na to se u ovom radu fokusiramo, a ova autorka nas upućuje u smjeru sistemskog praćenja tih promjena, uočavajući da se mijenja ono što predstavlja nestabilni pojam ekvivalncije, ono što se uzima kao prevodna jedinica, kao i ravnotežu tehnika i modela pri samom prevođenju.

Iako će kasnije u okviru teorijsko-metodološkog okvira biti riječi o gore navedenim autorima, bitan doprinos dali su i oni koji su uveli nove discipline u oblast prevođenja. Naime, radi se o radovima i istraživanjima Mone Baker (2000, 2009), Susan Bassnett (1988) i Juliane House (2006), koje su se u svojim studijama više koncentrisale na vanjezičke elemente kao i analizu teksta i žanra. vanjezičke elemente kao i analizu teksta i žanra.

2.2. Definisanje jezičkog kontakta i jezičkih promjena (kontaktološki i sociolingvistički aspekti)

U jednom pogledu, postoji jednostavan način da definišemo jezički kontakt ili dodir dva jezika. To su prosto momenti kada jezici, kao i kulture i govornici dođu u kontakt. S druge strane, kao što smo u ovom radu prvo govorili o prevodu, sada ćemo pokušati da detaljno objasnimo kontakt kao presjek dva jezika, kako uopšteno, tako i u okvirima prevođenja, i teorijski potkrijepimo pojmove jezičkog kontakta i jezičke promjene, prvo u širem, a onda i u užem smislu.

U najširem smislu, oblast ili polje kontakta je jezik, dok ga u užem smislu ovdje posmatramo u okvirima prevoda. Međutim, moramo se zapitati da li samo jezik dolazi u kontakt ili to čine i kultura, stil i, još specifičnije, određene strukture jezika, načini izražavanja? Kao što je u tradukologiji analizirano, prevođenje stranih kulturnih elemenata, tako jezički kontakt predstavlja i kontakt dvije kulture, i u širem smislu

kontakt dva naroda i susret njihovih ideologija. Ovakav pristup jezičkom kontaktu neophodan je kada prelistamo prevode knjiga popularne psihologije, te kroz riječi i najvičnijih prevodioca i pisaca uočimo specifičnosti izražavanja, tj. pojedine kontaktno-lingvističke obrasce, posebno kada je u pitanju ovo štivo.

Prije svega, fokusiraćemo se na ono čime kontaktna lingvistika doprinosi svojom povezanošću sa prevodom i sociolingvističkim pristupom i ono što nam novija kontaktološka istraživanja pružaju kada je u pitanju prevod kao mjesto kontakta. Ipak, važno je istaći da se kontaktološki aspekti ovog rada najviše oslanjaju na nasleđe onih koji su po prvi put opisali prirodu jezičkog kontakta. Naime, prema mišljenju Weinreicha (1968: 1) dva jezika su u kontaktu onda kada ih isti govornici naizmjenično upotrebljavaju (bilingvizam). On takođe smatra da društveni faktori interferenciju podstiču ili sprečavaju (1968: 5). Imajući to u vidu, želimo da naglasimo kako do te naizmjenične upotrebe dolazi i prilikom procesa prevođenja, naravno na jedan indirektniji način. Prema tome, kasnije ćemo vidjeti šta je u fokusu kontaktne lingvistike, i kako je dolazilo do promjena tog fokusa, kako bismo napravili sopstvenu paradigmu.

Interesantno je da Weinreich osim što povezuje bilingvizam sa jezičkim kontaktom, definiše interferenciju⁹ kao bilo koje odstupanje od jezičke norme u govoru i naziva je rezultatom kontakta, pri tom spominjući uticaj na norme jezika koji su u kontaktu (1968: 1). Smatramo da se njegovo šire shvatanje ovog pojma može primijeniti i na prevod kao mjesto kontakta, kao i da možemo govoriti o sličnim međujezičkim uticajima. Weinreich takođe na samom početku svog istraživanja, sa jezičkim kontaktom dovodi u vezu i društvene fraktore koji utiču na kontakt, kao i kulturološki kontakt.

⁹ Moramo napomenuti da je interferencija relativno sporan termin u kontaktnoj lingvistici jer ga različiti istraživači drugačije interpretiraju. Međutim, mi citiramo upravo ovu definiciju jer je jedna od širih a u skladu je sa interdisciplinarnim karakterom ovog istraživanja. Još jedan termin koji se javlja kao uži je transferencija (Clyne 1975) ali ona se odnosi na konkretno prenošenje elemenata iz stranog jezika. U translologiji interferencijas e takođe odnosi na uticaj jednog jezika na drugi, pa taj termin odgovara potrebama ove studije.

U *Uvodu u leksičku kontaktologiju*, Jovan Ajduković daje niz definicija jezičkog kontakta¹⁰ i navodi da je prema Weinreihu bilingvizam neizostavan dio jezičkog kontakta, a citira Мунэна (1987) koji prevod naziva istovremeno jezičkim kontaktom i bilingvalnom pojavom (prema Ajduković 2004: 8). Štaviše, kako Ajduković navodi: „Mesto jezičkog kontakta predstavlja bilingvalni i monolingvalni govornik“ (2004: 15). Prema tome, prevod na ovaj način sagledavamo u okvirima kontaktne lingvistike, a činjenica da se radi o bilingvalnoj pojavi koja utiče i na monolingvalne čitaoce predstavlja osnovu za proučavanje njegovih uticaja i međujezičkih uticaja koji nastaju kroz proces prevođenja i recepcije prevoda. Posvetivši mnogo pažnje adaptaciji pozajmljenica, Ajduković (2004: 19) navodi da je pisani tekst informator, a ovdje će nam pisani tekst, u ovom slučaju izvorni tekst i prevod, poslužiti da utvrdimo neke od rezultata jezičkog kontakta. Značajan ekstralingvistički faktor u proučavanju jezičkih kontakata, koji navodi Weinreich (prema Ajduković 2004: 20) je „odnos [bilingvalnog govornika] prema svakom od jezika“. Kako je u procesu prevođenja bilingvalni govornik prevodilac, kada proučavamo međujezičke uticaje moramo uključiti i njega, tj. ovdje prevod kao proizvod njegovog rada, ali takođe i proširiti uticaje na monolingvalnog govornika koji čita prevod.

Jezički kontakt nas takođe upućuje na sociolingvistiku kao još jednu od disciplina o kojoj će kasnije biti više riječi. Kako tvrde Appel i Muysken „proučavanje jezičkog kontakta se razvilo u paradigmu za sociolingvistiku u cjelini“¹¹ (2006: 5). Oni navode da sociolingvistika i kontaktna lingvistika proučavaju ista pitanja (promjenu stila, lingvističke promjene i sl.) u širem smislu, i da su društveni i kulturni faktori uticali na razvoj ove oblasti. Izuzev pet situacija kontakta koje nabrajaju i koji uključuju migracije ljudi, želimo da naglasimo, kako je oni nazivaju, migraciju jezika koja se ne dešava više samo migracijom ljudi, već prenošenjem jezika kroz medije, književnost, umjetnost i slično. Iako ne predviđaju buduće jezičke promjene, Appel i Muysken pominju protekli period, i do kakvih je sve lingvističkih promjena došlo prisustvom Rimljana i Mongola kao i uticaja raznih jezika na Balkanu, zaključujući: „trenutna

¹⁰ Između ostalih navodi definiciju O.V. Opeljbauma prema kome „jezički kontakti predstavljaju bilo koju vrstu međujezičkih veza u bilingvalnoj situaciji“ (naglasak Ajduković 2004 : 9).

¹¹ “the study of language contact has developed into a paradigm for sociolinguistics as a whole” (Appel & Muysken 2006: 5).

stabilnost je rezultat kretanja u prošlosti¹² (2006: 6). Ukoliko bismo se usudili da proširimo ovaj zaključak, moramo priznati da uprkos uticajima koje ćemo opisati u ovoj studiji, vjerujemo da se trajne i dijahronijske promjene u srpskom jeziku ne dešavaju olako, imajući u vidu npr. petsto godina pod turskom okupacijom, što nas navodi na razmišljanje o intenzitetu kako prošlih, tako i sadašnjih kontakata srpskog i, u ovom slučaju, engleskog jezika. Tokom pisanja rada, kada budemo govorili o jezičkim promjenama, intenzitet kontakta može biti jedan od ograničavajućih faktora, ali ipak, zbog pitanja na koja želimo da odgovorimo u okvirima ovog istraživanja, nećemo se previše upuštati u oblast istorijske lingvistike, niti u dijahronijske jezičke promjene. Svakako, kada objasnimo pojam jezičke promjene koja se često definiše u odnosu na jezički kontakt, uloga dijahronijskih istorijskih informacija će biti jasnija.

Još jedan veliki doprinos studije Appela i Muyskena je u tome što ističu nesigurne osnove izučavanja jezičkog kontakta i jezičkih promjena i ograničavaju ga na različite jezičke situacije (2006: 154). Među njima, navode kulturni uticaj i leksička pozajmljivanja, kao i za nas naročito važan pojam imitiranja prestižnih jezičkih obrazaca (engl. *imitation of prestige patterns*). Oni za ove pojave daju primjere iz različitih jezika, ali kada je u pitanju donošenje konkretnog zaključka, ograničavaju se time da sintaktičko pozajmljivanje takođe može da bude motivisano dešavanjima unutar jednog jezika. Ipak, zabilježene primjere promjena u jezicima pripisuju i imitaciji prestižnih jezičkih obrazaca (Appel i Muysken 2006: 162). Upravo zbog ovih nesigurnosti u onome šta jezička promjena predstavlja, sagledaćemo je, osim u svjetlu kontaktoloških istraživanja, i u okvirima sociolingvističkih istraživanja.

Naime, većina istraživača koje ovdje pominjemo definišući jezički kontakt daju svoja objašnjenja jezičkih promjena iz kontaktološkog ugla, a kasnije ćemo uvidjeti kako i koliko se oblasti tradukologije, kontaktologije i sociolingvistike prepliću, pa na ovaj način pokušati da pružimo osnovu za interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup ovom istraživanju.

Još jedan autor koji uporedo definiše jezički kontakt i jezičke promjene je Yaron Matras (2009) koji, stavljajući u centar bilingvalnog govornika, ističe komunikaciju i

¹² "current stability is the result of movement in the past." (Appel & Muysken 2006: 6).

slušanje jezika. Njegov integrativni funkcionalni model ističe ulogu konstrukcije, kao pojedinačne jezičke strukture, i kreativnost govornika i jezičku promjenu naziva proizvodom inovacije pojedinaca. Prema njegovom viđenju, imajući u vidu potrebu da se neka poruka u potpunosti prenese, postoji lojalnost postojećim normama, a s druge strane težnja da se eksploatiraju cijeli repertoar onoga što se može reći, bez obzira na ograničavajuće situacione faktore (Matras 2009: 3-5). Ovakvom balansu teže i tradukološki pristupi koje smo uvidjeli u dijelu 2.1., pa ukoliko možemo govorniku dati ovakvu slobodu u kontaktnoj situaciji onda bi to trebalo učiniti i za prevodioca, koji ima slične težnje.

Pored toga, kako Matras (2009) tvrdi, bilingvalni govornik ne može u potpunosti da „zatvori vrata” jednom jeziku kako bi se koristio drugim, pa imajući u vidu da su naši prevodioci bilingvalni govornici, miješanje lingvističkih struktura nam ne smije biti strano, a od prevodioca ne možemo zahtijevati da se ne „ponaša” kao bilingvalni govornik. Štaviše, kako Matras zaključuje: „kontakt ovdje ne posmatramo kao ‘spoljašnji’ faktor koji započinje promjenu, već kao onaj koji se javlja unutar obrade i upotrebe samog jezika u repertoaru lingvističkih struktura multilingvalnog govornika”¹³ (Matras 2009: 5). Matras dakle posmatra komunikacionu dimenziju kontakta, pretpostavljajući da su jezičke promjene odraz ove, a ne društvene dimenzije kontakta (2009: 6). Iako je za svrhe našeg istraživanja ova društvena dimenzija veoma bitna, mora se priznati da se Matrasovi zaključci lako mogu primijeniti na prevodioca koji prilikom procesa prevođenja vrši obradu jezika i stavlja ga u upotrebu, a sve ovo je dio jednog unutrašnjeg procesa. Stoga, kontakt u ovom slučaju isto tako ne nastaje van prevoda, nego je jedan od faktora koje moramo imati u vidu tokom procesa prevođenja. Bitno je takođe primijetiti da se u okvirima disciplina koje ovdje obrađujemo (traduktologija, kontaktna lingvistika) prepliću komunikacijski i sociolingvistički pristup, što se može uočiti i kroz dalju obradu literature. Konačno, kako ovdje često govorimo o prevodu kao mjestu kontakta, imajući u vidu naš korpus i pravac prevođenja (sa engleskog na srpski jezik), moramo ujedno i valorizovati naše zaključke o jezičkom kontaktu i prevodiocu, ali ih svakako i ograničiti u okvirima ove studije.

¹³ “contact is not regarded here as an ‘external’ factor that triggers change, but as one that is internal to the processing and use of language itself in the multilingual speaker’s repertoire of linguistic structures.” (Matras 2009: 5).

U ovom smislu nam može poslužiti i teorija jezika u kontaktu koju je razvio Rudolf Filipović (1986). Filipović smatra da bolji način proučavanja jezičkog dodira ili kontakta ne podrazumijeva samo lingvističke elemente: „Mnogi izvanlingvistički činioci (extralinguistic factors) mogu vrlo dobro poslužiti da se neki elementi jezičnog dodira protumače ispravnije” (1986: 26). On se poziva na društveno-kulturni kontekst i svoj pristup naziva sociolingvističkim, jer se bavi i sociološkom i lingvističkom analizom. Kao i u prethodnoj studiji koju smo naveli, mjesto kontakta predstavlja bilingvalni govornik, a Filipovića naročito zanima razlučivanje i stapanje dva jezička sistema kod bilingvalnih govornika.

Ono što je novo u njegovoj teoriji je podjela na posredno i neposredno posuđivanje i donošenje zaključaka o njihovim rezultatima na osnovu vrste kontakta. Filipović(1986) je takođe ograničio svoju analizu na različite jezičke nivoe, imajući u vidu da se najviše pozajmljuje leksika, i koncentrisao se na analizu adaptacije pozajmljenica. U ovom smislu, opisao je posredno posuđivanje ograničavajući ga uglavnom na leksičko (vršeći analizu na fonološkom, morfološkom i semantičkom nivou), a posredničke medije (u koje ubraja i masovne medije) podijelio na pisanu i izgovorenu riječ, tvrdeći da: „Ta osnovna osobina posrednog posuđivanja određuje način i opseg istraživanja jezičkih dodira u tom tipu posuđivanja“ (Filipović 1986: 50). Filipović (1986) svakako spominje i prevod kao jednu od perspektiva sagledavanja jezičkog kontakta, ali naš način i opseg istraživanja se, u okvirima našeg interdisciplinarnog pristupa razlikuje od njegovog.

Imajući u vidu da ćemo ovdje i prevod i jezičke promjene posmatrati u širem smislu, predložićemo jednu novu paradigmu koja se djelimično oslanja na Filipovićevu teoriju, kao i osnove koje su izložili njegovi prethodnici. Naime, promjenom fokusa u teoriji jezika u kontaktu, sa grupe govornika na govornika, a zatim na prevod kao mjesto kontakta, proširićemo našu analizu na sintaksički i stilistički nivo¹⁴, upravo vodeći se Filipovićevim (1986) pogledima na jezik kao cijeli sistem u kome bilingvalni

¹⁴ Filipović (1986) vrši analizu na ovim nivoima samo u slučajevima neposrednog posuđivanja, dok mi, zajedno sa drugim autorima koji ukazuju na mogućnost sintaksičke i stilističke promjene, takođe proširujemo istraživanje.

govornik (u našem slučaju prevodilac) mora da funkcioniše, kako bi donio prave zaključke u komunikaciji, tj. u ovom slučaju, u prevodu.

Da pojasnimo, iako se u literaturi govori o jezičkom kontaktu kroz prevod, znamo da sami prevod mora predstavljati ujedno i rezultat onoga što se kontaktom dva jezika desilo, a možda i postiglo. Imajući to u vidu, bavimo se prevodom kao mjestom kontakta. Ono što proizilazi iz ovakvog pristupa, a u skladu sa Filipovićevom (1986) teorijom jezika u kontaktu, jeste da je u središtu ovog teorijskog modela prevodilac kao bilingvalni govornik, koji mora posmatrati jezike kao cijele sisteme kako bi došao do pravih prevodnih rješenja. Smatramo da je ovo osnovna pretpostavka koju moramo napraviti kako bismo izučavali jezičke promjene pod kontaktom u prevodima. Kako se gore navedeni istraživači ograđuju zbog nepredvidivosti bilingvala kao govornika, tako i mi ovu studiju ograničavamo ulogom prevodioca kao govornika i u većini slučajeva bilingvala, ali ne ulazeći u pojedinosti i kritiku prevoda ili prevodioca, već pokušavajući da predstavimo jedan širi teorijski okvir u kome sagledavamo jezičke pojave uočene u korpusu.

Stvarajući ovaj širi teorijski okvir, osvrnućemo se i na neke autore koji su se prevashodno bavili istorijskom lingvistikom i dijahronijskim aspektima jezika u kontaktu, ali pokušavajući da predstave jednu univerzalnu teoriju jezičkih promjena dali su veliki doprinos (koji se odnosi na eventualna predviđanja, uticaje, ograničenja ili situacije vezane za jezičke kontakte i jezičke promjene). Naime, Thomason i Kaufman (1988), ističući socijalni kontekst jezika za svoju knjigu konstatuju „naša knjiga služi da doprinos naporima naučnika poput Uriela Weinreicha, Williama Labova i Della Hymesa, da podsjeti one koji su u lingvističkoj profesiji da su jezici proizvod komunikacije kao i sredstvo komunikacije među ljudima“¹⁵ (1988: 4). Oni se u društveno-istorijskom kontekstu koncentrišu na obim i rasprostranjenje jezičkih promjena, u nadi da će njihovi zaključci pomoći u posmatranju jezičkih promjena koje se trenutno odvijaju i analiziraju. Iako se u svojoj studiji bave vrstama ograničenja jezičke promjene, oni tvrde: „Kada su u pitanju striktno lingvističke mogućnosti bilo

¹⁵ “our book is meant as a contribution to the efforts of such scholars as Uriel Weinreich, William Labov and Dell Hymes to remind the linguistic profession, that languages are a product of, and a vehicle for, communication among people.” (Thomason & Kaufman 1988: 4).

koja lingvistička odlika se može prenijeti iz bilo kog u bilo koji drugi jezik”¹⁶ (Thomason i Kaufman 1988: 14). Jedno od ograničenja jezičke promjene koju Hymes (prema Thomason i Kaufman 1988) naziva načelo prirodnosti, prema mišljenju ovih autora ima važnu ulogu u teoriji jezičke promjene, naročito u kontekstu teorije o univerzalnoj označenosti ili markiranosti jezika: „prirodne promjene proizilaze iz opštih principa, dok ostale promjene nastaju u okolnostima u kojima obično ne očekujemo da se pojave”¹⁷ (cit. prema Thomason i Kaufman 1988: 22). Naše okolnosti podrazumijevaju prevod kao mjesto kontakta, a o pojavama koje nastaju u ovim okvirima možemo donositi zaključke na osnovu opšteg načela prirodnosti (o kome će kasnije biti riječi), kao i nekih tvrdnji o markiranosti jezika i prevođenju markiranih (obilježenih) i posebno kulturno markiranih jezičkih pojava.

Takođe, kako su Thomason i Kaufman (1988: 37) podijelili interferenciju na pozajmljivanje (što bi po definiciji odgovaralo odstupanjima od norme koje obrađujemo u ovom radu) i interferenciju kroz zamjenu (kada ne dolazi do održavanja jezika već je krajnji rezultat zamjena jezika)¹⁸, autori ukazuju na uticaj bilingvizma i to posebno dugoročni uticaj bilingvizma na intenzivno strukturalno pozajmljivanje. Iako u okvirima ovoga istraživanja nećemo utvrđivati intenzitet kontakta, ukoliko rezultati analize korpusa ukazu na strukturalno pozajmljivanje, djelimično strukturalno pozajmljivanje ili neku sličnu pojavu moći ćemo da donesemo opšte zaključke o uticajima bilingvizma (kada su u pitanju govornici engleskog i srpskog jezika), a neminovno ćemo se suočiti sa uticajima bilingvizma na prevođenje knjiga popularne psihologije.

Još jedan opšti zaključak u okviru pozajmljivanja, kako ga vide Thomason i Kaufman, je da se u kontaktnoj situaciji prvo pozajmljuje leksika a zatim strukturalne odlike (1988: 40), što je bitno uočiti kada sagledamo trendove anglosrpskog o kojima piše Tvrtko Prčić (2005), koji je zajedno sa drugima sproveo mnoga istraživanja i projekte o samoj upotrebi anglicizama.

¹⁶ “As far as the strictly linguistic possibilities go, any linguistic feature can be transferred from any language to any other language.” (Thomason i Kaufman 1988: 14).

¹⁷ “natural changes are produced from general principles, while other changes arise in the circumstances where they would not be expected” (U: Thomason i Kaufman 1988: 22).

¹⁸ Ova podjela je značajna jer se ovaj tip pozajmljivanja i dalje odnosi na interferenciju, a ne recimo na pojave koje Ajduković (2004) naziva posuđenicama.

Ipak, interesantno je da su strukturalne promjene manje izučavane u okvirima istraživanja jezičkih kontakata i da je često teško utvrditi uzroke njihovog nastajanja. Iako neki lingvisti posmatraju strukture različitih jezika, Thomason i Kaufman (1988) uočavaju da struktura jezika nije lingvistički faktor koji dovodi do jezičke promjene, već se oslanjaju na društvene uticaje koji određuju kakav će biti ishod kontaktne situacije. Ipak, ovi autori ne žele da u potpunosti izopšte lingvističke faktore, koji mogu uticati na neke od kontaktnih situacija, a kada je u pitanju struktura jezika, naš pristup ophođenja prema proučavanju jezičkih promjena najbolje je opisao upravo Tvrtko Prčić:

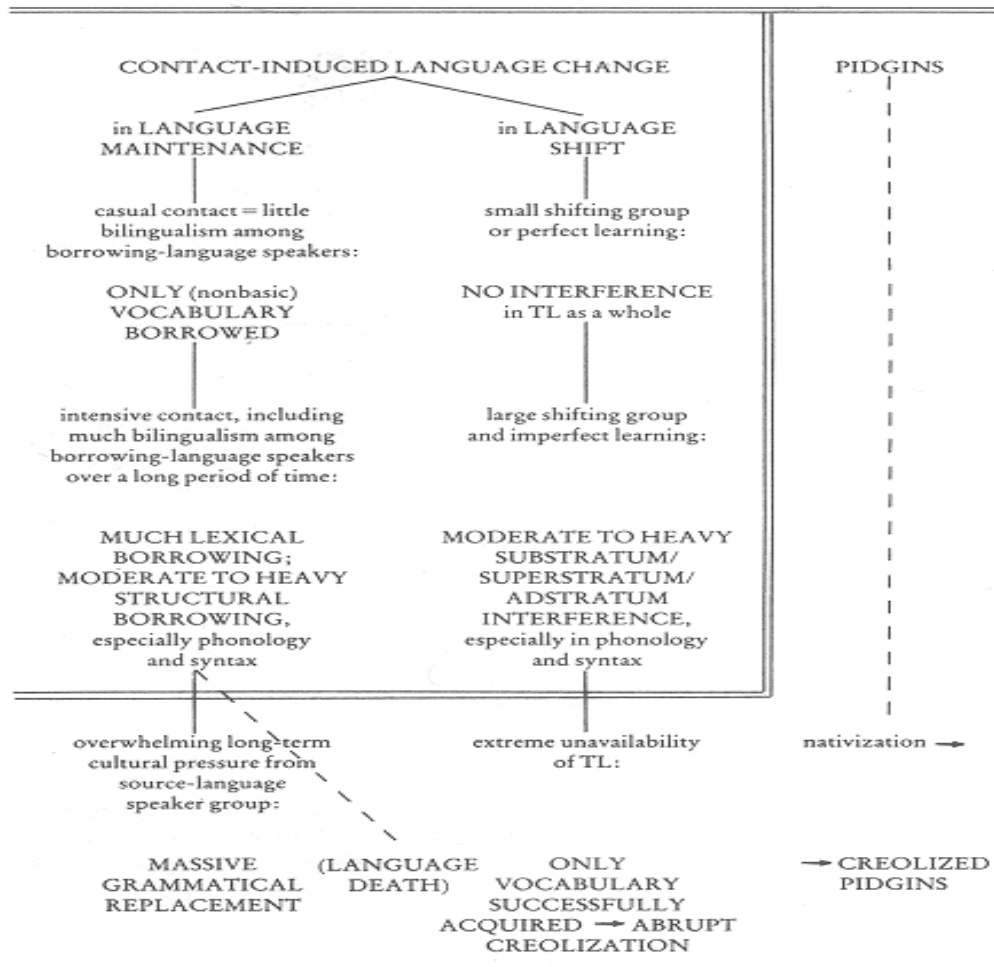
bilo kakva analiza engleskog jezika prema srpskom [...] ne može da zaobiđe činjenicu da ova dva jezika raspolažu različitim, ali uporedivim, pravilima sistema i principima upotrebe, koje je neophodno posmatrati u svetlu svakodnevnih međusobnih kontakata srpskog jezika i kulture s engleskim jezikom i anglofonim kulturama. (2011: 14)

U svojoj knjizi *Engleski u srpskom*, on formira polje kontaktno-kontrastivne lingvistike koja podrazumijeva „izučavanje sličnosti i razlika između engleskog i srpskog (ili bilo kojeg drugog) jezika, u kontekstu engleskog kao odomaćenog stranog jezika i njegovih sveukupnih uticaja na srpski (ili bilo koji drugi) jezik“ (Prčić 2011: 14). Ovakav pristup, imajući u vidu prethodna istraživanja anglicizama, tj. jezičke promjene čiji su mehanizmi uvođenje nove leksike, primijenićemo i u ovom istraživanju.

Među društvenim faktorima, Thomason i Kaufman (1988), kao i mnogi drugi¹⁹, pominju prestiž, kao i autore koji ga navode kao uzrok pozajmljivanja, ali iako ga ne osporavaju u potpunosti, smatraju da to nije iscrpan način sagledavanja pozajmljivanja i interferencije uopšteno (1988: 43-44). Ovdje moramo naglasiti da se u slučaju našeg korpusa radi o tekstu i prevodu, pa ćemo kasnije iz sociolingvističkog ugla sagledati ovaj potencijalni društveni faktor koji bi takođe mogao da vodi do jezičkih promjena. Međutim, sagledavajući razne lingvističke faktore koji utiču na jezičke promjene (uključujući za nas bitne: intenzitet kontakta, nivo bilingvizma među govornicima i tipološke sličnosti tj. razlike među jezicima) Tomason i Kaufman su dali sledeći prikaz :

¹⁹ Filipović (1986: 41); Ajduković (2004: 20); Appel i Muysken (2006: 162); Hlebec (2009: 19); Kranich et. al. (2011: 14, 16).

TABLE 3
LINGUISTIC RESULTS OF LANGUAGE CONTACT

Slika 1. Lingvistički rezultati jezičkog kontakta (Thomason & Kaufman, 1988 : 50)

Kako bismo objasnili sliku br.1 moramo se vratiti na podjelu interferencije i obratiti pažnju na rezultate kada se promjene pod kontaktom dešavaju u kontekstu održavanja jezika; zatim slijedi podjela na povremeni kontakt i intenzivni kontakt, pri čemu se intenzivni kontakt vezuje za bilingvizam, koji je u tom slučaju zastupljen u velikoj mjeri i tokom dužeg vremenskog perioda. Ovakav kontakt vodi ka mnogobrojnim leksičkim pozajmljenicama i strukturalnom pozajmljivanju koje se kreće između umjerenog do učestalog (Thomason i Kaufman 1988). Naravno, ovi zaključci govore isključivo u kontekstu govornika jezika, pa kako se ovdje bavimo tekstem želimo da istražimo (kroz lingvističku analizu i analizu korpusa) da li će, i u kojoj mjeri, pisana riječ odgovarati ovakvim rezultatima. Ovdje se takođe moramo ograničiti, naglašavajući da bi ova studija bila isuviše obimna, ukoliko bi istraživali intenzitet kontakta i kvantitet

bilingvalnih govornika srpskog i engleskog, ali svjesni smo da je ovaj broj u porastu, pa će nam zaključci izvedeni na ovaj način dati prostora i za eventualna predviđanja budućih jezičkih trendova.

U okvirima jezičkog kontakta su prema istraživanjima Thomason (2001) i takozvani „naučeni kontakt” (engl. learned contact) gdje jezik dolazi kroz obrazovanje, a takođe je između ostalih naveden engleski kao *lingua franca* i njegov sveopšti uticaj na ostale jezike, (Thomason 2001: 20-21). Ova autorka takođe govori o stabilnosti/nestabilnosti jezičkog kontakta koja zavisi isključivo od društvenih faktora kao i o stavovima govornika koje je teško odrediti i napraviti korelaciju između stavova i nekog vida jezičkog ponašanja (2001: 21-22). Stoga, osporavajući njihovu egzaktnost, Thomason daje nasumičnu tipologiju; u prikazu rezultata jezičkih promjena pod kontaktom autorka navodi stavove govornika kao društveni faktor, a kao jedan od mehanizma uvođenja jezičke promjene namjerno odlučivanje tj. dopuštanje neke promjene (2001: 60).

Izuzev ovih tipologija Thomason, na osnovu istraživanja iz raznih jezika popisuje pojave leksičkog i strukturalnog pozajmljivanja u odnosu na intenzitet kontakta. Kako se u okvirima ove studije ne bavimo leksičkim pozajmljivanjem, interesantno je da se u okviru strukturalnog pozajmljivanja, kada je u pitanju situacija manje intenzivnog kontakta, kao posebne pojave navode – povećanu upotrebu neuobičajenog redosleda riječi u rečenici, a u situaciji malo intenzivnijeg kontakta – povećanu ili smanjenu upotrebu participskih konstrukcija umjesto onih koje obično sadrže veznike (Thomason 2001: 70). Iz niza opštih zaključaka koje autorka iznosi izdvajamo (2001: 71-85):

1. Kada govorimo o jezičkim promjenama govorimo o vjerovatnoći a ne o mogućnosti njihovog dešavanja .
2. Postoji suzdržanost da se sa sigurnošću predvidi tok jezičkih promjena (bez obzira na dijahronijsku i obimnu studiju Thomasonove, koja uključuje primjere iz mnogih jezika) .
3. Logičan je zaključak da se iz jednog jezika u drugi pozajmljuje ono što je jedan govornik naučio (tj. zna) iz stranog jezika (nasuprot leksičkom pozajmljivanju gdje govornik može znati i koristiti samo nekoliko riječi nekog stranog jezika).

4. Stavovi govornika mogu da služe kao barijere ili da promovišu jezičke promjene.
5. Čak i kada društveni uslovi dozvoljavaju da dođe do neke jezičke promjene, to ne znači da će se ona desiti.

Nakon ovog predstavljanja proučavanja jezičkih promjena iz perspektive istorijske lingvistike, želimo da naglasimo da ove karakteristike definišu i daju jedan sveobuhvatan osvrt na jezičke promjene, jer s jedne strane svaka jezička promjena (ukoliko je utvrđena) je dijahronijska, a s druge strane, ona koja je moguća (vidi zaključak br.1) je sinhronijska. Kako bismo obrazložili sinhronijsko proučavanje jezičke promjene, u ovom radu ćemo se pozvati i na brojne principie i perspektive iz ugla sociolingvistike.

Iako ova oblast pokriva jezike u kontaktu, bilingvizam, jezičke promjene koje često vode zamjeni koda, zamjeni jezika, pa čak i smrti jezika, ono na šta ćemo se koncentrisati u ovom istraživanju, bez obzira na veliko interesovanje za ova pitanja, podrazumijeva sagledavanje jedne pojedinačne društveno jezičke situacije i otkrivanje identiteta jezika i jezičkih promjena koji u toj situaciji nastaju.

U *Sociolingvistici* Milorada Radovanovića, naglašavaju se veze između jezika i društva koje podrazumijevaju stvaralaštvo u jeziku zasnovano na potrebama društva, gdje dolazi do jezičkih promjena koje su „po pravilu evolutivne, postupne” (1979: 14). On takođe govori o procesima prilagođavanja jezika nejezičkim potrebama i razvijanju „drugih jezičkih nivoa, posebno sintaksičkog, gde će promenama u repertoaru sredstava i u strukturi rečenice jezik sebi stvoriti mogućnosti za saopštavanje značenja, funkcija i odnosa koji su od bitnog značaja za kolektiv koji se njime služi” (Radovanović 1979: 16). Jednu ovakvu sliku i jezičku potrebu upravo stvara situacija u kojoj se bestseleri iz oblasti popularne psihologije prevode i stiču popularnost u široj javnosti. Kada je u pitanju zamjena koda, Radovanović (1979: 65) naglašava kako bi jezička norma trebalo da uputi na jezička obilježja svakog pojedinog stila, a pri tom bi uočavanje ovakvog raslojavanja jezika dovelo do kvalitetnijeg rada u raznim masovnim medijima, kao i izdavačkim kućama (1979: 66). Ovaj komentar Radovanović iznosi u doba kada je rad u medijima podrazumijevao mnogo veći stepen lekture nego danas (v. Prčić 2011: 264).

Govoreći o budućim istraživanjima u okvirima sociolingvistike, Radovanović upućuje na istraživanja i „organizovano prikupljanje i primenu sociolingvističkih nalaza i znanja u pospešivanju raznih oblasti ljudske delatnosti” među kojima novodi i prevodilaštvo, kao i na sistematizaciju sociolingvističkih djelatnosti među kojima je „bavljenje problematikom međujezičkih kontakata” kao i „negovanje kulture govora (i pisanja) uz sprovođenje odgovarajućih lingvističkih, pedagoških i društvenih postupaka” (Radovanović 1979: 123). Mišljenja smo da je ovaj autor najavio, ako ne i objelodanio, nastanak mnogih jezičkih promjena koje će biti analizirane u ovom radu i ukazao na raslojavanje jezika i funkcionalne stilove i podstilove koji su se, počevši sa novinarskim stilom koji on u ovoj knjizi opisuje, polako oformili i ustalili u današnjici.

Međutim u našoj interdisciplinarnoj analizi, iako bitnim smatramo sponje jezika i društva, želimo da na jedan kritički način sagledamo jezičke pojave koje smo uočili u korpusu. Da bismo ih prije svega utvrdili, kao i temeljno analizirali, potrebne su nam metode kritičke analize diskursa, pa nas to vodi u smjeru kritičke sociolingvistike, tj. sagledavanja nejednakosti jezika u prevodu i odnosa moći kada je u pitanju prevod knjiga popularne psihologije. Kako Fairclough (2001: 6) tvrdi, samo sociolingvistički pristup može da nam pruži činjenice o onom što istražujemo, ali je njegova slabost u tome što kada se zapitamo zašto i kako dolazi do neke jezičke pojave on uglavnom pruža sliku pravog stanja, ali ne i razloge zašto je stanje takvo kakvo jeste²⁰.

Naime, ono što nas zanima u okvirima kritičke sociolingvistike su jezičke promjene u toku njihovog trajanja, kao i društveni uticaji i jezičke ideologije koje smatramo neizostavnim dijelom nastanka jezičkih promjena. Dakle, zbog obima problematike koja se obrađuje u okvirima sociolingvistike i tema koje pokrivamo ovim radom, kontaktološke pojave koje u radu analiziramo ćemo prije svega sagledati iz ugla kritičke sociolingvistike, baveći se prevashodno društvenim uticajima, i pokušati da napravimo jednu svezu kritičkog sociolingvističkog pristupa kontaktologiji i prevodenju kroz pitanja kojima se bavi kritička sociolingvistika.

²⁰ Za podrobniju analizu nastanka i opis metodologije kritičke sociolingvistike, kao i Fishmanovog pogleda na kritičko istraživanje jezika vidjeti J.Filipović, 2009: 35-37.

U sociolingvističkom smislu sâmo prevođenje, kao i kasnije čitanje prevoda posmatramo kao društvenu aktivnost kao i dio jezičkog ponašanja određene jezičke zajednice²¹. Ovaj pristup nam takođe pomaže da bolje sagledamo kontaktnu situaciju, tj. opišemo kako kontakt (uključujući društvene faktore zbog kojih se možda uopšte i javlja), tako i mjesto kontakta (u ovom slučaju prevod, potrebu za istim i sl.). Iako se u ovoj studiji bavimo tekstom, a ne govorom, sociolingvističko gledište nam pomaže da tekst, odabir prevoda i druge ekonomske i društveno-istorijske faktore sagledamo kao posledicu aktivnosti jedne govorne zajednice (pismenog izražavanja autora iz oblasti popularne psihologije, koji svoje motivacione govore i radionice objavljuju u knjigama) i prenošenja informacija drugoj putem prevoda. Prema tome, iako se nećemo baviti, kako to Dell Hymes naziva, etnografijom govora, pružićemo jedan širi uvid u nastajanje prevoda i njegovu ulogu u jednoj kontaktnoj jezičkoj situaciji. Zahvaljujući analizi onoga što se pretoči kroz prevod, mogu se donijeti neki od opštih zaključaka o uticajima ove vrste prevoda prije svega u tekstu, tj. jezičkim obrascima a zatim i šire u govornoj zajednici koja će taj prevod čitati.

Ključna riječ za naš kritički kontaktno-lingvistički i sociolingvistički pristup je varijacija. Naime, moguće promjene koje ćemo analizirati u korpusu su u opštem smislu povezane sa postojanjem varijacija načina izražavanja u jeziku, tj. pisanju, a možda čak i govoru²². Ukratko ćemo napomenuti da kada su u pitanju jezičke promjene u pisanom tekstu, Thomason i Kaufman pominju prestižne književne tekstove kao primjer strukturalnog pozajmljivanja:

Ali većina slučajeva neznatnog strukturalnog pozajmljivanja koje smo našli predstavlja pozajmljivanje iz prestižnog književnog jezika i u ovim slučajevima

²¹ Prčić (2011) iznosi kritički stav povodom toga da se mnogi danas bave prevodom bez prethodnog formalnog obrazovanja. Iako je to i ranije bio slučaj, smatramo da su nekadašnji prevodioci koji nijesu imali lingvističko obrazovanje mnogo više obraćali pažnju na svoje jezičko izražavanje u odnosu na društvenu zajednicu danas. U svakom slučaju, bez obzira na to da li je uticaj na jezik bio pozitivan ili negativan, prevođenje (kao dio jezičkih aktivnosti) se posmatra kao društvena aktivnost, ili kako to Filipović (1986: 26) naziva, dio je jezičkog ponašanja (v. Uvod, str.2).

²² Iako se ova studija ne zasniva na istraživanju govora, smatramo da je tekst (naročito u kontekstu knjiga popularne psihologije koje su često potekle iz motivacionih govora i radionica) proizvod govornih navika i ponašanja govorne zajednice na izvornom jeziku kojim se indirektno (posrednim posuđivanjem) utiče na pisani ciljani jezik (tj. prevod) a postepeno i govor.

izvorni jezik je poznat prvenstveno onima koji ga pozajmljuju ili im je samo poznat u pisanom obliku.²³ (Thomason and Kaufman 1988: 66)

Ovi autori govore o bilingvizmu kao preduslovu jezičke promjene, ali ovdje napominju i prestiž književnog jezika i njegovu pisanu formu. Kako prestiž smatramo društvenim faktorom, i da bismo dali jasan uvid u sintezu oblasti kojima se ovdje bavimo, prvo ćemo definisati sociolingvistički pristup, a zatim detaljnije objasniti polje kritičke sociolingvistike kojim ćemo se u ovom smislu baviti.

U okvirima varijacionističke sociolingvistike, koja je dio mikrosociolingvistike, može se objasniti značaj jezičkih pojava i promjena primijećenih tokom analize korpusa. Pored toga, varijacija je i bitan faktor u samom procesu prevođenja, često zanemaren kada je u pitanju stvaranje prevoda izvjesnih žanrova gdje se javlja potreba da se jezik uniformiše posebnim strukturama preslikanim iz engleskog jezika. Stoga je uloga kritičke sociolingvistike ovdje da ukaže na jezičko ponašanje i način na koji se tretiraju prevodi knjiga popularne psihologije, tj. opiše i okarakteriše funkcionalno raslojavanje jezika, kao i jezičke ideologije koje se kroz ovaj pristup mogu otkriti. Ovaj pristup nam takođe otvara vrata da se tokom obrade korpusa bavimo kritičkom analizom diskursa.

U svom kritičkom pristupu sociolingvistici, Jelena Filipović (2009) ponovo definiše tradicionalne i često upotrebljavane termine od kojih ćemo si mi koncentrisati na jezik, identitet i jezičko planiranje. Ona objašnjava uzroke za ovakav pristup opisujući buduće teme kao „težnje da se iznađu nove društvene i kulturne norme (koje prate određene jezičke forme) u cilju definisanja novih, alternativnih projekcija ličnog i grupnog identiteta” (2009: 19). Takođe ističe da se kritička sociolingvistika fokusira na doprinos kritičke analize diskursa, koja teži da otkrije odnose jezika i moći koji su sastavni dio svake jezičke situacije. Prema tome, s jedne strane, jezičke kontakte posmatramo kao dio prirodnog toka društveno-ekonomskog razvoja neke regije i jezika tog mjesta, a s druge strane jezičke kontakte moramo tumačiti i kritički ukazujući na eventualne promjene odnosa moći između dva jezika o kojima je ovdje riječ. Pored

²³ “But most cases of slight structural borrowing that we have found involve borrowing from a prestigious literary language, and in these cases the source language is often known to the borrowers primarily or only in its written form.” (Thomason and Kaufman 1988: 66).

toga, definicija jezičke promjene koju smo u samom uvodu naveli, omogućava nam da bolje procijenimo uticaje jezičkog ponašanja na jezički identitet.

Međutim, kako bismo na jedan pregledan način sagledali sociolingvistički pristup, želimo da naglasimo razlike između pristupa jezičkim promjenama koji smo predstavili kroz istraživanja u okvirima istorijske lingvistike i sociolingvistike. Prije svega, kako tvrdi J.Filipović: „Istorijsko-lingvistički pristup nudi malo informacija o razlozima za promenu, kao i o načinu na koji se ona dogodila (posebno kada se radi o promenama usled kontakta, pre svega u višejezičnim zajednicama)” (2009: 17):. U ovoj studiji se trudimo da ukažemo na jezičke promjene nastale usljed kontakta, a koje su rezultat prevoda, tj. svega onoga što proces prevođenja u datom smjeru (englesko-srpski) donosi sa sobom, uključujući i uticaje na jezik budućih generacija. U tradukologiji se smatra da je teško dokazati zašto neki prevod sadrži strane elemente (i u kojoj mjeri treba da ih sadrži), pa će možda jedan sociolingvistički i kontaktološki pristup biti od pomoći u smislu otkrivanja strategija na osnovu kojih se u procesu prevođenja uzimaju u obzir kontaktološki i sociolingvistički, tj. i društveni i jezički činioci.

Kako smo i ranije naglasili, istorijska lingvistika prati dijahrone jezičke promjene, dok se u sociolingvistici javlja mogućnost posmatranja jezičkih promjena tokom njihovog trajanja (iako bez mogućnosti predviđanja da li će se te promjene ustaliti ili neće). Drugim riječima, tj. kako je to Labov primijetio „društveni pritisci stalno djeluju na jezik, ne iz neke daleke tačke u prošlosti, već kao stalno prisutna društvena sila koja djeluje u trenutku sadašnjosti”²⁴ (Labov 1972: 3). Naime, Labov je bio među istraživačima koji su u analizi jezičkih promjena u govornim zajednicama koristili princip prividnog vremena (engl. *apparent time*) u odnosu na realno vrijeme²⁵. Ono što je bitno za našu analizu je posmatranje mogućih jezičkih promjena u toku njihovog trajanja, kao i samo definisanje jezičke promjene kao moguće (jer ne znamo da li će se te promjene ustaliti, upravo kao i u istraživanjima govornih zajednica). Takođe želimo da naglasimo da se ovim pitanjima u širem smislu bavimo u okvirima

²⁴ “social pressures are continually operating upon language, not from some remote point in the past, but as an immanent social force acting in the living present.” (Labov 1972: 3).

²⁵ Za diskusiju ovih pojmova vidjeti drugo poglavlje sociolingvistike Milroya i Gordona (2003), kao i deveto poglavlje knjige *The Social Stratification of English in New York City*, Williama Labova (2006).

mikrosociolingvistike, kao i varijacionističke sociolingvistike prema podjeli koju je predložio Labov (cit. prema J. Filipović 2009: 16).

Potreba da jezičke promjene opišemo kako iz dijahronijske, tako i sinhronijske perspektive je nastala iz težnje da ukažemo na činjenicu da je jezik živa materija koja se ne može u potpunosti predvidjeti, ali se njene varijacije mogu posmatrati iz više perspektiva i donijeti zaključci, posebno o uticaju društvenih faktora i trenutnim odnosima moći u jednoj jezičkoj zajednici. Kako Milorad Radovanović zaključuje u svojoj knjizi *Fazi lingvistika*: „važan deo shvatanja sinhronije (bilo čega, pa i jezika) zasniva se na poznavanju i razumevanju dijahronije (jezika ili bilo čega drugog), uz pretpostavaku da je dijahronija proces neprekinut, te da je bilo koji sinhronijski presek u tom smislu – samo njen deo“ (2015: 194). Kako su jezičke promjene inače kompleksan pojam, i kako svakako ni dijahronijske studije ne mogu u potpunosti opisati i zabilježiti cjelokupan proces njihovog nastajanja i širenja, dovoljno je kompleksno pokušati da objasnimo njihov dio. Stoga smo se u ovom radu, imajući u vidu istraživačke ciljeve, ograničili pisanim korpusom (iako vjerujemo da se može polemisati o dalekosežnim uticajima prikazanih prevodilačkih trendova koji podrazumijevaju uticaje i na govornike jezika, tj. čitaoce prevoda), kao i istraživanje mogućih jezičkih promjena za koje nijesmo sigurni da će se ustaliti, ali koje su u prividnom vremenu jedna konkretna i realna pojava (na šta smatramo da ukazuje naša analiza).

Međutim, jezički kontakt treba sagledati i sa stanovišta kritičke sociolingvistike, jer tradicionalno tumačenje pojma govorne zajednice, prema kom se ona posmatra izolovano od ostalih, često isključuje mogućnost kontakta između različitih govornih zajednica²⁶. Uzimajući u obzir osnovne teorijske postavke iz istorijske lingvistike, kontaktologije i traduktologije, moramo uočiti da ovo istraživanje ne posmatra govornu zajednicu kao izolovanu grupu govornika jednog varijeteta, već se više osvrće na jednu društvenu zajednicu koja jezik po svojim potrebama mijenja, prevodi i oblikuje pod uticajem kako unutrašnjih faktora, tako i spoljašnjih kontakata.

Stoga, ponovnim osvrtom na to kako istorijska lingvistika posmatra jezičke promjene koje su uslovljene kontaktom želimo da još jednom naglasimo rezultate

²⁶ Za pojašnjenje v. Milroj i Gordon (2003: 133,134).

različitih stepena kontakta. Kako to u vidu jedne skale prikazuju Thomason i Kaufman (1988: 37) kao i J. Filipović (2009: 91), leksičko pozajmljivanje je uobičajeno i rezultat je povremenog kontakta dvije društvene zajednice: u jednoj mjeri intenzivniji kontakt može voditi do pojave značajnih strukturnih pozajmljenica (što smatramo da se djelimično dešava prilikom prevođenja diskursa popularne psihologije) i konačno kontakt koji prati jak društveni pritisak može da dovede i do tipološkog restrukturiranja varijeteta, zamjene, pa i smrti jezika. Kontakt je, prema tome, jedno jezgro svih promjena (unutrašnjih i spoljnih) koje u manjoj ili većoj mjeri utiču na neki jezik, a kako je on neminovan, tako su i jezičke promjene, u jednom širem smislu i jednoj takoreći globalnoj društvenoj zajednici, neminovne.

Imajući u vidu jedan ovakav pristup, definicija jezičkog kontakta mora podrazumijevati postojanje dominantnog jezika i kulture barem u nekim segmentima jezičkog izražavanja pojedine društvene zajednice, a u našem slučaju radi se o žanru prevodne književnosti.

2.3. Mjesto kontakta: prevod kao mjesto kontakta

Kao što se može uočiti iz prethodnog dijela rada, centralno pitanje ovog istraživanja je, kako smo ga nazvali, prevod kao mjesto kontakta i eventualne promjene koje tom prilikom nastaju. U prethodnim odjeljcima smo vidjeli tri glavna aspekta ove studije, sa stalnim osvrtnjem na to šta prevod kao mjesto kontakta predstavlja, u odnosu na to kako se u ovom kontekstu poimaju jezički kontakt i jezičke promjene. Međutim, kako prevod kao mjesto kontakta uopšteno, kao ni u kontaktološkim studijama nije posebno proučavan, u ovom potpoglavlju sagledaćemo prevod kao mjesto kontakta prvo u širem smislu, a onda i u užem, usko vezanom za ovo istraživanje. Ovdje želimo da naglasimo novinu ovoga naziva, ali isto tako i pokažemo da proističe iz prethodnih istraživanja i klasifikacija teorije jezika u kontaktu (u okvirima posrednog i neposrednog jezičkog kontakta).

Kada razmišljamo o prevođenju tj. o prevodu kao proizvodu toga procesa i stavljamo ga u kontekst kontakta, možemo postaviti sljedeća istraživačka pitanja:

- Da li se podrazumijeva da je svaki prevod mjesto kontakta? Da li prevod kao mjesto kontakta zaslužuje posebnu definiciju i terminološko određenje?
- Da li prevod kao mjesto kontakta u istraživanjima treba posmatrati u drugačijem svjetlu u odnosu na prevod uopšte? Da li su na ova pitanja već odgovorili naučnici u okvirima tradukologije, kontaktologije, sociolingvistike ili možda nekih drugih disciplina?

Pod pretpostavkom da su odgovori na sva ova pitanja potvrdni, cilj ovog potpoglavlja je da pokušamo da na jedan sistematski način i uz obrazloženja, pojasnimo zašto je to tako. Međutim, neophodno je prvo objasniti značaj mjesta kontakta u kontaktološkim teorijama; a zatim smatramo da je moguće da se formira jedna nova paradigma u kojoj će prevod predstavljati mjesto kontakta. Možemo se usuditi da kažemo da će na ovoj paradigmi biti utemeljena analiza jezičkih promjena do kojih dolazi prilikom prevođenja uopšteno (što može postati još jedan mali doprinos ove studije), a posebno kada je u pitanju literatura žanra popularne psihologije.

Kako smo i ranije naveli na našim prostorima a i šire, u kontaktološkim studijama veliki odjek je ostavila knjiga Rudolfa Filipovića (1986) u kojoj iznosi svoju teoriju jezika u kontaktu. On daje temeljan istorijski pregled kontaktoloških istraživanja²⁷ kada su u pitanju glavni predstavnici i iznosi za naše istraživanje nekoliko važnih zaključaka kao i teorijske osnove koje su primijenjene u ovom istraživanju. Naime, kada se u početku kontaktoloških istraživanja govorilo o miješanim jezicima Filipović (1986 : 21) ističe da prema Windischu sopstveni jezik je onaj koji postaje miješani jezik. Citirajući Schuchardta, Filipović navodi tadašnje termine oponašanje i strani uticaji koji su izjednačeni sa terminom miješanje jezika, što je bitno za izbor terminologije kao i istraživačkih pitanja koji kasnije proističu iz ovakvog stava. Međutim, jedan od glavnih zaključaka je da Filipović na osnovu rada svojih prethodnika (posebno Weinreicha) ističe da je bilingvalni govornik mjesto kontakta (1986 : 26, 33). U jednom širem smislu, možemo zaključiti da je mjesto kontakta i ono što bilingvalni govornik svojim jezičkim ponašanjem proizvede, a u našem slučaju to je prevod.

²⁷ v. Filipović 1986 (19-31).

On takođe opisuje karakteristike bilingvalnog govornika koje se naravno mogu primijeniti i na prevodioca, a posebnu ulogu će imati faktor koji Filipović naziva motivacijom za upotrebu drugog jezika. Međutim, kako Filipović navodi ovo mogu biti osnovni činioci u procesu interferencije, ali nijesu istraženi u dovoljnoj mjeri kako bismo ih u potpunosti povezali sa njom (1986 : 27). Na taj način dolazi do razlikovanja i terminološkog određenja interferencije i integracije. Prema Filipoviću (1986 : 30) interferencija je posledica kontakta, a integracija je kad se ta posledica odrazi na jezički sastav tj. neki novi jezički obrazac postane njegov sastavni dio. Pojave koje ćemo kasnije opisati u okviru korpusa imaju dodirnih tačaka sa oba procesa, jer kao što ćemo vidjeti one su posledice kontakta, a njihova integracija je možda nepotpuna ali je upotreba u korpusu je očigledna.

Još jedan autor koji daje dobar istorijski i bibliografski pregled prethodnih istraživanja, iznoseći za našu studiju zanimljive činjenice o mjestu kontakta, je Jovan Ajduković (2004). Iako se ovaj autor bavi leksičkom kontaktologijom i srpsko – ruskim jezičkim vezama, u uvodu svoje knjige kao i poglavlju u kojem se bavi definicijama kontaktoloških pojmova navodi niz radova i zaključaka koji će nam u ovoj studiji poslužiti. Prije svega, Ajduković (2004) izlaže više definicija jezičkog kontakta, i to naročito kada se ovaj pojam dovodi u vezu sa bilingvizmom. Citirajući u jednoj od fusnota Munena ističe da prevod istovremeno predstavlja i jezički kontakt i bilingvalnu pojavu (prema Ajduković 2004: 8). U tom smislu, ovoj studiji su bliže teorijske postavke autora kojima je neophodan uslov za jezički kontakt bilingvizam (Ajduković kao primjer navodi Vajnrajaha). S druge strane, definicije jezičkog kontakta koje podrazumijevaju bilo koju vrstu jezičkih veza u bilingvalnoj situaciji (O.V. Opeljbaum prema Ajduković 2004: 9), uključuju u slučaju našeg istraživanja i čitaoce prevoda knjiga popularne psihologije (koji nijesu nužno bilingvali), pod pretpostavkom da se putem takvih prevoda šire jezički i ideološki uticaji.

Ajduković (2004: 9) nas takođe podsjeća na ključna istraživačka pitanja E.Haugena,²⁸ među kojima su pitanja odvojenosti dva jezika kao i šta se dešava kada govornik prebacuje s jednog koda na drugi. Ova pitanja, a posebno drugo su u fokusu i

²⁸ Ovdje nećemo navoditi sva pitanja, jer ona po našem mišljenju predstavljaju ostala ključna pitanja u kontaktologiji poput učenja drugog jezika i sl. (v.Ajduković 2004: 9).

ovog istraživanja u širem smislu. Naime, proces prevođenja mora podrazumijevati oba koraka a prevodilac je prema ovom teorijskom stanovištu govornik; dakle on je govornik (bilingval) i u momentu operacije prevođenja uz očiglednu razliku u tome da je posljedica njegovog djelovanja ne govor, već tekst tj. prevod. Na ovaj način, smatramo da se u centar pažnje našeg istraživanja može staviti prevod, jer kako zaključujemo on predstavlja jednu vrstu uzorka kada su u pitanju promjene koje se u jeziku prevoda dešavaju prilikom kontakta dva jezika. Na ovaj način, kada istražimo i analiziramo prevod on nam daje jednu sinhronijsku sliku kontaktološke situacije kao i „trenutni snimak“ onoga što se u jeziku primaocu tj. jeziku prevoda dešava (naravno, uz pretpostavku da se radi o savremenim prevodima²⁹).

Pored istraživačkih pitanja iz prvog perioda kontaktologije, Ajduković (2004) iznosi značaj sociolingvističkih istraživanja u drugom periodu i ključno stanovište Labova da su jezički kontakti društvena pojava pri čemu je jezik pokazatelj društvenih procesa (Labov 1986 : 240, prema Ajduković 2004 : 9). Slično se može posmatrati prevod i njegova recepcija u društvu, koji su u ovom slučaju pokazatelji jedne stvarne kontaktološke situacije u okvirima diskursa popularne psihologije. Isto tako, u svojoj periodizaciji Ajduković (2004 : 10,11) u posljednjem tj. petom periodu, pominje dva teorijska stava od kojih se u prvom jezički kontakt smatra rezultatom „neobične društvene situacije“ a ne lingvističkog procesa, dok se drugi odnosi na intenzivne jezičke kontakte koji su „snažni spoljni pokretač jezičkih promena“. Smatramo da postoje diskursni faktori kao i jezičko planiranje koji utiču na situaciju kada je u pitanju prevođenje žanra popularne psihologije i da zaista dolazi do jedne neobične društvene situacije u kojoj se diskurs prevedene popularne psihologije širi.

Naime, kako Ajduković (2004 : 15, 79) zaključuje mjesto jezičkog kontakta je i bilingvalni i monolingvalni govornik jer monolingvalni govornik dodaje kontaktološku informaciju jeziku prilikom učenja. U našem slučaju sami prevod predstavlja proizvod kontaktološke situacije nastale kognitivnim procesima i prebacivanjem kodova bilingvala, a kasnije čitaoci (među kojima mora biti i monolingvala) dodaju kontaktološku informaciju koju kao govornici kasnije potencijalno i šire. Međutim kako

²⁹ Pitanja potrebe ponovnog prevođenja nekog klasičnog književnog djela i jezičkih promjena koje bi se mogle uočiti prilikom analize diskursa tih prevoda, predstavljaju jednu mogućnost sličnih istraživanja, priznajemo zanimljivih ali koja neće biti fokus ovoga rada.

ovaj autor naglašava, u istraživanju jezičkih kontakata i lingvističkog pozajmljivanja moraju se uzeti u obzir govornik kao mjesto jezičkog kontakta, bilingvalizam, interferencija i ekstralingvistički faktori (2004 : 21). Kada sagledamo ove faktore, djeluju nam neuhvatljivo i nedodirljivo sa stanovišta lingvističkih istraživanja. Svaki od njih predstavlja apstraktan pojam koji je u jeziku teško sveobuhvatno sagledati i opisati³⁰. Prema tome, u našoj paradigmi predlažemo sužavanje mjesta kontakta na prevod kao uzorak društvenog i jezičkog ponašanja prevodioca kao bilingvala, a već smo naglasili da će ovakvo jezičko ponašanje imati uticaja i na monglingvala, zbog prirode i svrhe samog prevođenja.

Prevod je dakle uzorak aktivnosti prevodioca (ujedno i govornika, bilingvala) u situaciji u kojoj je primoran da prenosi i potencijalno širi kontaktološke informacije. Kako ćemo uvidjeti u korpusu, ono što se dešava u strukturi jezika je najlakše uočljivo kroz prevod a kako zaključujemo iz stručne literature, jezički kontakti predstavljaju pogodno tlo za kombinovanje više lingvističkih disciplina. Kako zaključujemo, i kontaktološkim i tradukološkim istraživanjima je neophodna deskriptivna lingvistika³¹ kako bismo opisali ono što se strukturološki mijenja u jeziku/prevodu kao i novi varijetet koji nastaje upotrebom i uticajima jezika/prevoda. Pri tom, možemo dodati da ćemo te uticaje najbolje objasniti služeći se kritičkom sociolingvistikom.

Ipak, prije nego što utvrdimo zašto je prevod mjesto kontakta ili kako to prevod može da bude, logično pitanje je zašto to nije prevodilac koji vrši kognitivne procese poput prebacivanja kodova. U uvodu smo naveli da prevodioca (u ovom slučaju prevodiocice) smatramo nepouzdanim jer gledamo širu perspektivu svega onoga što jedan objavljeni prevod predstavlja. Prije svega, prevodilac ne vrši odabir onog što će se prevoditi, pa stoga tu već postoje uticaji jezičkog planiranja i jezičke politike. Drugo, sama oblast popularne psihologije odnosi se na razne aspekte ljudskog života pa je preširoka da bi se prevodioci u njoj specijalizovali. Osim toga, objavljeni prevod nije samo proizvod rada jednog bilingvala jer mora proći lekturu barem još jedne osobe³². Postoje i ideologije

³⁰ U kontaktološkim istraživanjima postoje stalni pokušaji da se upravo ovi pojmovi definišu (kao i stepen bilingvizma), ali uprkos naporima terminologija u ovoj oblasti nije sistematizovana.

³¹ v. Kutboke 1998 (prema Ajduković 2004: 27)

³² U ovom smislu književni prevod, nasuprot stručnom, pa i prevodu iz oblasti popularne psihologije zahtijeva mnogo manje individualnog jezičkog stvaralaštva.

(jezičke i društvene, faktori poput vremenskog perioda u kome je prevodilac dužan da završi prevod i sl.) koje utiču na krajnji proizvod.

Dakle, ako imamo jedan sociolingvistički pristup prevodu, on sam predstavlja mjesto kontakta u kome su prepliću razni kulturološki i društveni uticaji. Iako ne možemo da osporimo da su prevodioci govornici, oni ne predstavljaju reprezentativnu govornu zajednicu već samo njen dio, pa prema sociolingvističkim teorijama ne bismo mogli da analiziramo njihov rad izolovano od ostatka zajednice. Još jedan, za opseg ovog istraživanja vrlo bitan, razlog zašto posmatramo prevod kao mjesto kontakta je upravo kontakt monolingvala sa prevodom i uticaji istog na njihovo jezičko i govorno ponašanje. Ovu nit proučavanja uticaja pod kojim se jezik potencijalno mijenja, šematski bismo mogli prikazati na sledeći način:

Smatramo da smo ovim putem uspjeli da opravdamo upotrebu termina **prevod kao mjesto kontakta**, a u sledećim poglavljima ćemo obrazložiti i uloge drugih faktora u ovom prikazu kao i prikazati rad drugih istraživača koji posmatraju prevod kao mjesto kontakta.

2.4. Kriterijumi za prepoznavanje jezičkih promjena i posebnog varijeteta

U pokušaju da objasnimo čime smo se u ovom istraživanju konkretno bavili, a prije nego što opišemo jezičke promjene u prevodu³³ (tj. prevedenom tekstu, kao i one koje proističu iz opšte upotrebe i rasprostranjenosti jednog takvog teksta), ovim odjeljkom ćemo obuhvatiti niz kriterijuma na osnovu kojih se može zaključiti prije svega kako smo došli do hipoteze da se u slučaju obrađenih jezičkih podataka radi o jezičkim promjenama; zatim kako smo tokom analize prevoda uočili određene pojave i ispitivali ih kao moguće jezičke promjene kao i markere jednog posebnog varijeteta; i na kraju, o kojim vidovima jezičkih promjena se radi.

Prije svega, na osnovu brojnih studija o jezičkim promjenama u širem smislu i istraživanja u kojima se pominju sociolingvistički, kontekstualni i drugi kriterijumi kao

³³ Vidjeti poglavlje 3.

i ograničenja jezičkih promjena (engl. *constraints*), došli smo do sopstvenih kriterijuma, imajući u vidu da se ovdje radi o posebnim promjenama uočenim u okviru prevoda, tj. jezika u prevodu. Takođe, ugledajući se na prethodna istraživanja, sopstvene kriterijume, specifično vezane za prevod kao mjesto kontakta, možemo nazvati: kriterijum prisutnosti, kriterijum učestalosti i kriterijum prirodnosti.

Prije nego što predstavimo svaki od kriterijuma pojedinačno, osvrnućemo se na to kako smo došli do hipoteze da se u ovim objavljenim prevodima uopšte radi o jezičkim promjenama. Prvo, sa stanovišta strogo ograničene strukturalne lingvistike većina primjera se može smatrati primjerima interferencije u jednom širem smislu. U traduktološkom smislu, veliki broj radova obrađuje pojavu kulturno specifičnih termina (npr. Bratanić 1991 koja takođe uočava i jezičke uticaje tokom svoje studije) i pojavu novih anglicizama (Prčić 2000, 2011, 2018), dok se u studijama primijenjene lingvistike i kontaktologije često izučavaju anglicizmi i adaptacija istih (v. Ajduković 2012). Međutim, ako uzmemo u obzir društvene faktore (često zanemarene u prethodnim istraživanjima) i zauzmemo jedan kritički stav, prvo ćemo uočiti da je korpus ove studije sastavljen od niza objavljenih prevoda koji su široko dostupni javnosti. Drugo, neuobičajene kolokacije i druge leksičke i strukturne specifičnosti se ponavljaju u prevodima više knjiga različite tematike (u okviru žanra popularne psihologije). I na kraju, sprovodeći jedan vid neformalne ankete i na osnovu konsultacija sa kolegama, kao i prethodnih istraživanja i ponavljanja primjera (npr. Tvrtko Prčić (2011) i Živorad Kovačević (2009) pronalaze iste primjere u masovnim medijima koji se javljaju u objavljenim prevodima u okviru našeg korpusa), zaključujemo da se ovdje zaista radi o jednoj vrsti jezičkih promjena.

Uopšteno govoreći, imajući u vidu ono što smo zaključili iz kontaktoloških aspekata³⁴ ovog istraživanja, interferencija se tumači kao neka vrsta miješanja jezika, jezički uticaj, pa čak i neki vid uobičajenog ponašanja bilingvala. Interesantno je da u svojim pravilima o nastajanju jezičkih promjena Thomason (2001: 93-94) u okviru prvog pravila pominje postojanje fonološke i sintaksičke interferencije, dok je suština njenih pet pravila lako uočljiva u okviru poslednja dva kriterijuma, tj. da su zajedničke odlike koje dva jezika nakon kontakta imaju prisutne u izvornom jeziku, iako to nije bio

³⁴ v. odjeljak 2.2.

slučaj prije kontakta. Prema mišljenju Thomason i Kaufman (1988: 14) bilo koje obilježje jezika može da se preuzme iz jednog jezika u drugi. Takođe Matras (2009: 3, 4) tvrdi da postoje strukture koje su posebno podložne, takoreći „osjetljive ili ranjive“ kada su u pitanju promjene, kao i da jezička promjena može biti proizvod inovacije koji u jezik unesu pojedinci. Ovakvi stavovi se mogu tumačiti kao jedno široko viđenje jezičkih promjena, a i njihovih granica, koje uprkos velikom broju istraživanja nijesu striktno određene. U svakom slučaju, teže je utvrditi uzroke neke jezičke promjene i motivaciju za njeno nastajanje, u odnosu na njeno postojanje. Kako sociolingvistička istraživanja često naglašavaju, bitni su nejezički ili ekstralingvistički uticaji u nekoj jezičkoj situaciji. Ovako široko shvaćene jezičke promjene, koje uključuju uticaj društvenih i vanjezičkih faktora, bile su osnova za hipotezu da se u korpusu ne radi o prevodilačkoj ili nekoj drugoj vrsti (recimo stilskoj) interferenciji (ovdje shvaćenoj kao povremenoj pojavi), već o ustaljenim pojavama, tj. o stvaranju novih jezičkih obrazaca nastalim u prevodu i pod kontaktom. Našu hipotezu o uticaju interferencije takođe potvrđuje i Kranich (2014: 96):

Ako se ista vrsta interferencije stalno ponavlja u prevodima sa IJ, novi obrazac [koji se ovim putem stvara] se možda neće zadržati samo u prevednim tekstovima. Pod povoljnim okolnostima, možda će se raširiti na tekstove monolingvala, uvodeći inovacije u tekstove CJ onda kada se ne radi o prevodima³⁵.

Imajući u vidu ovakvu jezičku situaciju, prvi kriterijum nazivamo kriterijumom prisutnosti, jer sama upotreba ovih jezičkih pojava u štampanim medijima odaje jedno realno stanje u jeziku (ovdje se ograničavamo na pisani jezik, s tim što smatramo da on može da utiče i na govornu normu). Ovaj kriterijum ujedno možemo označiti i kao sociolingvistički kriterijum, jer ukazuje na jezičke ideologije, jezičke politike i jezičko planiranje ili odsustvo istih, kao i na jezičke ideologije. Interesantno je da M. Radovanović (1979: 10) ideologiju definiše upravo kao instucionalizovani javni oblik jezika. On takođe ističe potrebe i promjene u potrebama društva koje zadovoljava jezik

³⁵ “If the same type of interference occurs repeatedly in translations from a SL, the new feature might not remain limited to translated texts. Under favourable circumstances, it might spread to monolingual text production, introducing innovations into non- translated texts produced in the TL” (Kranich 2014: 96).

(1979: 14). Imajući u vidu njegove konstatacije o jezičkim potrebama i procesima, možemo donijeti zaključke o jezičkom nivou na kome se javljaju promjene:

Procesi prilagođavanja jezika nejezičkim potrebama ogledaju se u razvoju drugih jezičkih nivoa, posebno sintaksičkog, gde će promenama u repertoaru sredstava i strukturi rečenice jezik sebi stvoriti mogućnosti za saopštavanje značenja, funkcija i odnosa koji su od bitnog značaja za kolektiv koji se njime služi. (Radovanović 1979: 16)

Smatramo da je ovo prilagođavanje zapravo proces stvaranja novih sintaksičkih i strukturnih obrazaca. Ovaj autor dalje napominje da se ovo dešava „u sintaksi ostvarenih tekstova“ kao i ekonomisanje jezičkim sredstvima i „pridodate nominalizovane strukture“ koje postaju dio osnovne rečenice (1979: 16). Kasnije ćemo vidjeti da su nominalizovane strukture samo dio jezičkih pojava koje obrađujemo u korpusu, a još jedna sintaksička pojava su dekomponovani predikati koji su prema Radovanoviću takođe dio naučnog funkcionalnog sitla (1979: 69). Ostale pojave koje ćemo obraditi u domenu vokabulara bilježi Prčić (2011: 167), iako nijesu uvijek kvalifikovane pod istim nazivom kao u okvirima ove studije, o čemu će kasnije biti više riječi.

Ovaj kriterijum smo ovako definisali i nazvali i zbog toga što smatramo da su, kao što Bugarski (2002: 101) tvrdi, jezičke promjene „normalne i neizbežne“. Pored toga, on ukazuje na težnju ka restriktivnom ponašanju u jeziku umjesto o razmatranju onoga što se u jeziku može. Stoga je prisutnost jezičkih promjena pokazatelj volje i stava društvene zajednice, gdje s jedne strane možemo imati dopuštanje onog što je strano i jednu vrstu tolerancije, a s druge nepoznavanje jezika i norme i stoga širokogrudno prihvatanje svega što u njega ulazi. Međutim, smatramo da je ovaj kriterijum, tj. prisutnost jezičkih promjena (možemo reći čak u bilo kojem tekstu) odraz šireg viđenja jezičke kulture koju Bugarski (2002: 102) opisuje kao obuhvatniji i nadređen koncept koji dozvoljava „izražavanje u raznim registrima i stilovima govorenog i pisanog jezika“.

On takođe inisistira na stavu jezičkog odobravanja koji razmatra kreativne jezičke mogućnosti koje treba da budu cilj jezičke politike. Pri tom, kako ovaj autor

tvrdi „engleski danas zauzima veoma privilegovano mjesto kao vodeći jezik internacionalne komunikacije“ i dalje objašnjava da može doći do pozitivnog i negativnog prilagođavanja, pri čemu bi negativno značilo čak „nametanje jezičkog varijeteta“. U zaključku, Bugarski predstavlja jedan veoma izbalansiran i tolerantan stav prema onome što se u jeziku dešava, a mi smatramo da kada prepoznamo jezičke promjene u toku njihovog trajanja, imajući u vidu da se još uvijek nijesu ustalile, možemo da predložimo načine da se jezik prilagodi u cilju razvijanja jedne tolerantne jezičke kulture (Bugarski 2002: 105 - 112).

Još jednom treba naglasiti, kako Bugarski u svom *Uvodu u opštu lingvistiku* kaže, razliku između „*potencijalnog i ostvarenog*“ jer neki jezici „neprekidno moraju da iznalaze nova izražajna sredstva“ u skladu sa njihovim potrebama, kao i da je „*razvijenost u osnovi društveni a ne lingvistički kriterijum*“³⁶ (kurziv Bugarski 2003: 26). Tako i prisutnost korpusom obuhvaćenih jezičkih promjena postaje jedan društveni kriterijum, koji zavisi od potencijalnih, ali i stvarnih potreba jedne društvene zajednice. U istoj knjizi Bugarski (2003: 206) konstatuje: „*Jezik se nikako ne može unapređivati izgonom svega što dolazi izvana, ali ni nekritičkim prihvatanjem svake novotarije*“ (naglasak autora). U zaključku, ukoliko ne shvatimo koliki je značaj same prisutnosti (svrsi i potrebi) ovih jezičkih promjena zadržaćemo se samo na sakupljanju podataka o pozajmljenicama, anglicizmima i pravilima njihove adaptacije, umjesto suočavanja sa potrebom da se jezičke promjene tretiraju s jednim tolerantnim, ali i kritičkim stavom.

Drugi kriterijum, koji logično slijedi nakon prisutnosti je učestalost ili frekventnost upotrebe³⁷ onoga što smatramo mogućim promjenama, na šta će ukazati i statistička analiza. Dakle, jezičke promjene u toku njihovog trajanja (iako ne znamo da li će se zadržati) moraju se u određenoj mjeri ponavljati. Već smo napomenuli da primjere iz korpusa možemo uporediti sa primjerima Tvrтка Prčića (2011) i naći mnogo sličnosti. Stoga, kasnije slijedi i kategorizacija pojava koje smo uočili i koje obuhvatamo opštim nazivom jezičke promjene (vidi podpoglavlje 2.5.). Naime, dolazi

³⁶ Bugarski (2003) ovdje naglašava potrebu da se u jezik unese ono što je aktuelno, bilo da jezik razvija sopstvena sredstva ili da dolazi do pozajmljivanja i daje primjer riječi poput *jetrva* ili *pašenog* koje postaju manje poznate mlađim generacijama, dok ćemo kroz primjere u korpusu uočiti obrnutu tendenciju tj. nastajanje jezičkih obrazaca koje starije generacije govornika sve manje razumiju.

³⁷ Ovo je takođe jedan od strukturnih kriterijuma za identifikaciju preključivanja kodova (Filipović 2009: 92)

do ponavljanja sličnih obrazaca u korpusu kojim smo pokušali da obuhvatimo više aspekata popularne psihologije, kako bismo ukazali na rasprostranjenost ovih pojava.

Ovaj kriterijum takođe možemo nazvati i strukturnim, pa čak i diskursnim. Ovdje želimo istaći značaj rečenične strukture, posebnog diskursa i varijeteta. Smatramo da ovaj kriterijum pomaže da se stvori jedan prikaz aktuelne jezičke situacije, da se uoči disciplinarni stil pisanja u okviru ovog žanra (zbog njegovog stila i namjene već ga možemo okarakterisati kao popularno publicistički, budući da ga čita veliki broj ljudi) i da se kategorišu osnovna obilježja jednog ovakvog stila. Ovaj stil još možemo nazvati naučopopularnim³⁸ i zaključiti da teži da održi ono što je emotivno i ekspresivno u vezi sa ovim žanrom. Možemo se ovdje pozvati na tekstualnu tipologiju Katarine Reiss (2000) (v. podpoglavlje 2.1.) kako bismo u skladu sa onim što ovaj diskurs predstavlja sagledali prevodna rješenja.

Takođe treba dodati da Prčić (2011: 23) naziva pojave koje on uočava (takozvani anglosrpski) nemarnim funkcionalnim stilom i paralelnom običajnom normom, gdje dolazi do mehaničkog ponavljanja u govoru i pisanju. On govori o preslikavanju uvezene sdržine (2011: 52, 85) i sve ovo naziva novim varijetetom i sociolektom koji funkcioniše prema normama engleskog jezika (2011: 57). Iako ističe pojave na nivou leksike, ovaj autor razvija nove nivoe analize nazivajući ih uvezenim diskursnim formulama (2011 : 83) i fraznim riječima (2011.: 167), ali ističe da su osim riječi preslikane strukture i obrasci (2011: 184). Prema njegovom mišljenju, ponavljanja ovakvih pojava imaju uticaj na „formiranje jezičkih navika“ (2011: 167). Osim što ovi zaključci jasno potvrđuju postojanje i prisutnost jezičkih promjena, oni ukazuju i na njihovu frekventnost i tendenciju da se ponavljaju u okviru jednog posebnog žanra, diskursa ili pak funkcionalnog stila. U zaključku ovog opisa onoga što nam drugi kriterijum otkriva, naglasićemo da, kako i Prčić bilježi (2011: 199), dolazi do promjena u domenu vokabulara (kolokacije, idiomi, pasivi i gramatika), tj. uglavnom na leksičkom nivou i na nivou strukture rečenice.

Međutim, ovaj kriterijum (kako smo ga nazvali, diskursni i strukturni) nas navodi da ponovo sagledamo uticaj engleskog na sintaksičkom nivou, posebno kada su

³⁸ Više o vrstama stilova piše Katnić-Bakaršić (1999).

u pitanju morfosintaksička pravila poput redosleda riječi u rečenici (Thomason 2001: 2). U velikom broju radova koje navodi Ajduković (2004: 38), u slučaju jezičkog kontakta, govori se o uticajima na sintaksičke strukture, a kada je u pitanju uticaj ruskog na trideset i jedan jezik sjevera Rusije, u okviru opisa sfera kulturnog kontakta, govori se i o prevodnoj književnosti kao i o uticajima na sintaksičku strukturu rečenice. Nama je zanimljiva upravo ta činjenica da se u jezičkim vezama pominje i prevodna književnost, tj. posredni kontakti (u skladu sa činjenicom da se njima bavimo), iako se obično ove sintaksičke promjene navode kao dio neposrednih jezičkih kontakata.

Drugi kriterijum, naime, podrazumijeva u ovom kontesktu globalizacije mogućnost transfera ili promjene na bilo kom jezičkom nivou. Prčić (2011: 79) takođe govori o mijenjanju norme na svim jezičkim nivoima. A kako smo u okviru ovog kriterijuma pomenuli kulturni kontakt (naglasićemo da on sam po sebi danas uključuje i posredne jezičke dodire), dodaćemo da ekstralingvistički faktori koji uključuju i kulturne faktore „određuju karakter jezičkog odnosa“ (Karas 1996 prema Ajduković 2004: 41). Kako ova autorka govori o strukturnim rusizmima i frazeološkim kalkovima (u rusko-poljskim jezičkim vezama), pojave koje ćemo uočiti u užem smislu se mogu nazvati strukturnim anglicizmima i frazeološkim kalkovima. Prema tome, zaključujemo da prevodna književnost i kulturni kontakti povećavaju učestalost upotrebe jezičkih pojava koje smatramo promjenama, a kako su ovakve pojave još učestalije u direktnim jezičkim kontaktima, ovo predstavlja zgodan momenat da se podvuče činjenica da su posredni i neposredni kontakti sve sličniji.

Ovo stanovište u svom istraživanju posrednog i neposrednog pozajmljivanja potvrđuje Radmila Šević (1996, prema Ajduković 2004: 44). Isto možemo zaključiti na osnovu učestalosti sličnih pojava³⁹ u posrednim kontaktima (uporedivši pređašnje englesko-hrvatske direktne kontakte i sadašnje englesko-srpske indirektne kontakte) i neposrednim kontaktima danas. Naime, zbog velikog broja bilingvalnih govornika, kao i opšte globalizacije, uticaj izvornih govornika engleskog jezika se takođe povećava, pa se neposredni kontakti takoreći „miješaju“ sa posrednim. Uzmimo na primjer osobu koja ujedno čita prevode, ili slične prevode onima obuhvaćenim korpusom i ujedno je

³⁹ Npr. rad Ivana Bauera (1986) u kome se na primjeru direktnog englesko – hrvatskog kontakta uočavaju pasivne konstrukcije, imenske konstrukcije i razna odstupanja u upotrebi ili izostanku prijedloga.

izložena kontaktu sa izvornim govornikom engleskog jezika. Takvi primjeri, i u našem okruženju su sve češći zahvaljujući direktnim poslovnim i drugim kontaktima sa izvornim govornicima.

Treći kriterijum je inspirisan načelom prirodnosti, iz sintakse, ali i iz niza lingvističkih disciplina koje se pozivaju na ovo svojstvo jezika, a možemo ga, izuzev kriterijumom prirodnosti⁴⁰, nazvati pragmatičkim. O načelu prirodnosti smo već govorili (v. 2.2.) u kontekstu jezičkih promjena koje se dešavaju onda kada ih ne očekujemo. Ovaj kriterijum je usko vezan za jezičke stavove i jezičko ponašanje, ali i upotrebu jezika i njegove pragmatičke aspekte. Takođe može da pomogne da se identifikuje granica između prirodne i neuobičajene promjene (v. Thomason i Kaufman 1988: 22). Ovaj kriterijum naročito možemo vezati za pojavu neuobičajenih kolokacija kao i sa težnjama da se jezikom takoreći „ekonomiše“. Bugarski (2003: 55) takođe navodi gramatičke promjene nastale iz potreba jezičke ekonomije. Ovaj kriterijum svakako pomaže da se lako uoče jezičke promjene, a interesantno je da će ih govornici lakše uočiti u pisanom tekstu (upravo na osnovu ovoga kriterijuma) u odnosu na govor. Smatramo da je zbog ovoga bitno ispitati jezičke promjene u tekstu prevoda kao i njihove uticaje na govor u širem smislu.

Kada govorimo o onome što je u jednom jeziku prirodno, kao što smo već rekli, to možemo usko povezati sa jezičkim stavovima. Kako Bugarski (2003: 96-97) ističe ovo mogu biti „*popularne reakcije na jezičke pojave*“ koje karakteriše kao laičke zaključke kojih naučna lingvistika mora da se pazi. Upravo zbog toga što jezičko pozajmljivanje ne možemo u potpunosti ograničiti (posebno imajući u vidu prethodne kriterijume), a u svjetlu činjenice da postoji načelo prirodnosti na osnovu koga možemo približno odrediti šta bi u jeziku trebalo da se ustalilo i koji su jezički obrasci prihvatljiviji, ovaj kriterijum (bilo da su jezički obrasci u skladu sa njim ili ne) može nam pomoći da

⁴⁰ O prirodnosti jezičkih promjena govori se i u istorijskoj lingvistici, prije svega Thomason i Kaufman koji govore o ograničenjima jezičke promjene na osnovu prirodnosti i o lingvističkom fenomenu markiranosti (1988: 26), a o tokovima i prirodnosti jezičkih promjena u okvirima tradicionalne istorijske lingvistike Filipović (1999: 66), napomenuvši suštinu teorije markiranosti lingvističkih obilježja, tj. da su manje markirana obilježja u jeziku stabilnija tokom procesa promjene. Međutim, imajući u vidu upozorenja koja daju Thomason i Kaufman (1988: 21 -34) kada je u pitanju ova teorija i prirodnost jezičke promjene kao faktor na osnovu koga se donose sistemski zaključci o jezičkim promjenama, kriterijum prirodnosti će u okvirima ovog istraživanja služiti kao analitičko sredstvo, a ne način da se dođe do opštih zaključaka o prirodi jezičke promjene.

određene obrasce uočimo i kategorizujemo na osnovu potreba zbog kojih se u jeziku javljaju nove ili neuobičajene strukture. Međutim, kako će i analiza korpusa ukazati, ove strukture ne treba da predstavljaju sve što je u jednom jeziku inovativno i neuobičajeno, već samo ono što je novo imajući u vidu trenutnu sliku standardizacije i normatizacije jezika. Kako Bugarski (2003: 99) piše: „Standardni jezik stvara se i na drugim stranama i prenosi drugim putevima, posebno posredstvom sredstava javnog informisanja“. U tom smislu, ovaj kriterijum treba da bude od pomoći kako bi se odredilo šta može da predstavlja neku potencijalnu ili buduću jezičku promjenu, a šta ne.

Kada su u pitanju jezički stavovi, situaciju u ovom slučaju možemo uporediti sa internacionalizacijom naučne pa i lingvističke terminologije (Bugarski 2007). Kada je u pitanju, recimo terminološka varijacija u lingvistici, kako Bugarski (2007: 94) ističe, „jedno područje će u celini da ispoljava izrazite purističke sklonosti, dok će se neko drugo u mnogo manjoj meri odupirati internacionalizaciji terminologije“. Na sličan način, kada je u pitanju prevodna književnost u popularnoj psihologiji možemo uočiti sociokulturni stav da se terminologija internacionalizuje. I dok je prema Bugarskom (2007: 95), naučna terminologija, kako bi bila funkcionalna i internacionalna, terminologija popularne psihologije je često nenaučna ili kvazinaučna i sklona uprošćavanju osnovnih teorija u psihologiji iz koje neke njene ideje potiču. Stoga razlozi internacionalizacije ovdje nijesu isti kao u naučnoj literaturi, a druga motivacija koja se ovdje može spočitavati jezičkim promjenama je, kako smo i ranije uočili, prestiž. Vidjećemo u ostatku istraživanja da će nas sužavanje teme ovog rada voditi ponovo ka prestižu, kao jednom od faktora uticaja o kome više autora polemise.

Kriterijum prirodnosti takođe može da ukaže na povezanost jezičkih promjena sa prevedenim tekstem. U traduktologiji se često traga za najboljim *prirodnim* ekvivalentom (naglasak naš), ali kroz ovdje prikazanu traduktološku literaturu vidimo da to nije lako postići. Pored toga, kriterijum prirodnosti služi da naglasi kulturne razlike, uprkos težnji „da se kategorije sopstvene kulture prosto „učitaju“ u svaku drugu“ (Bugarski 2007: 124). U jednu ruku, u slučaju popularne psihologije imamo suprotnu situaciju, tj. pojavu da se kategorije zapadne kulture odraze na jezik prevoda. Ovdje možemo uočiti kako je sami koncept samopomoći (engl. *self help*), prilika da

prevodilac tumači razne načine života kroz jezik prevoda (2007:124). Bugarski (2007: 127) međukulturnu prirodu prevođenja povezuje upravo sa terminologijom „u širokom smislu koji obuhvata ceo niz leksičko-frazeoloških domena karakterističnih za specifične oblasti organizovanog života jedne zajednice“. U našem istraživanju ova oblast je popularna psihologija, a jezičke promjene su zabilježene u okviru leksičko-frazeoloških domena koji su proistekli iz raznih tema ove literature. Iako Bugarski daje niz primjera i komentare povodom specifičnosti terminologije u srpskohrvatskom jeziku, njegovi zaključci nam mogu poslužiti u shvatanju potrebe za međujezičkom komunikacijom koja se, kako smatramo, može unaprijediti kontrastivnim istraživanjima poput našeg.

Kada smo kriterijum prirodnosti nazvali i pragmatičkim, mislili smo na to da ovaj kriterijum služi da se prepozna jedan poseban diskurs i uspješno prepoznaju i opišu odlike jednog posebnog varijeteta, i usudićemo se da kažemo djelimično jednog specijalnog funkcionalnog stila, ili neke karakteristike funkcionalnih stilova u okviru ovog žanra. Kako smo već pomenuli, literatura popularne psihologije obuhvata zapise autora sa raznih seminara i radionica, a kako smo uočili u korpusu, često se citiraju i pisma, tj. korespondencija između autora i čitalaca ili njegovih drugih sagovornika. Imajući ovo u vidu, možemo opravdati upotrebu termina diskurs (iako kao krajnji rezultat prevoda posmatramo tekst), a ova dva termina se i u drugim kontekstima koriste naizmjenično⁴¹. Osim toga, naše istraživanje će biti zasnovano na uzorku teksta, pa poput Bugarskog (2003: 229) „Tekst ćemo smatrati uzorkom u govoru ili pisanju jednog ostvarenog jezika koji ispoljava međuzavisnost svojih delova“. U ovom smislu, tekstove popularne psihologije posmatramo kao nadrećeničnu cjelinu, a „cele knjige su tekstovi“ (2003: 229).

Kriterijum prirodnosti nas takođe upućuje na lingvističku stilistiku. Naime, u jednom širem smislu stilistika može da pomogne da odredimo ono što je u jeziku prirodno ili neprirodno. Prema definiciji Bugarskog (2003: 234) „stilistika se može najšire odrediti kao istraživanje različitih *izbora* koje društvene grupe i pojedinci prave prilikom upotrebe jezika“ (naglasak naš). Bugarski zapravo ovaj izbor naziva stilom (2003: 234). Ako se ponovo vratimo na kriterijum prirodnosti, on nam pomaže da

⁴¹ v. Bugarski (2003: 226).

odredimo kakve izbore prave pojedinci (prevodioci, čitaoci i govornici) kao i društvene grupe (izdavačke kuće) kada je u pitanju žanr popularne psihologije.

Konačno, iako jezik prevoda popularne psihologije ne možemo nazvati jednim, tj. pojedinačnim i posebnim funkcionalnim stilom (imajući u vidu razne funkcije u okviru ovakve literature), ovaj jezik i njegova terminologija se diferenciraju u odnosu na društvenu percepciju književnog stila, kao i govornog stila. Kako ovaj žanr obuhvata priručnike (kako ćemo vidjeti u analizi korpusa), u okviru njega dolazi do miješanja stilova ali i do stvaranja nečeg novog, što u najmanju ruku možemo nazvati posebnim obrascima izražavanja motivacionih poruka koje ove knjige sadrže. Dakle, na osnovu načela prirodnosti možemo se baviti određivanjem ovog stila, ali i njegovim normiranjem. Ovdje ćemo se još jednom kratko osvrnuti na to kako Bugarski (2003) opisuje pojam norme, a razlog čestih osvrta na niz njegovih knjiga je upravo njegov sociolingvistički pristup lingvistici uopšte.

Naime, kako na osnovu ovog načela možemo zaključiti šta je uobičajeno u jeziku a šta ne, primorani smo da se bavimo normom. Bugarski (2003: 241) nas upućuje na nesvjesna znanja i osjećanja govornika povodom onoga što je prihvatljivo i uobičajeno, dok normu vidi kao „skup društvenom upotrebom potvrđenih oblika realizacije mogućnosti sadržanih u jezičkom sistemu“. Pošto smo ranije uvidjeli da jezičke promjene u toku njihovog trajanja predstavljaju dio moguće realizacije jezika koje će se potencijalno zadržati i uticati na jezik u cjelini, smatramo da se na osnovu kriterijuma prirodnosti mogu prepoznati i normirati. Bugarski (2003: 242, 243) takođe govori o prirodnoj, implicitnoj i eksplicitnoj normi i neophodnosti norme u svakoj upotrebi jezika, kao i o nama bitnoj činjenici da norma prožima sve strukture jezika, pa govori i o leksičkoj i stilističkoj normi koje se mogu primijeniti u analizi ovog istraživanja.

2.4.1. Dekomponovanje predikata

Pojavu o kojoj govorimo bilježi Radovanović (1979: 68) i naziva je dekomponovanje predikata, opisujući je kao „pojavljivanje dvočlanog predikata s glagolskom kopolom neke vrste i glagolskom imenicom, umesto jednočlanog predikata zastupljenog punoznačnim glagolom“. Pored toga Radovanović (1979: 67) tvrdi da se

radi o sintaksičkoj osobini funkcionalnog stila koja nastaje disciplinarnim raslojavanjem, pa dolazi do stvaranja razlika između stilova tj. „između odgovarajućih grupa govornih predstavnika i domena upotrebe jezika“. Kasnije ovaj autor zaključuje da se radi o posebnom domenu jezičke upotrebe, koji ukazuje na uopštenost i apstraktnost tematike koji je uzrokovam nejezičkim razlozima, i takođe napominje da dekomponovani predikati prodiru i u srpskohrvatski razgovorni stil (*idem.* : 70). Međutim, za naše istraživanje značajan je zaključak da ovi oblici ne ulaze u jezički supstandard sve dok ostaju u granicama naučnih i drugih stilova koje Radovanović takođe navodi (*idem.*). Zbog toga je ovdje bitno da opišemo upravo pojave poput dekomponovanih predikata, i kroz analizu disciplinarnog stila u okviru prevoda iz oblasti popularne psihologije (posmatranjem stila i distinktivnih obilježja i izvornog i ciljnog jezika) zaključimo da li se ovdje radi o novinama koje polako ulaze u jezički supstandard *kroz jezik prevoda* (naglasak naš).

Kako smo vidjeli u navodima Radovanovića administrativni, naučni, novinarski i slični disciplinarni stilovi sadrže dekomponovane predikate i koriste ih kao zgodno sredstvo da izraze dešavanja na uopšten i apstraktan način. Međutim, kada je u pitanju popularna psihologija moramo istražiti da li se radi o ovim komunikativnim ciljevima i to tako što ćemo analizirati tekst na izvornom i ciljnom jeziku. Kako postoji veliki broj knjiga u ovoj oblasti, pa možemo pretpostaviti i veliki broj novih jezičkih obrazaca, koncentrisaćemo se na one koji su do sad smatrani dijelom drugih disciplinarnih stilova a u skladu sa kriterijumima koje smo iznijeli, uvidjeti kakva su obilježja ovoga stila u izvornom jeziku i prevodu.

Iako smo ovdje samo objasnili zašto ćemo se baviti upravo dekomponovanjem predikata tokom studije će postati jasno zašto su u našem istraživanju baš ove pojave na prvom mjestu, a u svezi sa sledećim nizom jezičkih obrazaca koji predstavljaju uglavnom primjere ekonomičnosti jezičkog izraza.

2.4.2. Nominalizacije iskaza

Kada govorimo o nominalizaciji, radi se o još jednoj pojavi koju među prvima primjećuje i aktuelizuje Radovanović⁴² (1979: 68) i to u okvirima funkcionalnih stilova koji nastaju disciplinarnim raslojavanjem jezika. Ona se „ogleda i u upotrebi glagolskih imenica u različitim padežnim konstrukcijama, ili sličnih jezičkih sredstava, umesto odgovarajućih predikata sa finitnom glagolskom formom“ (1979: 68). Interesantno je i da su u kontaktološkim situacijama imenice na prvom mjestu kada je u pitanju pozajmljivanje. Kako se navodi u jednom od priručnika o jezičkom kontaktu:

Izgleda da je, uopšteno gledajući, za sve procese kontakta zajedničko da je najveći broj pozajmljenica nominalne prirode. Moravcsik (1975) čak ide tako daleko da tvrdi da glogoli uvijek moraju da budu nominalizovani da bi se koristili u jeziku primaocu.⁴³(Versteegh 2010: 645)

Kao što je to bio slučaj i sa dekomponovanjem predikata, ovu pojavu možemo povezati sa ostalim obrascima koje ćemo kasnije navesti, poput upotrebe bezličnih glagolskih oblika, tj. infinitiva. Osim ove Radovanovićeve veoma precizne konstatacije o tome kako se nominalizacije iskaza javljaju kroz padežne konstrukcije, kasnije ćemo uvidjeti da se ovi iskazi mogu povezati i sa upotrebom prijedloga (kao dijelom padežnih konstrukcija). Dakle, ono što se ovim obrascima saopštava biva uopšteno, a vršilac radnje skriven (što ćemo vidjeti da se dešava i upotrebom pasiva). U zaključku, nominalizacije iskaza kao i pojave koje ćemo opisati u ostatku ovog poglavlja imaju sličnu funkciju, a to je da u jednoj mjeri uopšte da se tako izrazimo „zamagle“ značenje teksta.

Nominalizacije takođe imaju stilske i ideološke aspekte kojim ćemo se baviti, a jedan od radova koji je ovdje značajno pomenuti je *O stilskim, ideološkim i utilitarnim aspektima nominalizacije u srpskom jeziku*, Duške Klikovac. Ova autorka govori o obje

⁴² U kolikoj mjeri se bavio ovim pojavama navodi Klikovac (2008: 177) i upućuje nas na niz značajnih radova posvećenih raznim aspektima dekomponovanja predikata.

⁴³ “It seems to be generally true of all contact processes that the overwhelming majority of loans are nominal in nature. Moravcsik (1975) even goes so far as to maintain that verbs always have to be nominalized before they can be used in the borrowing language.” (Versteegh 2010: 645).

strane (pozitivnoj i negativnoj) upotrebe nominalizacija i dekomponovanih predikata, ali koncentriše se na primjere gdje oni imaju sintakstičku ili semantičku funkciju. Prema njenim zaključcima nominalizacija čini iskaz manje slikovitim, a ideološki doprinosi stvaranju slike o moći institucija. S druge strane, utilitarni aspekti predstavljaju pokušaj da se neka situacija ublaži. U zaključku, autorka govori o institucijama koje žele da pokažu svoju moć upotrebom nominalizacija, ali i o pojedincu koji želi da ukaže na svoje obrazovanje i kompetentnost. Autorka pominje i manipulaciju masama koja se lako može ostvariti ovakvim jezičkim sredstvima, ali slaže se sa Radovanovićem da su ove pojave dio globalizacije i modernizacije jezika (Klikovac 2008: 177–188). Imajući u vidu da se u našem korpusu radi o popularnoj psihologiji, a na osnovu ovih aspekata nominalizacije, ponovo se moramo vratiti na pitanja kakav je registar i stil ovog pisanja i kako su prunijeti u jeziku prevoda, odnosno da li su u prevodu drugačije upotrijebljena ista jezička sredstva u odnosu na izvorni tekst. U zaključku, želimo samo da napomenemo da Klikovac govori o aspektima nominalizacije kao univerzalnim i svojevrsnim sredstvom da se pokaže moć savremenih institucija (2008: 177).

Ukoliko pokušamo da napravimo jedan opšti zaključak o nominalizacijama imajući u vidu istraživanja Radovanovića (1979) i Klikovac (2008) i citate iz Radovanovićevih kasnijih radova (Radovanović 2006, prema Klikovac 2008), nominalizacije su vremenom razvile ideološke aspekte o kojima govori Klikovac, dok su u početku bile obilježja jednog formalnog jezika i eventualne težnje da se govorni stil odvoji od formalnog⁴⁴. Prema tome, ono što nam preostaje da u okviru ovoga istraživanja sagledamo jeste uloga nominalizacija u prevodima popularne psihologije (i njene korelacije sa onim što nazivamo jezičkim promjenama), s tim što ćemo se, vodeći se kontaktno-kontrastivnom metodom, osvrnuti i na ovaj stil u izvornom obliku, tj. na engleskom jeziku.

2.4.3. Upotreba pasiva i bezličnih glagolskih oblika

Još jedna pojava koju smo pronašli sagledavši traduktološke, kontaktološke i sociolingvističke aspekte jezika prevoda popularne psihologije predstavlja upotreba pasiva i bezličnih glagolskih oblika, koji se u okvirima ove studije mogu zajedno

⁴⁴ Nataša Bugarski govori i o „odvajanju jezika štampe od uobičajenog načina izražavanja“ (2004: 384).

proučavati, imajući u vidu njihovu funkciju na nivoima teksta i prevoda. Međutim, kada se u oblastima kojima se ovdje bavimo govori o pasivu, govori se zapravo o gramatičkoj analizi, bilo da se radi o o prevođenju (Ivir 1978) ili jezičkim kontaktima (Prčić 2011). Na gramatičkom nivou analize prevoda, Ivir (1978: 145) navodi tri moguća formalna korespondenta za engleski pasiv, a to su pasivna, aktivna i povratna konstrukcija, ali ostavlja prostora i za druge mogućnosti. Ivir se takođe, u svjetlu ovog problema, bavi transpozicijom kao prevodilačkom tehnikom za koju ćemo utvrditi da ukazuje na jezičke promjene.

Pasivi koje bilježimo u korpusu, uglavnom predstavljaju jednu od mogućnosti koje je predočio Ivir. Kada je pasiv preveden pasivnom srpskom konstrukcijom, a Ivir (1978: 146) slične primjere smatra mogućim rješenjima „ali su stilski obilježeni kao neobični, neidiomatski, rijetki i sl.“ U preproznavanju sličnih primjera takođe se možemo pozvati na kriterijum prirodnosti, jer Ivir komentariše da je izvorna poruka iznevjerena ukoliko se ne prenese isti stepen prirodnosti koji je imala (1978: 146). Ivir ove primjere takođe naziva lažnim sparivanjem i kako bi se to izbjeglo, predlaže kao prevodilački postupak transpoziciju⁴⁵. Ovim postupkom autor ukazuje na višeznačne gramatičke jedinice u srpskom jeziku, za koje bi se moglo zaključiti da obogaćuju jezik prevoda i unose odgovarajuća značenja i stilski ih obilježavaju.

S druge strane, u svojoj analizi anglosrpskog Prčić (2011: 199) preporučuje u okviru podučavanja opštih načela prevođenja, uvođenje detaljnije analize u domen vokabulara (kolokacije i idiomi) i domen gramatike (pasivi, glagolsko vrijeme itd.). I dok će pasivi koje pronađemo u korpusu vjerovatno biti slični primjerima koje pod okriljem lažnog sparivanja navodi Ivir, upotreba bezličnih glagolskih oblika može da se smatra preslikavanjem engleskih struktura koje kritikuje Prčić (2011) ili dio stilskih obilježja kojim odiše ovaj žanr. Izuzev infinitiva, u korpusu ćemo naći veliki broj participa tj. trpnih pridjeva i glagolskih priloga koje ćemo posebno analizirati. Među njima su i popridjevljeni oblici na –ći npr. *nastupajuća godina* (primjer Bugarskog 2003: 55). Neki primjeri će jednostavno biti neuobičajeni, dok drugi mogu biti primjeri

⁴⁵ U ovom smislu značajna je Ivirova (1978: 146) definicija: „Transpozicija znači prebacivanje jedne gramatičke jedinice izvornoga jezika u neku drugu jezičnu jedinicu u jeziku-cilju (ne istu po obliku, nazivu ili dijelu značenja)“ jer daje više mogućnosti za prevod pasiva, a ovaj autor takođe naglašava ulogu tertium comparationis u istraživanjima jezičkih kontakata tj. kontrastivni metod u kontaktnoj lingvistici (Ivir 1991), na šta ćemo obratiti pažnju prilikom obrazloženja metodologije ovog rada.

pređašnjih jezičkih kontakata imajući u vidu veće prisustvo infinitiva u hrvatskom jeziku.

2.4.4. Nove ili neuobičajene kolokacije

Kolokacije (ili ustaljeni spojevi riječi⁴⁶) predstavljaju leksičke spojeve za koje možemo reći da karakterišu neki jezik i ukazuju na razlike između jezika. Kako bismo ovo ilustrirali, možemo uzeti engleski primjer *take a shower* kojem je jedan od korespondenata na srpskom *istuširati se*, i odmah uočiti razlike između dva sistema. Prema Prčiću (2008: 149) kolokacija je „ustaljen, a ponekad i redovan, dvočlani spoj jedne lekseme s drugom, po pravilu unutar određene sintaktičke jedinice – sintagme ili, nešto ređe, rečenice“ a čini „sadržinsku, funkcijsku a delom i formalnu, celinu, koja pruža opis specifične mikrosituacije u jezičkoj ili vanjezičkoj stvarnosti“. On je takođe naziva „prirodnim načinom“ da se neki sadržaj u pojedinačnom jeziku iznese, a on je često unaprijed utvrđen i tipičan za neki jezik sa sopstvenom strukturom, ali „izvesna preklapanja, pa i poklapanja, između jezika nisu retka“. Prčić takođe iznosi uslove za stvaranje ovih ustaljenih spojeva, ali navodi i primjere kada su ulančane lekseme koje nemaju odgovarajuća dijagnostička obilježja, a kao razloge navodi komunikativni efekat (poetičnost, humor i sl.) (2008: 150 -151). Prčić takođe u svom prilogu knjizi *The Anglicanization of European Lexis*, kao jedan od problema prilikom razvijanja strategija za stvaranje *Rečnika novih anglicizama* navodi odrednicu koju naziva – ustaljeni spojevi reči i pod njom daje spisak kolokacija (Prčić 2012: 141). Jezičke promjene, tj. neke od pojava vezane za kalkiranje i pozajmljenice možemo shvatiti i kao pojavu anglicizama u širem smislu. Bejker (2011: 13) takođe je naglasila arbitrarnost kolokata i zaključila da predstavljaju mjesto varijacije u odnosu na druge konstrukcije, i to je slučaj u mnogim svjetskim jezicima.

Međutim, za naše istraživanje je bitno naglasiti kako Prčić (2008: 150) tumači mogućnosti ulančavanja leksema i napominjući značaj vanjezičkih činilaca, zaključuje: „U suštini, kolokabilnost projektuje ostvarive (potencijalne) kolokacije, od kojih samo neke postaju ostvarene (stvarne), a kasnije eventualno i ustaljene“. Ova njegova konstatacija podsjeća nas na prirodu jezičkih promjena u toku njihovog trajanja ili

⁴⁶ Ovako ih naziva Prčić (2008: 149, 150) u svojoj knjizi *Semantika i pragmatika reči*.

nastanka, jer i o njima govorimo kao o promjenama koje će se možda ustaliti⁴⁷. Shodno tome, preporučljivo je da baš kolokacije i ustaljeni i/ili neustaljeni spojevi riječi budu dio naše analize.

Ovaj odjeljak predstavlja samo uvod te definisanje i razgraničavanje osnovnih pojmova kada su u pitanju različiti oblici jezičkih promjena, dok ćemo se na vrste i prirodu kolokacija detaljnije osvrnuti tokom analize. Uopšteno, i iz istraživanja Prčića (2008), imajući u vidu da je prvo izdanje *Semantike i pragmatike reči* objavljeno 1997. godine i njegove knjige *Engleski u srpskom* (2011, prvo izdanje 2005. godine) možemo zaključiti da kolokacije možemo podijeliti na potencijalne i stvarne (2008: 150), a leksičkim kontrastiranjem i pronalaženjem deskriptivnog i asocijativnog značenja riječi (2011: 192–205) možemo doći do boljih prevodnih rješenja.

2.4.5. Doslovni prevodi i ostali novi obrasci

Na samom kraju liste mogućih jezičkih promjena svoje mjesto zauzimaju i doslovni prevodi. Odmah se možemo ograditi stavom da to nije uvijek kritika prema prevodiocu, kako Hlebec (2009: 19) tvrdi „Iako je doslovno prevođenje ozloglašeno, i o njemu se obično govori kad dovodi do pogrešaka, ima mnogo slučajeva kada je ono ne samo opravdano nego i poželjno“. Međutim, mi ćemo se, analizirajući korpus i u skladu sa kriterijumima prepoznavanja potencijalnih jezičkih promjena, koncentrisati upravo na primjere koji obično vode do grešaka, ali pod pretpostavkom da je mala mogućnost da će se upravo ove promjene ustaliti.

S druge strane, Hlebec govori o dvije vrste doslovnog prevoda, koje naziva dosledno doslovan – zasnovan na primarnom značenju i ograničeno doslovan prevod – zasnovan na sekundarnom značenju (2009: 16). Ponovo, analizu radimo pod pretpostavkom da ćemo na osnovu datih kriterijuma uočiti dosledno doslovne prevode, iako bi možda u nekim slučajevima primjereniji bili ograničeno doslovni⁴⁸. Zanimljivo je da Hlebec (2009: 18) pominje i doslovno prevođenje sintaksičke konstrukcije i

⁴⁷ V. str. 3 i definiciju jezičkih promjena prema Filipović 2009: 25.

⁴⁸ Ovu pretpostavku donosimo na osnovu Hlebecovog primjera prevoda naslova filma *Where the Wild Things Are*, gdje predlaže rješenje *Tamo gde su divlji stvorovi* (tj. stvorenja), umjesto po njegovom mišljenju veoma čudne sintagme *divlje stvari* (2009: 16 -17). Ostaje da zaključimo da li će naši primjeri biti, Hlebecovim riječima, veoma čudne sintagme.

navodi kao primjere sintagme i fraze poput onih koje bilježi i Prčić (2011) u svojoj knjizi *Engleski u srpskom*. Ovakve primjere je najlakše obrazložiti kao neopravdane doslovne prevode u okviru prevođenja, ali interesantno je da najčešće oni ulaze u razgovorni stil srpskog jezika, pa ih zato smatramo novonastalim jezičkim promjenama. Stoga, uprkos prethodno iznesenim pretpostavkama o doslovnom prevodu, moramo biti otvoreni ka mogućnosti da još jedna fraza poput *Mogu li da vam pomognem?*⁴⁹ uđe čak i u razgovorni stil srpskog jezika.

Pod ostalim novim obrascima podrazumijevamo mogućnost da se u okviru ovoga registra stvore novi leksički obrti i fraze koje, da naglasimo, ne moraju imati negativan uticaj na jezik. U opseg ostalih obrazaca možemo uključiti ostale pojave koje su opisane u literaturi vezanoj za novije stilove u srpskom jeziku. Izuzev prethodno navedenog dekomponovanja predikata, Milorad Radovanović opisuje i proces kondenzacije koja je predstavljena kao „svakovrsno sažimanje rečeničnog i semantičkog sadržaja, radi ekonomisanja jezičkim sredstvima, osobito u nekim funkcionalnim stilovima“ (Radovanović 2004: 41). Posebno želimo da napomenemo da Radovanović tvrdi da se ovo dešava naročito u „novovremenijim“ stilovima.

U ovaj proces spada i upotreba infinitiva, glagolskih priloga i trpnih pridjeva, a kao motivaciju za dekomponovanje ili razlaganje navodi između ostalih stavki i „pasivizaciju“. Međutim, univerbizacija, proces suprotan kondenzaciji, jeste proces „pretvaranja višečlanih sintaksičkih konstrukcija u jednu reč“ (Ćorić 1996, prema Radovanović 2004: 44). Citirajući druge autore, koji su se u okvirima sintakstičkih i semantičkih studija bavili kondenzacijom, on ističe rad Ristićeve (1995), prema kojoj je motivacija univerbizacije između ostalog funkcionalno – stilska markiranost, pa njeni primjeri, prema Radovanoviću, liče na „žargonske, sociolekatske, registarske, funkcionalističke provenijencije“ (2004: 46). Posmatrajući ova dva procesa, pored kondenzacije koja je odmah uočena u korpusu, biće interesantno istražiti da li ima primjera univerbizacije upravo zbog prizvuka koji ova pojava dodaje tekstu, jer se odlikuje neformalnim stilom kao i ponovo, težnjom ka ekonomičnosti teksta.

⁴⁹ Primjer preuzet od Hlebec (2009: 19).

2.5. Teorijsko-metodološki okvir za posmatranje prevoda kao mjesta kontakta i analizu jezičkih promjena

U potpoglavlju 2.3. već smo obrazložili potrebu za sagledavanjem prevoda kao mjesta kontakta i predstavili novu paradigmu, tj. promjenu fokusa putem koje prevod možemo posmatrati kao mjesto kontakta u okviru kontaktoloških teorija, dok su rezultat tog kontakta jezičke promjene čije smo najčešće obrasce prikazali u prethodnim odjeljcima. U odnosu na postulate Filipovićeve (1986) teorije o jeziku u kontaktu, naš pristup se razlikuje u tome što, imajući u vidu da se radi o posrednom kontaktu, posmatramo prevod kao posrednika. Stoga, umjesto Filipovićeovog termina jezik posrednik, ovdje predlažemo novi termin **prevod posrednik**, jer prevod i njegove uticaje kao krajnjeg proizvoda raznih lingvističkih i sociolingvističkih operacija, stavljamo u središte naše diskusije. Takođe, dok Filipović (1986) govori o dvije vrste posuđivanja, mi smo skloni da zaključimo da se u našem istraživanju radi o neposrednom kontaktu jezikâ, ali ne i o neposrednom posuđivanju (ograničenom samo na pojedine jezičke nivoe, kako ga Filipović shvata), već o interferenciji koja se javlja na svim jezičkim nivoima⁵⁰. Stoga, naša analiza uključuje sintakstičke i stilističke aspekte. I u ranijim poglavljima smo najavili proširenje analize⁵¹ ali sada ćemo obrazložiti i kako to sprovodimo.

Prije svega, kada su u pitanju jezički nivoi, više puta smo pominjali takozvano strukturalno pozajmljivanje i to imajući u vidu konstataciju Tomason i Kaufmana da je strukturalna interferencija uglavnom sintaksičke prirode a ne fonološke (1988: 66). Dakle, kada govorimo o interferenciji i strukturalnom pozajmljivanju i preslikavanju izvjesnih fraza koje su dio anglofone norme, uglavnom govorimo o sintaksičkom nivou.

Imajući u vidu metodologiju ovog rada, s jedne strane posmatramo jezički kontakt među jezicima kao sistemima, a s druge strane analiziramo upotrebu jezika kroz prevod. Međutim, kako govorimo o uticajima i interferenciji, a ne samo pozajmljivanju na nivou leksike, smatramo da se prevodi popularne psihologije bave jezikom popularne kulture i

⁵⁰ Ovo stanovište je u skladu i sa tim kako Filipović posmatra interferenciju i objašnjava je citirajući Martineta koji je opisuje kao pojavu „koja se može javiti na svim razinama jezika u kontaktu i na svim stupnjevima“ (prema Filipović 1986: 30). Takođe, Kranich et. al. tvrdi da se pozajmljivanje dešava na svim jezičkim nivoima (2011: 14).

⁵¹ v. fusnotu 12.

da u okviru korpusa, tj. niza prevodâ i njihovih uticaja moramo gledati na jezik kao sistem. Imajući u vidu veliki broj čitalaca prevoda popularne psihologije i žargonskih pojava koje se odnose na ovakve realizacije jezika u govoru, pretpostavljamo da se o temama popularne psihologije i piše i govori stručnim žargonom, ali sa primjesama neformalnog stila (što će se vidjeti kada budemo opisali sociolingvističke stilove ovog registra).

Ovu pretpostavku iznosimo imajući u vidu metodološki izazov na koji upozorava Biljana Mišić Ilić⁵² (2011: 73) a pri čemu nas upućuje na istraživanje Bugarskog (2005: 209–213) o ulozi žargona u procesima jezičkih promjena, gdje on žargon naziva i vrstom jezika i načinom govora. U našem istraživanju bi preuranjeno bilo govoriti o takvom uticaju jezika prevoda, ali imajući u vidu veliki broj čitalaca i jezičke ideologije koje su u okviru ovih prevoda očituju, smatramo da je moguće da se učestalo i užurbano objavljivanje ovakvih prevoda odrazi i na govor njegovog čitalaštva. Ukratko, kako Bugarski (2005: 211) navodi, radi se o načinu upotrebe sistemskih jezičkih sredstava. Stoga, u jednom širem smislu, kroz primjere jezičkih promjena mi ćemo se baviti žargonskom leksikom i frazeologijom. Navodeći primjere kompjuterskog žargona, Bugarski zaključuje da se radi o prožimanju žargona i terminološkog sloja jezičkog standarda (2005: 213). Kako se u popularnoj psihologiji najraznovrsnije radi i o psihološkoj terminologiji i o terminologiji koja se odnosi na aspekte života (kao što ćemo vidjeti u korpusu, to su novac, samosvijest, vjera, inteligencija, sposobnosti, međuljudski odnosi i podizanje djece), smatramo da se u ovim knjigama radi o jednom posebnom žargonu koji možda ima odlike specifično oblikovanog jezika. Koliko ima žargonskog u jeziku popularne psihologije, tek ćemo uočiti u analizi, a sve to imajući u vidu navedene procese kondenzacije i univerbizacije (v. prethodni odjeljak).

⁵² Ova autorka takođe govori o funkcionalnom aspektu anglosrpskog i sergliša, a govoreći o „posebnim potrebama govornika koje nameću domen, situacija, profesija ili tematika“ (Mišić Ilić 2011: 73) posmatra ih kao karakteristike nekih posebnih funkcionalnih stilova. Imajući to u vidu, jedno od istraživačkih pitanja (da li se u ovom istraživanju radi o posebnom funkcionalnom stilu) možemo povezati sa ovom tvrdnjom i pojave koje nazivamo jezičkim promjenama takođe označiti kao moguće karakteristike jednog posebnog funkcionalnog stila u skladu sa potrebama pisaca, prevodilaca i u krajnjem slučaju govornika kada je u pitanju ova tematika.

U prethodnom dijelu rada takođe smo opisali i označili varijaciju kao ključni element ovog interdisciplinarnog istraživanja, dok smo se u okviru traduktoloških aspekata osvrnuli na varijabilnost u prevodu (v. odjeljak 2.1.). Prije nego povežemo varijaciju u jeziku i varijabilnost u prevođenju, osvrnućemo se na jedan metodološki pristup Jovanović (2015) čiju smo definiciju varijabilnosti ranije naveli, a koji je sproveden po ugledu na Mandejevu (2012) studiju o evaluaciji prevoda. Iako se istraživanja ovih autora koncentrišu na retradukciju, smatramo da su njihovi metodi bitni za naš teorijsko-metodološki aparat. Naime, Jovanović (2015) prije svega navodi Levijevu (1982) tabelu invarijantnih i varijabilnih semantičkih vrijednosti u prevođenju raznih tipova tekstova. Zanimljivo je da su ovdje uključeni i vanknjževni žanrovi, a cilj je da se odredi, u zavisnosti od žanra (strukture teksta), šta se može u prevodu žrtvovati, a šta sačuvati. Tako Jovanović definiše invarijantne elemente kao one koji se moraju sačuvati, a varijabilne kao one koji se slobodno mogu prilagođavati i mijenjati (Jovanović 2015: 73). Prema njenom mišljenju naučni tekst (koji kao žanr navodi Levi) ima najmanje invarijantnih elemenata i onda sve više raste u publicističkim i drugim tekstovima. Međutim, kako naš korpus u najmanju ruku predstavlja neki prelazni žanrovski oblik koji Levi ne navodi, ova se konstatacija ne može primijeniti na njega. Ipak, Jovanović (2015) takođe navodi Mandejev model retradukcije u kome je odredio udio invarijantnih i varijabilnih elemenata što nam je dalo ideju kako da opišemo naš model analize.

U drugom poglavlju svoje knjige Jovanović opisuje i nmetodološki problem koji je tom prilikom nastao, a to je da je prilikom definisanja varijacije Mandej morao da se odluči da dva prevodna elementa različite vrste riječi ali istog značenja smatra „invarijantnim elementima različitih gramatičkih struktura“ (Jovanović 2015: 254). Kada je u pitanju suprotna pojava, ista vrsta riječi, ali drugačija značenjska realizacija, Mandej se odlučio da ih posmatra kao varijantne. Na kraju je njegova analiza pokazala da je među invarijantnim oblicima najmanje glagola, jer se odnose na konkretne radnje, dok su varijantne oblike naročito predstavljali pridjevi i imenice „koje izražavaju stavove i afektivna stanja“ (2015: 254).

Kako će se i naša analiza često koncentrisati na slične parametre, tj. vrste riječi (ali ne i na varijante više prevoda, već na jezička sredstva po ugledu na izvorni jezik u

odnosu na ciljnu) invarijantnim oblicima, po ugledu na Mandejev pristup, ćemo smatrati glagole, dok su varijabilne imenice i prilozi. Međutim, kako je dekomponovanje predikata dio nominalizacije iskaza, tj. proces u kome izolujemo glagol i deverbativnu imenicu, dekomponovanje ćemo takođe smatrati varijantnim. Na osnovu prethodno opisanih kriterijuma i pojava koje ćemo istraživati, pretpostavićemo da će u ovom žanru, tj. prevodima, invarijantni elementi biti različite vrste riječi u izvornom prema ciljnom jeziku, a varijantne iste vrste riječi drugačijeg značenja. Tako će varijacije u okvirima žanra popularne psihologije, u stvari predstavljati zadržavanje što više elemenata u njihovom originalnom obliku (vrsti riječi) i to obično preslikavanjem konstrukcija iz engleskog.

Međutim, ako posmatramo i varijaciju i varijabilnost, smatramo da je ključno u jeziku i prevodu biti otvoren ka varijacijama koje će postati dio jezičkog standarda, ili isčeznuti bez velikih uticaja na jezik. Stoga, prije nego se u sledećem poglavlju skoncentrišemo na jezičke promjene pod uticajem prevoda, još jednom ćemo se osvrnuti na prirodu jezičke promjene uopšte. U smislu povezivanja ovdje predstavljenih teorijskih postulata i pristupa analizi jezičkih promjena u užem smislu, oslonićemo se na jedinstvenu teoriju jezičkih promjena. U svom radu *Varijacije unutar padežnih sistema: u različitim tipovima srpskih varijeteta – U prilog jedinstvenoj teoriji jezičkih promena*, Jelena Filipović (1999) naglašava osnovnu hipotezu da je priroda svih promjena (u vremenu i prostoru, izazvanih internim ili eksternim činiocima) identična. Prema tome, procesi mijenjanja jezika su nalik onima koji se dešavaju u jednojezičnim zajednicama. To je uočeno i unutar padežnih sistema koje u dvojezičnoj zajednici istražuje Filipović i rezultate poredi sa prethodnim istraživanjima u okviru jednojezičnih zajednica. Kako ova autorka zapaža:

skorija istraživanja rezultata jezičkih kontakata (tj. promena pod kontaktom), u kojima se u velikoj meri koriste sociolingvistički postulati, ukazuju na to da svaka ozbiljna lingvistička teorija o jezičkim promenama mora da u razmatranje uzme kako interne, tako i eksterne uzroke jezičkih promena, eventualne uticaje izazvane manje ili više prisutnim kontaktima sa drugim lingvističkim varijetetima, ne zapostavljajući pri tome univerzalne principe i tendencije

jezičke promene ustanovljene putem interne rekonstrukcije pojedinačnih varijeteta. (Filipović 1999: 60)

Imajući u vidu ove opšte tendencije i principe vezane za jezičku promjenu, uzimamo u obzir procese kondenzacije i univerbizacije i njihove uticaje unutar samog jezika, zatim kontakte sa drugim jezicima u prošlosti (dijahronijske varijacije), kao i procese u drugim jezicima,⁵³ prije nego zaključimo da li je veliki broj primjera kondenzovanih rečenica posledica internih ili eksternih faktora. U zaključku Filipović (1999: 67) konstatuje: „Dakle, kontakt sa drugim varijetetima jednostavno funkcioniše kao 'okidač' promene, ali je priroda iste u velikoj meri ili u potpunosti identična prirodi promene pod uslovima normalnog prenosa jezičkog materijala.“ Ovakav zaključak u skladu je sa opisanim pojavama u prethodnim odjeljcima 2.2.1. do 2.2.5., jer se svi ovi procesi dekomponovanja predikata, nominalizacije, takozvane „pasivizacije“ dešavaju i prije izloženosti jezika intenzivnijim jezičkim kontaktima, nastalim kao posledica globalizacije. Interesantno je uočiti da su čak i doslovni prevodi dio jezičkih promjena koje su postojale prije intenzivnijeg kontakta među takoreći živim jezicima, imajući u vidu uticaje latinskog i starogrčkog. Stoga se, kao što mnogi istraživači zaključuju, jezičkim promjenama u samom jeziku ne dešava ništa novo, već se nastavlja uobičajeni tok živih jezika koji su podložni stalnim promjenama.

U ovom sada suženom teorijsko-metodološkom okviru, osim iznijetih teorija i predstavljenih metodoloških pitanja, pomenućemo i izvjesne teorijske pristupe u traduktologiji koji mogu biti od pomoći kada je u pitanju istraživanje prevoda kao mjesta kontakta i analiza jezičkih promjena pod kontaktom (ovdje možemo reći i pod prevodom). Prije svega, ako se vratimo na izloženu jedinstvenu teoriju jezičkih promjena, mogli bismo zaključiti da je prevod u ovom slučaju „okidač“, jer je on u ovom slučaju najdirektnija posledica ili rezultat kontakta, a samim svojim širenjem pospješuje nastanak jezičkih promjena. Ukoliko se usudimo da se ovdje malo bavimo i filozofijom jezika, možemo reći da u skladu sa istom prirodom jezičkih promjena, nezavisno od uslova prenosa jezičkog materijala, možemo govoriti o istom načinu

⁵³ Govoreći o kondenzaciji i univerbizaciji, Radovanović ističe i slične pojave u drugim jezicima regiona (v. Radovanović 2004: 47).

prenošenja jezičkog materijala u prevodu i van njega. Ovo svakako nije nešto novo, jer sve što kao govornici iznesemo, mi na neki način prenesemo ili prevedemo u jezik kao kôd kojim se služimo.

Izuzev ovih opštih zaključaka vezanih za prevod i jedinstvenu teoriju jezičkih promjena, u traduktologiji postoji dio istraživača koji su se malo više koncentrisali na promjene u jeziku tokom prevoda, pa smatramo da njihova saznanja možemo povezati sa ovdje izloženom problematikom kako bismo odgovorili na pitanje: kako traduktologija gleda na prevod kao mjesto jezičke promjene?

Kao što ćemo vidjeti u odjeljku 3.2., postoji mali broj istraživanja koja su se bavila konkretno ovom tematikom. Međutim, moramo prije svega navesti jednu opštu ali bitnu izjavu za ovo istraživanje koja se odnosi uopšteno na odnos prevoda i jezičkih promjena:

Skorija, ali povezana, nit istraživanja gleda na prevod u odnosu na jezičke promjene, to jest na to kako se prevodilački stilovi koji evolviraju odražavaju na jezičke norme koje evolviraju, i kako prevod utiče na jezičke promjene i kako zatim na njega utiču jezičke promjene (House 2008, Kranich et al. 2011, 2012).⁵⁴ (Zannetin 2013: 21)

Dakle, ovdje su konstantovani uzajamni uticaji prevoda na jezičke promjene i obrnuto, ali u okviru ove studije u analizi i zaključcima koncentrisaćemo se na uticaj jezičke promjene na prevod.

U našem izlaganju vezanom za ovaj uticaj, počecemo od istraživača koji se u studijama prevođenja bave prevodnim pomjeranjima (engl. *translation shifts*) a to je prije svega Džon Ketford (1965). Ova pomjeranja, u okvirima njegovog lingvističkog modela i predlaganja tekstualne ekvivalencije, mogu se desiti u okviru jezičke ravni ili jezičkih kategorija (ove podjele preuzima iz Halidejeve jezičke teorije). U svom prikazu ovog modela Ana A. Jovanović (2015: 36–38) daje jedan praktičan primjer na kome se

⁵⁴ “A more recent, though connected, research strand is that which looks at translation in relation to language change that is at how evolving translation styles and norms relate to evolving language norms, and how translation affects and is in its turn affected by language change (House, 2008; Kranich et al., 2011, 2012).” (Zannetin 2013: 21)

vidi koliko su ova pomjeranja neophodna, dok u suprotnom, u slučaju odabira doslovnog prevoda (u ovom slučaju to je i očuvanje infinitiva na srpskom kako bi se zadržala ista vrsta riječi i struktura) to radimo „po cenu iskaza koji nije u 'duhu' našeg jezika“. Iako konstatacija, da nešto „nije u duhu našeg jezika“ može da se shvati kao proizvoljan zaključak (iako u ovom slučaju je detaljno obrazložen i proizilazi iz diskusije jednog prevodilačkog modela), ovaj model nam otkriva upravo potrebu i mjesto gdje empirijski možemo da istražimo zašto je neko prevodno pomjeranje apsolutno opravdano, a njemu suprotan proces neopravdan i nepotreban. Jovanović ipak zaključuje da iako postoji sloboda izbora prevodioca, „odabir među varijablama“, ovaj izbor „javlja neposredno sa jezičkom prinudom“, gdje je „prvenstveni cilj ipak smanjenje *gubitka*, takozvane *entropije*, koja se u svakom prevodu nužno javlja.

U jednom opštem smislu svako upućivanje na transpoziciju (Ivir 1987) i ostale prevodilačke postupke (modulacija, permutacija itd.) ukazuje na to da su mnogi autori uočili jezičke promjene u prevodu, ali se nijesu jezičkim promjenama u lingvističkom smislu detaljnije pozabavili. Ipak, da su postojali osvrti na ovu tematiku svjedoče zapisi Lorensa Venutija (2004) koji je kao urednik sakupio niz radova koji se dotiču i ove teme u zborniku *Translation Studies Reader*. Prema njegovim zapisima već krajem 1930-ih razmišlja se o prevodu kao o posebnom književnom žanru i otvaraju se mnoga teorijska istraživačka pitanja u ovoj oblasti, a u jednoj filozofskoj studiji njemačke tradicije prevođenja konstatuje se da „bijeda“ prevoda leži u razlikama, ne samo lingvističkim već i kulturološkim, dok njegov „sjaj“ predstavlja manipulisanje tim razlikama da bi „natjerali čitaoca da se odrekne svojih lingvističkih navika i obavezali ga da se prihvati navika [stranog] autora“⁵⁵ (Ortega y Gasset 1922: 108, cit. prema Venuti 2004: 74). Možda ovo predstavlja jednu od početnih ideologija⁵⁶ povodom jezičkih promjena u prevodu i možda je potrebno da ih prihvatimo, onako kako se jezičke promjene prihvataju kao jezička realnost u istorijskoj lingvistici i kontaktologiji.

U jednom apstraktnom smislu, možemo zaključiti da prevod uvijek ima jedan smjer, a to je da se kreće iz pravca stranog ka domaćem. Naime, uvijek se prenosi nešto

⁵⁵ „force the reader from his linguistic habits and oblige him to move within those of the [foreign] author“ (U Venuti 2004: 74).

⁵⁶ Venuti (2004: 53–55) u ovoj knjizi takođe navodi prevod Šlajermahorovog eseja o metodama prevodioca i tome kako je nezahvalno biti onaj koji unosi strano u svoj jezik (uloga prevodioca), kao i kako drugi jezici treba da nađu prostor za inovacije (uloga društva i jezika primaoca).

„strano“ i smatramo da iz toga proizilaze mnoga pitanja u teoriji prevođenja (npr. pitanje ekvivalencije), kao i mnoga zapažanja (npr. pomjeranja u prevodu). U zborniku koji je uredio Venuti, koji predstavlja niz relevantnih hronološki izloženih radova iz traduktologije, Turi (cit. prema Venuti 2004: 208) iznosi da su upravo pomjeranja jedna od rijetkih univerzalija prevođenja. S druge strane, sam Venuti (2004: 485) navodi da u prevodnoj književnosti uvijek postoji ostatak onog domaćeg. „Strani tekst je ponovo ispisan domaćim dijalektima i diskursima, registrima i stilovima, i ovo ima za cilj da se proizvedu tekstualni efekti koji imaju značaj samo u istoriji i kulturi jezika primaoca⁵⁷.“ Međutim, u našem korpusu ne možemo uočiti ovaj trend, i to možda iz razloga što se ne radi o klasičnoj književnosti, već o žanru za koji smo ranije ukazali da je sklon inovacijama i jezičkim promjenama, upravo zato što je relativno nepoznat u domaćoj literaturi⁵⁸. Dakle, imajući u vidu specifičnu prirodu korpusa, a u skladu sa iznijetim teorijsko-metodološkim okvirom, u sljedećim odjeljcima iznijecemo ograničenja ove studije, kao i naš pristup i stav kada su u pitanju priroda i tok jezičkih promjena pod uticajem prevoda.

2.5.1. Ograde i ograničenja studije

Iz izloženog teorijsko-metodološkog okvira istraživanja jezičkih promjena u prevodu, da se uočiti da ni traduktologija, ni kontaktologija, ni sociolingvističke teorije i pristupi ne objašnjavaju ovakve promjene i nijedna ova disciplina ne pruža pojedinačno kontekst u kome bismo ih izučavali. Stoga je cijelo istraživanje rađeno u interdisciplinarnim okvirima ovih disciplina. S druge strane, moguće je da se u svijetu globalizacije i ubrzanog rasta raznih vrsta preduzetništva, izdavačke kuće ne bave prevodima na isti način kao ranije, već u skladu sa potrebama čitalaštva (koje rado čita prevode popularne psihologije⁵⁹) gledaju da što brže izbace (da ne kažemo „lansiraju“) na tržište novu prevedenu knjigu. Naime, u svom pregledu studija prevođenja, Munday navodi da se istraživači poput Bassnet i Lefeverea bave „istraživanjima prevodilačkih

⁵⁷ The foreign text is rewritten in domestic dialects and discourses, registers and styles, and this results in the production of textual effects that signify only in the history of the receiving language and culture.

⁵⁸ U ovom smislu, možemo uzeti u obzir činjenicu da je knjiga Dejla Karnegija koja je dio ovog korpusa prvi put štampana 1936. godine, a na srpski prevedena 2010. godine.

⁵⁹ U ovo smo se i sami uvjerali, prilikom pokušaja da neke od prevoda nabavimo kada smo uvidjeli da su neki od njih u potpunosti rasprodati.

standarda koji se vremenom mijenjaju, moći kojom djeluje izdavačka djelatnost u potrazi za posebnim ideologijama, [...] prevoda i kolonizacije⁶⁰ (Munday 2004: 127).

Međutim, u granicama ovog istraživanja koncentrisaćemo se na to da utvrdimo šta se tačno u prevodima popularne psihologije dešava i kako to utiče na mnogobrojne čitaoce, bez upuštanja u analizu samih prevoda, tj. rada prevodilaca lektora, izdavačkih kuća i ostalih koji su odgovorni za plasiranje ovdje izloženog sociolekta i ideologija prožetih kroz takve iskaze. Ipak, ne možemo zaobići da navedemo izjave autora koji po ovim pitanjima imaju kritičan stav. S druge strane, koncentrisaćemo se na ideologije i odnose moći koje se objelodanjuju kroz kritičko sociolingvističko pristupanje problemu. Dakle, prevod ćemo posmatrati kao „proces prenošenja pisanog teksta sa izvornog jezika na ciljni, koji sprovode prevodilac ili prevodioci u specifičnom društveno - kulturnom kontekstu“, imajući u vidu „njegovu funkciju u društveno-kulturnom kontekstu“ kao i „kongnitivne, lingvističke, vizuelne, kulturne i ideološke fenomene“⁶¹ (Hatim and Munday 2004: 6). Ovdje moramo priznati da je paradoksalno da je mnogo lakše i izvodljivije primijeniti ovakav stav prema prevodu u jednoj traduktološkoj studiji nego u samom procesu prevođenja.

Koncentrisanje na sami prevod kao mjesto kontakta i sredstvo unošenja jezičkih promjena, suziće našu studiju, jer prevod u istraživanju jezičkih kontakata, jezičkih promjena, kao i ova vrsta prevoda u traduktologiji imaju svoja ograničenja. Kako smo ranije utvrdili, prevod čini ovdje prikazane jezičke kontakte posrednim, i iako se granice između posrednog i neposrednog kontakta polako gube (v. Šević 1996), uticaji prevoda na jezik nijesu dalekosežni kao uticaji jednog jezika na drugi. S druge strane, s obzirom da, u okviru naše nove paradigme pretpostavljamo da je prevod posrednik i mjesto kontakta, to nam pruža jasniju sliku jezičke situacije i dešavanja koje opisujemo. Dakle, istraživanje prevoda je ograničavajući faktor.

Zatim, prevod je mjesto kontakta, pa je onda cijeli kontaktološki uticaj manji (jer u kontaktološkim teorijama to su govornici), a pri tom se radi o pisanom tekstu. Vidjeli

⁶⁰ „studies of changing standards in translation over time, the power exercised in publishing industry in pursuit of specific ideologies, [...] translation and colonization”(Munday 2004: 127).

⁶¹ “the process of transferring a written text from SL to TL, conducted by a translator, or translators, in a specific socio-cultural context”... “its function in the socio-cultural context” ...“the cognitive, linguistic, visual, cultural and ideological phenomena”(Hatim and Munday 2004: 6).

smo da se u kontaktološkim studijama ne umanjuje značaj pisanog teksta (v. Filipović 1986), ali postoji znatno manji broj studija koji se njime bave. Međutim, smatramo da je ovdje bitno pomenuti da se u popularnoj psihologiji, kao i u našem korpusu javlja veliki broj bestselera, koji sami po sebi predstavljaju posebnu kategoriju. U svojoj knjizi *Scandals of Translation*, Venuti je posvetio posebno poglavlje bestselerima i veoma kritički se osvrnuo na njihovo prevođenje i izdavačke kuće koje na ove publikacije gledaju kao na ekonomsku vrijednost, ističući kulturološke i komercijalne pritiske kada su u pitanju odluke o onome što će se prevoditi. Bestseleri uključuju i knjige koje govore o takozvanoj *samopomoći*:

Bestseleri zamagljuje granicu između umjetnosti i života, dijeleći poseban diskurs: iako se razvrstavaju na različite žanrove – beletristiku i dokumentarnu prozu roman i istoriju, romansu i memoare, horor i self-help knjige – oni su naklonjeni melodramatičnom realizmu koji traži različite vidove učestvovanja od strane čitaoca (Cawelti 1976; Radway 1984; Dudovitz 1990)⁶². (Venuti 1998: 126)

Kako se ovdje radi o jednom zaista posebnom diskursu, kao i pozivu na djelovanje čitaoca (vidjeli smo ovo i prilikom pojašnjenja vrste teksta, na osnovu tekstualne tipologije Katrine Rajs u odjeljku 2.1.), vidjećemo kako se to očituje u jeziku primaoca. S druge strane, oni koji su upoznati sa ovim diskursom (a to su po navodima Venutija (1998), mnogobrojni čitaoci ovakvih prevoda) su pod direktnim uticajem novonastalih jezičkih obrazaca, a smatramo da u ovom slučaju čitanje prevoda može uticati na jezik čitaoca upravo zbog toga što ga ovakve knjige pozivaju i da po tim pitanjima (razni životni problemi) djeluju.

Od početka ove studije smo naglasili da u ovom radu govorimo o jezičkim promjenama u širem smislu, i onako kako su definisane u okvirima kritičke sociolingvistike (Filipović 2004). U literaturi se javlja i termin *linguistic change*, ali se koristi uporedo sa terminom *language change*, tj. jezičke promjene, s tim što se npr.

⁶² “Bestsellers blur the distinction between art and life by sharing a specific discourse: although cast into various genres – fiction and nonfiction, novels and history, romance and memoir, horror and self-help – they favor dramatic realism that solicits the reader's vicarious participation (Cawelti 1976; Radway 1984; Dudovitz 1990)” (Venuti 1998: 126)

morfosintaksičke i druge promjene imenuju pojedinačno. Takođe se javlja termin jezičke promjene pod kontaktom (*contact induced language change*), a studije koje se bave ovim promjenama govore o miješanju jezika na svim nivoima i to obično prilikom intenzivnog kontakta. Međutim, mi se koncentrišemo na termin koji se javlja u malom broju istraživanja, a odnosi se na jezičke promjene nastale pod uticajem prevoda (*translation induced language change*⁶³). S obzirom na mali broj radova o ovoj vrsti promjena, uzećemo u obzir ograničenja koja iznose Kranich et. al. (2011), prije svega u okviru hipoteza da se u ovom kontekstu uglavnom dešavaju leksičke promjene, da se strukturalne promjene odnose na sintaksu, da se promjene mogu desiti u svim lingvističkim domenima (izuzev fonološkog), dodatni faktori koji mogu da utiču su slični onima u istraživanjima jezičkih promjena i, što je za nas ovdje naročito bitno, da promjene zavise od nivoa standardizacije jezika uopšte kao i žanra o kome se radi (Kranich et. al. 2011: 12–16). Tokom pregleda prethodnih istraživanja, u odjeljku 3.2., istražićemo detaljnije uvide ovih autora.

Spomenuli smo i žanr koji je ovdje, kao i poseban diskurs, registar i stil, ograničavajući faktor, posebno zbog toga što se radi o prevodima knjiga popularne psihologije. Već smo govorili i o funkcionalnom stilu, i mogućim jezičkim promjenama kao njegovim karakteristikama, a kako se ovdje bavimo i korpusnom lingvistikom u užem smislu, pojasnićemo ove termine u njenim okvirima. Ovdje se bavimo analizom prevoda kao korpusa, odnosno istražujemo pojedine pojave unutar njega, pa će se termini funkcionalni stil, stil, registar i žanr često pominjati. Za potrebe korpusne analize, u svojoj doktorskoj disertaciji Miloš Utvić (2014) daje definiciju stila koja se „odnosi na individualnu upotrebu jezika“, razlikujući formalni i neformalni stil uz određene parametre među kojima su pisac i publika (Lee 2001, cit. prema Utvić 2014: 19). Takođe citirajući Lija, napominje da kroz registar gledamo na tekst kao na jezik, dok žanr gleda na tekst kao na člana neke kategorije. Prema mišljenju Utvića, registri razlikuju upotrebu lingvističkih obrazaca poput, za potrebe ove studije bitnog, diskursa u određenim situacijama. Dakle, preferiraju se jezički obrasci koji su „maksimalno 'funkcionalno prilagođeni,'“ dok žanrovi zavise od kulturnog koncenzusa i stoga su skloni promjenama (Lee 2001, cit. prema Utvić 2014: 19). Ovakvo razgraničavanje

⁶³ U naslovu rada Kranich et. al. 2011 *A tentative typology of translation-induced language change*.

termina biće takođe od pomoći u opisivanju stila prevodioca, kao i specijalnog funkcionalnog stila koji smatramo ekvivalentnim registru, i govorimo o naučnom podstilu. Utvić u svojoj disertaciji takođe govori o diskutabilnom pojmu reprezentativnosti korpusa, dok je naš korpus, poput veba kao korpusa, reprezentativan „u odnosu na onaj dio jezika za čije je istraživanje namenjen“ (Utvić 2014: 23). Na osnovu ovakvog pristupa korpusu, možemo govoriti o popularnoj psihologiji kao žanru i naučnom podstilu.

Dakle, kada govorimo o popularnoj psihologiji, diskutujemo o knjigama koje dotiču sve sfere života, sadrže i formalni i neformalni jezik, i stručne i takoreći nestručne termine i sve u svemu predstavljaju jedan raznolik i zanimljiv stil. Specifičnost ovog diskursa je svakako ograničavajući faktor. To će se naročito odraziti na traduktološke aspekte ove studije, jer ćemo sami prevod, kao i jezičke promjene nastale u procesu prevođenja posmatrati u odnosu na karakteristike stila, registra i diskursa popularne psihologije.

Ipak, usudićemo se da u zaključku iznesemo neka opšta zapažanja povodom pojava koje uočavamo u ovim prevodima, sveukupnom kvalitetu prevoda u odnosu na standardni jezik i da predvidimo dalja dešavanja u jeziku prevoda.

2.5.2. Pristup i stav

Pristup ovoj studiji je u jednoj mjeri već prikazan kroz pregled različitih aspekata ove studije, koje smo u početku rada razradili. Međutim, ono što je najbitnije povodom ispitivanja ovdje zadatih istraživačkih pitanja jeste interdisciplinarni pristup prevodu kao mjestu kontakta, tj. istraživanju jezičkih promjena pod uticajem prevoda knjiga popularne psihologije. O svom interdisciplinarnom pristupu proučavanju jezika Jelena Filipović (2015: 4) govori da je proizašao iz proste činjenice da je u svoja istraživanja uvela koncepte poput hijerarhije, moći, hegemonije i sl. Ona takođe daje prikaz Geertzovog (1980) interdisciplinarnog pristupa društvenoj misli, gdje ističe odnose između različitih djelova lingvističkog istraživanja, odnose onih istraživanja koja su kulturološki ili istorijski povezana s njima, odnos prema onima koji ih na neki način stvaraju, i odnos prema realnostima koje su zamišljene kao da su van njih (prema Filipović 2015: 38). Stoga se bit našeg interdisciplinarnog istraživanja ovdje vodi

činjenicom da istražujemo jezik (prevoda), njegove korisnike i kulturne modele⁶⁴ vezane za shvatanje prevoda i jezika prevoda u širem smislu. Naš interdisciplinarni pristup, kao što smo naglasili, leži u tome da ćemo sagledati različite aspekte prevoda u ulozi mjesta kontakta i po ugledu na metode i analizu različitih disciplina donijeti zaključke o mogućim jezičkim promjenama.

Kada govorimo o svim novinama koje putem jezičkih promjena ulaze u upotrebu, bitno je da naglasimo da naš stav i pristup nije puristički i ne teži ekologiji jezika u kojoj bismo mogućnost zadržavanja čak i npr. najkreativnijih kolokacija koje ćemo uočiti u korpusu, samo po automatizmu „odbrane“ ili „zaštite“ jezika odbacili. Ipak, kako smo vidjeli da Bugarski (2005), Prčić (2005) i ostali autori svjedoče, ne možemo u jeziku ni samo prihvatiti sve uticaje bez kritičkog stava prema njima, kao i pogleda ka standardizaciji jezika radi njegovog uređenja i nasuprot njenoj modernoj težnji za haotičnošću.

Takođe, neke od naših osnovnih stavova povodom prevoda kao mjesta kontakta i jezičkih promjena koje će se potencijalno pod njegovim uticajem ustaliti, iznosimo taksativno:

- Jezičke promjene su dio procesa globalizacije i internacionalizacije jezika, i predstavljaju prihvatanje novih, ali i pogrešno naučenih⁶⁵ (pročitanih i usvojenih) jezičkih obrazaca i navika.
- Prevod će uvijek biti mjesto jezičkih promjena i posrednik u njihovom stvaranju, a u manjoj mjeri, moguće je, i u prihvatanju.
- Kontakt sa drugim jezicima kroz prevod najviše karakteriše kontakt sa drugačijim jezičkim izražajnim mogućnostima i doprinosi bogaćenju jezika.
- Jezičke ideologije i ideološki aspekti jezika i jezika prevoda⁶⁶, kako u okvirima žanra koji obrađujemo, tako i šire, sveprisutni su faktor u bilo kom interdisciplinarnom istraživanju.

⁶⁴ Prema Filipović (2004 : 19) oni oblikuju društvenu stvarnost i zajedno sa ideologijama predstavljaju sastavni dio jezika.

⁶⁵ O pogrešnom usvajanju novog jezika govore mnogi autori u okviru kontaktoloških studija.

U traduktološkim istraživanjima postoji još niz slično formiranih stavova koji se tiču prevođenja i uže prevođenja djela koja nijesu književna, a kada govorimo o prevodu, mogli bismo se pozvati na neke od njih, ali su često ideološki obojeni⁶⁷, pa ćemo se suzdržati takvih tendencija.

⁶⁶ v. Filipović (2004: 20).

⁶⁷ Npr. povezivanje prevođenja sa kolonizacijom, kao u jednom od prethodno objavljenih radova autorke (Simunović Poluga 2013).

3. Jezičke promjene pod uticajem prevoda

3.1. Interdisciplinarni karakter studije

U prethodnom poglavlju pokušali smo ukratko da opišemo interdisciplinarni pristup pitanjima na koja nastojimo da odgovorimo tokom ovog istraživanja, a u ovom dijelu ćemo pojasniti kako to oblikuje ovu cijelu studiju. Stoga, u pogledu interdisciplinarne prirode ovog rada želimo da se koncentrišemo na sagledavanje jezičkih promjena u jednom drugačijem svjetlu, kako smo već najavili definicijom, kao i da pojasnimo neke od koraka koje ćemo primijeniti tokom analize. Kako smo i ranije najavili, u radu se prepliću traduktološki, kontaktološki i sociolingvistički aspekti. Naime, Weinreich (1968: 4) predlaže izučavanje jezičkog kontakta na interdisciplinarnoj osnovi. On takođe pravi razliku između interferencija i transfera, prilikom koga je akcenat na prenošenju elementa u datom obliku, dok interferencija otvara mogućnosti preuređivanja strukturnih šema (Weinreich 1968: 3). Pojave koje mi uočavamo u okviru jezičkih promjena najviše se tiču preuređivanja strukturnih šema tokom prevođenja. U opsegu ovog rada njih povezujemo sa jezikom, kontaktom i prevodom. Kada su u pitanju jezičke promjene, postoji potreba da se napravi jedan integrisani model. Naravno, prethodna istraživanja su takođe težila ka tome⁶⁸. Prije svega treba naglasiti terminološku granicu između jezičke promjene (*language change*) i zamjene jezika (*language shift*)⁶⁹. Prema našem zaključku, upravo zbog toga što smo se u ovom radu fokusirali na jezičke promjene, a ne zamjenu jezika, ne govorimo o transferu, onako kako ga tumače Weinreich (1968) i Clyne (1975), već o interferenciji kao opštem procesu međujezičkih uticaja.

U okviru ove studije mi smo se već ograničili na interferenciju kao prikaz jezičkog uticaja i pozajmljivanje, ali ne samo kao puki transfer, već uzimajući u obzir vanjezičke činioce. Ovakvo sagledavanje jezičkog materijala koji se javljaju u prevodima ukazuje na hibridne strukture, za koje ne znamo da li će se ustaliti. Kako Weinreich (1968: 3) navodi, kada je u pitanju interferencija u govoru, neće se svi oblici interferencije materijalizovati. Weinreich (1968: 30) smatra da kada je u pitanju

⁶⁸ v. Michael Clyne (1973), *Towards an Integrated Model of Language Contact Research*.

⁶⁹ v. J. Filipović (2009 : 98).

gramatička interferencija, možemo istraživati da li su neke vrste riječi sklonije transferu (u našem slučaju dekomponovani predikati, imenice, tj. glagolske imenice). Osim ove vrste gramatičke interferencije, Weinreich govori i o promjenama u redu riječi (što ćemo uočiti u okviru pojava koje ćemo opisati) i promjeni u funkciji neke riječi iz jezika B po gramatičkom modelu iz jezika A. Zbog toga Weinreich koristi termine jezik model i jezik replike (1968: 30–31). Clyne (2003: 1) u svojoj studiji koja se prevashodno bavi zamjenom koda, ističe da je jezički kontakt „multidimenzionalna, multidisciplinarna oblast u kojoj su međuodnosi ključni za razumijevanje kako i zašto ljudi koriste jezik/e na način na koji to čine.“⁷⁰ On takođe govori o jezičkim kontaktima i o prirodi hrvatskog jezika, usko povezujući jezičke kontakte i tipologiju jezika. U okviru zamjene koda u bilingvalnim imigrantskim zajednicama, zapaža neke paralele sa promjenama koje su obuhvaćene našom analizom, a najviše se odnose na prenošenje engleskog infinitiva (Clyne 2003: 149). Međutim, kako se infinitivi češće upotrebljavaju u hrvatskom, zaključci ove kratke studije se ne mogu primijeniti na situaciju u srpskom, iako ćemo tokom analize korpusa uočiti veliki broj infinitiva i primijetiti kada se oni javljaju.

S druge strane, interferencija je pojam koji se koristi i u prevođenju, a Toury (1995) ju je čak imenovao jednom od zakona prevođenja. Kao njoj suprotan proces navodi zakon standardizacije, tj. težnje da se ona širi. Naime, prema njegovoj teoriji, interferencija predstavlja

fenomen koji pojačava sliku prevođenja kao trajnog procesa, koji je poput talasa. Da je semioza prevoda kao talas, onda bi interferencija bila jedna od njegovih prirodnih (iako često nepoželjnih) odlika. U ovom hipotetičkom smislu, interferencija bi se pojavila kada bi se semiotička nit koja proizilazi iz izvornog znaka poput '*libreria*' na italijanskom susrela i uvećala drugi talas koji je proizašao iz ciljnog znaka poput *library*. Oslanjajući se na klasifikaciju ikoničnosti, indeksa i simbola, interferencija se javlja kada su prevodioci u

⁷⁰ “multidimensional, multidisciplinary field in which interrelationships hold the key to the understanding of how and why people use language/s the way they do” (Clyne 2003: 1).

zabludi vjerujući da zbog toga što dva oblika ikonična, *library* će biti '*libreria*' u smislu indeksa i simbola, kao i značenja.⁷¹ (Grutman 2009: 262)

Sudeći po definiciji ovog fenomena i primjeru koji daje autor, teško da će u našem korpusu biti zapažanja poput toga da su knjižara i biblioteka ekvivalenti. Međutim, u smislu indeksa i simbola, moguće je da će neki primjeri ukazati i na interferenciju u prevođenju u sklopu svjesnog ili nesvjesnog pozajmljivanja iz izvornog jezika. Usudićemo se da zaključimo na osnovu dva vida interferencije, kao pozajmljivanja i kao fenomena koji je u okviru prevođenja opisan, da se jezičke promjene pod prevodom dešavaju djelimično pod uticajem interferencije. Kako definicija koju smo naveli naglašava negativni uticaj interferencije i opisuje je kao proces koji treba izbjegavati, skloni smo da zaključimo da se u pojedinim slučajevima (ili žanrovima) interferencija ipak toleriše. Govoreći o prevodilačkim univerzalijama, Dorothy Kenny (2009: 307) ih povezuje sa Tourijevim zakonom interferencije i ističe da se interferencijom prenosi srž izvornog teksta. Ona citira Toury koji ukazuje na društvenokulturne uticaje kao i iskustvo prevodioca, „a tolerancija prema interferenciji je sklona povećanju kada prevod dolazi iz veoma prestižne kulture. Prestiž kao vrijednost koja se dodjeljuje različitim vrstama teksta na ciljnom jeziku takođe utiče na to kako će djelovati zakon [interferencije]“⁷² (Kenny 2009: 307).

Društveni aspekti prevođenja imaju najveći potencijal za povezivanje sa drugim disciplinama. Naime, kako Venuti navodi, kada je u pitanju prevod, imamo pojavu interesnih grupa, a „sastoje se od onih na koje utiče objavljeni književni prevod: čitaocce i pisce ciljnog jezika između ostalih“⁷³ (Venuti 2000a: 477 cit. prema Saldanha 2009: 155). Na ovu konstataciju ćemo se vratiti i u zaključku rada, ali interesantno je da ove

⁷¹ “a phenomenon that reinforces the image of translation as a continuous, wavelike process. If translation semiosis were like a wave, then interference would be one of its natural (if often undesirable) properties. In this hypothetical reasoning, interference would occur when a strand of semiosis proceeding from a source sign like *libreria* in Italian meets and amplifies another wave that originated from a target sign like ‘library’. Drawing on the icon–index–symbol classification, interference occurs when translators are misled into believing that because the two forms iconically resemble one another, ‘library’ would be like *libreria* under indexical and symbolic respects as well, including meaning” (Grutman 2009: 262).

⁷² “and tolerance towards interference tends to increase when translation is carried out from a highly prestigious culture. The prestige value assigned to different text types in the target language also has an impact on the operation of the law” (Kenny 2009: 307).

⁷³ “comprises those affected by a published literary translation: targetlanguage readers and targetlanguage writers, among others” (u Saldanha 2009: 155).

grupe Venuti naziva *community of interest*, što Saldanha povezuje sa Milrojevim pojmom društvenih mreža, i transnacionalnim zajednicama kada su pitanju uticaji prevoda.⁷⁴ U okvirima našeg istraživanja o uticajima ovih prevoda možemo govoriti o interesnim grupama, tj. dijelu zajednice koja prevodi, objavljuje i čita popularnu psihologiju.

Dio društvenih aktivnosti takođe predstavlja književno prevođenje i sve što iz njega proizilazi. Svoju diskusiju o književnom prevođenju Saldanha počinje sa definicijom žanra „čija su pravila prethodno ugrubo dogovorena u okviru 'diskursne zajednice' korisnika, ali o kojima stvaraoci i čitalaštvo pravog teksta mogu da pregovaraju na licu mjesta (Andrews 1991: 18; Stockwell 2002a: 33–49)⁷⁵ (cit. prema Saldanha 2009: 152). Ona navodi podjelu i odlike književnih tekstova, zaključujući da i neknjiževni tekstovi mogu da sadrže neke od njih. Iako književno prevođenje uključuje mnoga istraživačka pitanja koja često nijesu relevantna za stručne ili naučne tekstove, Tymoczko smatra da koncentracija na književno prevođenje pomaže u shvatanju međuveza i pokazatelja „o 'interfejsima' kultura i lingvističkih izazova prevođenja. Stoga, mogu da informišu teorije, praktične modele i istraživačke metodologije u vezi sa drugim žanrovima i obrnuto⁷⁶ (prema Saldanha 2009: 153). Iako ovdje istražujemo neknjiževne prevode, u okviru analize će se jasno vidjeti neke književne karakteristike ovih tekstova, kao i pravila ovog žanra koja će nam pomoći i u otkrivanju i diskutovanju prevodilačkih pristupa.

Postoje takođe istraživanja koja potvrđuju pojednostavljivanje u prevođenju (engl. *simplification*), tj. mnogo manji broj leksema u prevodu, ali i normalizaciju, tj. prema Bakerovoj, upotrebu što uobičajenijih jezičkih obrazaca i praksi iz ciljnog jezika (Kenny 2009: 308). Međutim, kada su u pitanju „prevodi popularne dokumentarne proze, dolazi do češćih odstupanja od normi ciljnog jezika u odnosu na prevode

⁷⁴ Saldanha (2009: 155) daje primjer iz perioda rata u Bosni, govoreći o transnacionalnim zajednicama kada je u pitanju recepcija prevoda poezije.

⁷⁵ “whose rules are roughly preagreed within a ‘discourse community’ of users, but which the producers and audience of an actual text may also negotiate on the spot (Andrews 1991: 18; Stockwell 2002a: 33–4)” (u Saldanha 2009: 152).

⁷⁶ “about ‘interfaces’ between cultures and about the linguistic challenges of translating. Hence it can inform theories, models of practice and research methodologies relevant to other genres, and vice versa”(u Saldanha 2009: 153).

akademske proze⁷⁷ (Mauranen 2000, prema Kenny 2009: 309). Kao razloge za ovakvu praksu u prevođenju (u okviru korpusa iz finskog jezika Mauranen 2000) Mauranen navodi prestiž akademskih tekstova i kritičko ispitivanje njihovih lingvističkih kvaliteta (prema Kenny 2009: 309). U ovom slučaju, možemo izvesti prost zaključak da se ovdje radi o ideologiji prevođenja. Stoga, kao i u prethodnim istraživanjima prevodilačkih postupaka i praksi u okviru drugih žanrova, kod popularne psihologije radi se o posebnom pristupu i ideologijama koje prate rad na ovim prevodima i njihovo objavljivanje. O njihovom prestižu govori i činjenica da su recimo u Japanu 1970-ih prevodi popularnih self-help knjiga zamijenili prevode književnih djela koja su prije toga prevođena, a uključivala su i neka epohalna djela (Baker i Saldanha 2009: 474).

Pitanja o jezičkim promjenama oduvijek su bila zanimljiva. Prvo su proučavana u okvirima istorijske lingvistike u dijahronoj perspektivi (Thomason i Kaufman 1988). Zatim je Labov (1972), posmatrajući društvene činioce počeo da istražuje jezičke promjene u toku njihovog trajanja. U okvirima jezičkih kontakata posmatrane su mnoge promjene, ali središte interesovanja postali su održavanje, revitalizacija i zamjena jezika, kao i stvaranje pidžina i kreola. Veliki broj studija se takođe bavi zamjenom koda. Međutim, sa globalizacijom i opštom internacionalizacijom znanja i komunikacija, smatramo da su jezičke promjene postale skriveni uticaj koji ponekad vodi ka svim prethodno pomenutim procesima. Ovu konstataciju i trend učestalih nametnutih anglofonih normi možemo uporediti sa Crystalovim pretpostavkama o svjetskom standardnom govornom engleskom (*World Standard Spoken English*) i samim tim postojanju više standarda. On ukazuje na uticaj američkog engleskog na britanski engleski, kao i mogućnost da obilježja engleskog kao drugog stranog jezika postanu dio ovog standarda govornog engleskog (Crystal 2003: 184–9). Pored toga Crystal, obrađujući razne društvene faktore uticaja engleskog kao i uticaja na engleski, pominje i modu kao jedan od činilaca koji je dio svijesti o jeziku, a moda se vodi brojčanim stanjem (2003: 172). Sve ovo ukazuje na činjenicu da postoje razni uticaji i pritisci engleskog, kao i pritisci na engleski jezik. Kristal takođe povezuje automatizaciju prevođenja sa upotrebom engleskog na internetu, a uopšteno možemo zaključiti da globalizacija i automatizacija prevođenja vode automatizaciji jezika, koja

⁷⁷ “translations of popular nonfiction were found to depart more frequently from target language norms than translations of academic prose” (u Kenny 2009: 309).

po našem mišljenju može da vodi ka još većem uticaju anglofonih normi u drugim jezicima. Smatramo da se ova zamršena mreža društvenih i drugih činilaca uticaja, jedino može „razmrsiti“ interdisciplinarnim istraživanjem i kontaktno-kontrastivnim i kritičkim pristupom jezičkim promjenama.

3.2. Prethodna istraživanja

Postoji mali broj prethodnih studija koje se tiču istraživanja jezičkih promjena pod uticajem prevoda. Ipak, imajući u vidu specifičnu tematiku ovog rada, kao i niz teorijskih i metodoloških pristupa proučavanju jezičkih promjena uopšte, biće značajno ukazati na prethodne korake i temelje u otkrivanju ovakve vrste jezičkih promjena.

Jedna od početnih i najbitnijih studija u ovom smislu, ukratko je opisana u radu *Covert Translation, Language Contact, Variation and Change*, Juliane House (2006) o uticajima engleskog jezika kao *lingua franca* na tekstove različitih žanrova u praralelnom korpusu engleskog i njemačkog, ali i drugih jezika. U jednoj kompleksnoj i širokoj studiji koja podrazumijeva obradu i jednojezičnog korpusa, koji služi da potvrdi validnost istraživanja, House koristi svoj model evaluacije prevoda i takozvani kulturološki filter (engl. *cultural filter*) kako bi uspostavila tezu o nevidljivosti prevoda (engl. *covert translation*) pri čemu su kulturno specifične norme izvornog jezika prilagođene normama jezika primaoca i moguće je da dolazi i do „anglikanizacije“ strukture informacija, perspektive teksta kao i reda riječi u tekstovima. Ona ovakav skriveni (engl. *covert*) prevod, čak naziva stvaranjem drugog originala. Ipak, u ovdje prikazanom radu samo iznosi hipotezu o ovakvim promjenama, i to najviše služeći se analizom diskursa i posmatrajući tekstove kao cjeline. Iako su u svojoj kvalitativnoj analizi House (2006: 25–47) bavi diskursom, tj. poljem, sadržajem i modusom paralelnih tekstova, njeni izbori korpusa (članci o popularnoj nauci), kao i hipoteze povodom skrivenih uticaja na jezik prevoda ukazuju na relevantnost i značaj ove teme.

U sklopu istog projekta hamburškog univerziteta i Centra za multilingvizam Becher, House i Kranich (2009: 125–152) u još jednom radu istražuju konvergenciju i divergenciju komunikativnih normi kroz jezički kontakt u prevodu. Njihova saznanja ukazuju na konvergenciju anglofonih jezičkih obrazaca unutar njemačkog teksta. Ono što posebno želimo istaći je da autori upoređuju direktnost i indirektnost kao

karakteristike njemačkog i engleskog jezika, tj. usmjerenost na sadržaj u odnosu na usmjerenost na primaoca poruke (engl. *content vs. addressee orientation*). Takođe, ovdje se radi o manjem dijelu cjelokupne studije i korpusu od 500 000 riječi, gdje se paralelni tekstovi analiziraju i porede na osnovu modela evaluacije prevoda zasnovanog na teoriji registra House, vrši se kvantitativna analiza učestalih ponavljanja i pažnja je usmjerena na pojedine kolokacije. Prednosti ovoga projekta su u tome što se pored paralelnih tekstova porede izvorni tekstovi istog žanra na njemačkom jeziku, kao i upotreba nacionalnih korpusa njemačkog i engleskog jezika. Nažalost, u srpskom jeziku nijesmo imali adekvatan nacionalni korpus⁷⁸ koji bismo prilikom našeg istraživanja koristili, ali smo se poput ovih autora služili kvalitativnim metodama i bez pomoći tehnologija bilježili primjere kolokacija i drugih jezičkih obrazaca podložnih promjeni.

Pomenućemo i još jedan rad Kranich i grupe autora (2011: 11–44) koji se više koncentriše na same jezičke promjene u pokušaju da oformi tipologiju jezičkih promjena pod uticajem prevoda. Oni jezički kontakt pod uticajem prevoda navode kao poseban izvor jezičke promjene. Kako tvrde, nije bilo prethodnih istraživanja opštih principa i mehanizama ove vrste promjena, pa predstavljaju jednu tipologiju na osnovu dijahronog presjeka dvije jezičke situacije, starije (latinski i stari švedski) i novije (engleski i njemački).

Kao što smo ranije napomenuli Kranich et. al. (2011) iznose niz faktora koji proizilaze iz istraživanja jezičkog kontakta, a potvrđuju njihove i našu tezu i u skladu sa jedinstvenom teorijom jezičke promjene, možemo zaključiti da se osnovni principi kontaktoloških istraživanja uopšte (poput češćeg pozajmljivanja leksike u odnosu na druge jezičke strukture), odnose i na jezičke promjene pod uticajem prevoda. Kada promjene sagledavaju iz ugla studija prevođenja, ovi autori se takođe osvrću na uticaj Turijevog zakona interferencije i ulogu prestiža koju povezuju sa slabijim djelovanjem kulturološkog filtera Juliane House. Dakle, nedostaci standardizacije jezika dolaze sa nedostacima u adaptaciji stranih jezičkih struktura i obrazaca u prevodu. Autori takođe daju niz lingvističkih faktora za koje smatraju da mogu biti relevantni. Među njima je i

⁷⁸ O potrebi za opštim, nacionalnim korpusom piše Dobrić (2009). Ipak, u maloj mjeri smo koristili srpski i paralelni englesko-srpski korpus <http://korpus.matf.bg.ac.rs>, u analizi radi opšteg poređenja ponavljanja i učestalosti pojedinih leksema i sintagmi u srpskom u odnosu na njihovu prisutnost u jeziku prevoda, ali to nije dalo značajne rezultate u okvirima ove studije.

prestíž, i to konkretno prestiž izvornog jezika, kao i nivoi standardizacije ciljnog jezika i utemeljenosti žanra na ciljnom jeziku. Pored toga, želimo da naglasimo da su u ovoj studiji ishodi jezičke promjene pod uticajem prevoda takođe pragmatički i stilski, suprotno Filipovićevim (1986) tvrdnjama o ograničenjima posrednog kontakta. Konačno, u svojim zaključcima na osnovu iznijetih hipoteza autori su veoma pažljivi da ne donose uopštene zaključke na osnovu dvije prikazane jezičke situacije. S druge strane, kada je u pitanju faktor prestiža, on može da bude neophodan preduslov bilo kojeg usvajanja odlika izvornog jezika. Ova grupa autora veliki značaj daje i stepenu standardizacije žanrova koje istražuju. U ovoj studiji se takođe istražuju elementi epistemične modalnosti i deikse. Pored toga, oni su uspostavili jedan temeljan model proučavanja jezičkih promjena koji smo djelimično primijenili i u ovom istraživanju.

3.2.1. Jezičke promjene u širem smislu

Imajući u vidu prethodna istraživanja, postoji potreba da razgraničimo jezičke promjene u širem smislu, pominjane u mnogobrojnim radovima istorijske lingvistike i jezičke promjene pod uticajem prevoda. Iako su prethodna istraživanja koja smo naveli u odjeljku 3.2. od velikog značaja za početke istraživanja jezičkih promjena pod uticajem prevoda, primijetili smo da termin jezičke promjene, tj. šta se podrazumijeva pod njom, nije detaljno objašnjen i definisan. Zbog toga smatramo da je neophodno da u našem radu ovaj termin razgraničimo i podijelimo u smislu jezičkih promjena uopšteno i jezičkih promjena pod uticajem prevoda ili kraće jezičkih promjena pod prevodom.

Dakle, ove promjene koje nazivamo jezičkim, a u literaturi se nazivaju i lingvističkim promjenama, predstavljaju jedan veoma širok pojam. Prema literaturi koju smo konsultovali, ove promjene uključuju razne vrste pozajmljivanja i transfera stranih elemenata, prije svega leksema, a zatim sintagmi, kao i strukturne promjene i adaptirane jezičke obrasce. Ovo se prije svega dešava u samom jeziku, unutar jezika, tj. unutrašnjih činioca i procesa koji su dio svakog jezika, što se u istorijskoj lingvistici naziva i internim promjenama. Zatim, postoje promjene pod kontaktom i veliki dio prikazane literature kroz ovu studiju obrađuje ovaj vid jezičke promjene.

Promjene pod kontaktom podrazumijevaju razne fonološke, morfološke, morfosintaksičke, leksičke, leksičkosematničke, pragmatičke i stilske promjene nastale obično direktnim kontaktom dva naroda, kulture i naravno jezika. S obzirom da se radi o posrednom kontaktu, ove studije obuhvataju i proces održavanja i revitalizacije jezika, zamjene jezika, zamjenu kôda, pa i smrt jezika. Stoga, ako se služimo samo terminom jezička promjena, to može da podrazumijeva razne procese u okviru kontaktne lingvistike.

3.2.2. Jezičke promjene u prevodu

S druge strane, središte našeg interesovanja su jezičke promjene pod prevodom. U tri pomenuta rada iz ovog poglavlja, ove pojave su nazvane prosto promjenama i jezičkim promjenama (House 2006), konvergencijom i divergencijom (Becher et. al. 2009) i jezičkim promjenama, a naznačene su i jezičke promjene pod prevodom (Kranich et. al. 2011). U ovim radovima takođe nije konkretno iznijeto šta se pod njima podrazumijeva i kako ih autori definišu. Iako su jezičke promjene sastavni dio svakog jezika kao žive materije, smatramo da je važno da ove promjene definišemo u jednom opštem smislu, kao bilo kakve novine u izražajnim mogućnostima jednog jezika. Smatramo da bi ovakva definicija osvijetlila njihovu prirodu, tj. činjenicu da predstavljaju potencijalne mogućnosti jezika, ali ne uvijek i njegovo stvarno i trenutno stanje. U istorijskoj lingvistici i pokušajima da se odrede granice pozajmljivanja u jeziku, dolazi do mnogih hipotetičkih zaključaka, upravo zasnovanih na ovoj premisi. S druge strane, kroz navedene radove, ove promjene su podrazumijevale izučavanje elemenata analize diskursa, zatim konvergenciju i divergenciju (Becher et. al. 2009), a u trećem radu konkretno promjene pod prevodom, koje su se odnosile na interferenciju u ciljnom tekstu, kao i primjere epistemičke modalnosti, deikse i upotrebe veznika na početku rečenice (Kranich et. al. 2011).

Međutim, da bismo govorili o promjenama pod prevodom, moramo početi od jezičkih promjena pod kontaktom. Ovaj zaključak možemo izvesti na osnovu proste činjenice da je prije stvaranja teksta prevoda kao proizvoda ovog procesa nužno postojao jezički kontakt. U traduktološkim studijama mnogi autori su posvetili pažnju samom procesu prevodenja, a ove promjene mogu da se odnose na npr. već postojeće

kalkove prije početka procesa prevođenja. Možda je ovdje ipak uputno izvući zaključke o preduslovu za jezičku promjenu pod prevodom iz prethodnih istraživanja.

Naime, u svojoj studiji jezičkog kontakta i gramatičkih promjena Heine i Kuteva (2005) uočavaju niz promjena koje se manifestuju pod uticajem jezičkih kontakata, pa svoju studiju ograničavaju na gramatičke promjene. Oni međutim ne umanjuju značaj jezičke promjene pod kontaktom i ukazuju na kompleksnost procesa njihovog nastajanja. Kako zaključuju: „Nijesu sve komponente i faze ovog procesa uvijek neposredni proizvod jezičkog kontakta. Može se, na primjer desiti da je jezički kontakt bio pokretač drugih promjena koje će se desiti, tj. promjena koje su nezavisne od jezičkog kontakta“⁷⁹ (Heine i Kuteva 2005: 3). Na osnovu ovoga, autori konstatuju da će jezičke promjene pod kontaktom u okvirima njihove studije ponekad biti primjeri marginalne uloge kontakta. Uticaj koji ovi autori istražuju preciznije nazivaju stvaranjem lingvističkih navika u situacijama kada su ljudi izloženi drugom jeziku. Oni potvrđuju mišljenje Myers-Scotton da se kontaktna lingvistika bavi gramatičkom strukturom jezika bilingvala, ali se u svom pristupu proučavanju jezičkih promjena ne oslanjaju samo na ovu disciplinu, već one koje se tradicionalno bave upotrebom jezika i jezičkom promjenom.

Kako se i mi bavimo interdisciplinarnim pristupom, bitno je naglasiti da kada govorimo o jezičkoj promjeni pod prevodom, jezički kontakt je neophodan preduslov za njenu pojavu, pa makar njegova uloga bila marginalna. Stoga, primjeri koje ćemo analizirati u ovom radu mogu zvučati kao niz uobičajenih pojava u jeziku prevoda, a na osnovu ovakvog sagledavanja jezičke promjene pod prevodom zaključujemo da se zaista radi o ovoj značajnoj pojavi. Smatramo da je veoma bitno imenovati je kao takvu, jer često objašnjava razloge za prevodilačke izbore, pa čak i postupke i tehnike, o čemu ćemo detaljnije diskutovati u analitičkom dijelu rada.

⁷⁹ “Not all components and stages of this process are necessarily an immediate product of language contact. It may happen, for example, that language contact provided the trigger for other changes to occur, that is, changes that are independent of language contact” (Heine i Kuteva 2005: 3).

3.3. Korpus

Kao što smo već predočili, kao korpus ovog istraživanja odabrali smo korpus od pet prevoda knjiga popularne psihologije (uključujući i tzv. knjige samopomoći i praktične priručnike), potrudivši se da se ograničimo na izdanja u periodu od deset godina i to od 2005. do 2015. godine. U tom smislu, ovo istraživanje može u maloj mjeri doprinijeti i stvaranju slike o tadašnjim prevodilačkim trendovima i porastu ili padu kvaliteta prevoda (u odnosu na druge periode).

Prije svega, ovdje ćemo navesti o kojim se knjigama radi, a pošto se radi o većem broju izvora nećemo ih posebno navoditi u bibliografiji⁸⁰. Navešćemo ih ovdje redosledom kojim su izdati u srpskom jeziku:

Eker, T. Harve (2006). *Kako razmišljaju milioneri: ovladajte unutrašnjom logikom bogatstva*, prevod Nikola Petaković. Beograd: Čarobna knjiga.

Peck, John Stot (2007). *Put kojim se ređe ide*, prevod Milica Bačić-Mujbegović i Šahzija Tursić. Beograd : Alnari.

Bradberry, Travis i Greaves, Jean (2010). *Emocionalna inteligencija: priručnik: sve što treba da znate da biste pokrenuli sopstvenu emocionalnu inteligenciju*, prevod Tanja Milosavljević. Zrenjanin: Sezam Book.

Carnegie, Dale (2010),. *Kako zadobiti prijatelje i uticati na ljude*, prevod Žika Bogdanović. Beograd: Alnari.

Faber, Adele i Mazlish, Elaine (2011). *Kako da pričate da bi deca učila: kod kuće i u školi: šta bi svaki roditelj i nastavnik trebalo da znaju*, prevod Vera Nikolić. Beograd: Mono i Manjana.

Kako naslovi svedoče, radi se o knjigama različite tematike, prevodioci su različiti, a knjige su izdale različite izdavačke kuće. Ovo je važno naglasiti, imajući u vidu zaključke koje ćemo iznijeti ne samo o prevodima pojedinačno, već o prevođenju ovakve literature uopšte. U svjetlu naslova, takođe su i jasnije teme ovih knjiga. Bilo da se radi o međuljudskim odnosima (ličnim i poslovnim), psihologiji ljubavi i duhovnom

⁸⁰ Kako se ovdje radi o korpusu uzoraka prevodni korpus navodimo po ugledu na disertacije koje su imale prevodni korpus, a odbranjene na Filološkom fakultetu u Beogradu.

rastu i sazrijevanju, novcu i načinu razmišljanja o njemu, emocionalnoj inteligenciji ili psihološkim aspektima učenja, svi ovi prevodi imaju zajedničke tačke po pitanjima žanra, registra, diskursa, stila i jezičkih inovacija. Osim toga, svi sadrže neke psihološke aspekte problema o kojima govore, pružaju razne principe i savjete i čak su i sadržinski slično podijeljeni na niz poglavlja koja dotiču sva praktična pitanja o datoj temi. Neki od njih su bestseleri (u jeziku originala) ili su im autori takođe i autori bestselera. U okviru ovakvih prevoda, česti su bestseleri Njujork Tajmsa, pa imamo i nekolicinu njih u našem korpusu.

Kada govorimo o samoj sadržini ovih knjiga, nećemo se previše upuštati u detalje, zbog prirode ovog istraživanja i činjenice da će djelovi biti uočljivi kroz prevod, ali ćemo naglasiti da većina sadrži neke primjere iz psihologije i istorije, pisma i obraćanja čitalaca, kao i obraćanje čitaocu kao stilski faktor. Ove knjige su naravno i različite. Reklo bi se da je to najviše po kompleksnosti tematike i stilu, tj. brojnosti metafora i poetičkih izraza. Da napomenemo, zajednički sadržaji u ovim knjigama mogu biti od značaja radi validnosti istraživanja, kao i imajući u vidu neke prevodilačke teorijske pristupe⁸¹.

O većini ovih zajedničkih karakteristika, pa i razlika, biće riječi u analizi stila i registra u okviru jezika prevoda, a kada je u pitanju suština ovih knjiga osvrnućemo se na ideološke aspekte tekstova i kako se te ideologije prenose kroz prevod. Radi kvantitativne i statističke analize, bitno je još naglasiti da se radi o knjigama koje u prosjeku imaju oko dvjesto strana, tj. radi se o korpusu od nešto više od hiljadu strana. Kako jedna strana engleskog teksta sadrži oko 500 riječi, možemo zaključiti da se radi o korpusu od oko 500 000 riječi na engleskom jeziku.

3.3.1. Pilot studija

Prije nego smo se usudili da analiziramo ovako veliki korpus, uzeli smo jedan uzorak i analizirali u okviru rada *Jezičke promjene pod uticajem prevoda i ideologije popularnih psiholoških knjiga – jezička sloboda ili kolonizacija*⁸². Iako smo nakon

⁸¹ Npr. istraživanja prevođenja na osnovu korpusa (*Corpus-based translation studies*, Mona Baker, 1993).

⁸² Rad je nastao inspirisan naslovom zbornika *Nauka i sloboda*, sa konferencije na Palama, juna 2014. godine: Simunović Poluga, J. (2015). Jezičke promjene pod uticajem prevoda i ideologije popularnih psiholoških knjiga - jezička sloboda ili kolonizacija. U: *Nauka i sloboda: Filološke nauke* (zbornik radova

objavljivanja ovog rada promijenili neke svoje poglede kada su u pitanju jezičke promjene, neki od primjera iz ovog rada će se ponoviti u našem istraživanju. Naime, kao korpus smo iskoristili jedan mali uzorak iz knjige koju obrađujemo i u okviru ove studije, *Kako razmišljaju milioneri: ovladajte unutrašnjom logikom bogatstva*. Kako se ovdje radilo samo o uzorku knjige, analizirane su samo fraze, a umjesto dužih komentara dati su prijedlozi za nova prevodna rješenja. Kako ćemo u predstojećoj analizi imati drugačiji pristup i baviti se opštim posledicama jezičke promjene na jezik prevoda, nećemo davati nove prijedloge kada je u pitanju prevod, već samo kritički komentar na osnovu zabilježenih praksi. Međutim, način na koji se možemo ugledati na pilot studiju podrazumijeva sličan izbor jezičkih struktura koje smo istraživali, kao i sličnu kvalitativnu analizu i rezultate koji ukazuju na opravdanost jednog ovakvog pristupa jezičkim promjenama. Takođe, jedan od razloga zašto ovaj rad smatramo pilot studijom jeste to što smo tom prilikom analizirali i niz primjera iz popularnih naslova i podnaslova preuzetih sa internet prezentacija najpoznatijih izdavačkih kuća kada su u pitanju knjige ovog žanra.

Dakle, u prethodnoj studiji analizirali smo pojave lingvističkih reprezentacija koje nastaju u prevodu i pod kontaktom sa engleskim jezikom, a u pet pojedinačnih tabela bilježili smo primjere pasivnih konstrukcija, stranih struktura (koje smo ovdje nazvali neuobičajenim ili kreativnim kolokacijama), direktnih prevoda (ovdje pod kategorijom doslovnih prevoda), nominalizacije i dekomponovanja predikata. Primjeri i analiza su veoma jasni, ali izolovane su samo fraze pa ne znamo cijeli kontekst, što je veoma značajno u otkrivanju i potencijalnih leksičkosemantričkih promjena. Moglo bi se, stoga, zaključiti da se pilot studija bavila uglavnom leksičkim i u maloj mjeri gramatičkim promjenama. Međutim, glavni zaključci proizilaze iz kvalitativne analize prema čijim rezultatima vidimo da je moguće da su neke od ovih promjena namjerne, tj. da postoji dobrovoljno prihvatanje novih obrazaca (Tucker 2003: 245), strane strukture i prevodna rješenja polako prihvataju govornici⁸³, ciljni jezik se u ovakvim prevodima posmatra na specifičan način koji ga marginalizuje, sve ovo može imati odjeka i u dijahronijskom smislu i značiti da jezičke promjene nijesu prouzrokovane samo pukim

sa naučnog skupa Pale, 6-8. jun, 2014.) 9,1/1, Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu Filozofski fakultet Pale. 395–409.

⁸³ v. Đorić- Francuski (2009).

jezičkim djelovanjem, već i društvenim vanjezičkim faktorima. Da se ovdje ne radi samo o površinskom prevođenju (v. Prčić 2005, Đorić-Francuski 2009), pokazali su nam upravo društveni činioci, tj. karakteristike ovog registra i žanra, njihov poziv na djelovanje i uključivanje čitaoca.

Prema tome, pilot istraživanje se sastojalo iz pronalaženja nekoliko reprezentativnih primjera za svaku od predloženih kategorija, a osim toga prije pisanja ovog rada uzeli smo u obzir i uzorak knjiga pisanih na ciljnom jeziku, tj. srpskom, kako bismo provjerili validnost studije i potencijalne uticaje jezičkih promjena na ovaj žanr u njegovom izvornom obliku na srpskom jeziku. Naime, odabrali smo tri knjige *Kultura konflikta*, *NLP – čarobna gradionica zdravlja* i *Kako da najlakše upropastite rođeno dete*,⁸⁴ kako bismo kroz teme međuljudskih odnosa, organizacionih vještina i roditeljstva izgradili sliku o ovom žanru kao i uvidjeli da li postoje jezička obilježja slična onim pronađenim u prevodima. Zbog ograničenja ove studije, prikazaćemo samo neke rezultate, a primijetićemo da postoje primjeri koji podrazumijevaju preklapanje više pojava, npr. infinitivi i dekomponovanje predikata ili doslovni prevodi i neuobičajene kolokacije.

Iako se prilikom analize ovog manjeg uzorka iz korpusa nijesmo detaljno bavili analizom cijelih knjiga, primijetili smo neke tendencije. O jezičkim promjenama za koje pretpostavljamo da se dešavaju pod kontaktom, pokušali smo da čitanjem što manjeg uzorka (uz pretpostavku da ćemo tako uočiti učestalost) utvrdimo prije svega upotrebu anglicizama (npr. *projekcije konflikta*, *u rezonanci s njom*, *najvažniji imperativ*), zatim bezličnih glagolskih oblika (nećemo *moći pronaći*, kako onda *doći do mira*) za koje smo primijetili da se često javljaju uz modalne glagole (npr. *možeš imati izbor*). Takođe je bilo primjera upotrebe pasivnih konstrukcija (*konflikt tada može da bude rešen*) kao i dekomponovanja predikata, čak i onda kada postoji očigledna potreba za punoznačnim glagolom (*možeš pokrenuti proces izlječenja*). Bilo je i primjera neuobičajenog reda riječi i nominalizacija (...*iluzije nemanja izbora*), a primjeri za koje smo prilično sigurni da su nastali pod uticajem engleskog jezika odnose se na upotrebu pridjeva unutrašnji

⁸⁴ Ilić, V. (2014). *Kultura konflikta: Dinamike poretka ljubavi – uvidi i saznanja*, Beograd: Laguna.

Todorović, L. (2013). *NLP – čarobna gradionica zdravlja: zdravlje, vitalnost, isceljenje, dugovečnost*, Beograd: Leo commerce.

Milenković, N. (2013). *Kako da najlakše upropastite rođeno dete: uvrnuti priručnik za pametne roditelje*, Beograd: Čarobna knjiga.

(*unutrašnja slika*) i pridjeva moćan (*moćan alat*), jer se radi o popularnim frazama koje sadrže pridjeve *internal* i *powerful*.

Radi se o tome da postoji velika vjerovatnoća da ovi autori svoja znanja crpe čitajući popularnu psihologiju ili na engleskom ili prevedenu na srpski. U svakom slučaju, uticaj engleskog je evidentan. Prema tome, iako je pilot studija rađena na relativno malom uzorku (obrađeni su primjeri sa prvih 50 strana iz sve tri knjige) i uz posmatranje izolovanih fraza bez poznavanja konteksta, smatramo da se uticaji prethodnog kontakta mogu uočiti i na sličan način (kao u istraživanju koje ovdje sprovodimo) opisati.

3.3.2. Žanr i stil

Kako se u radu bavimo tematikom prevođenja, naše istraživanje se djelimično tiče i žanra, kada je u pitanju korpus, tj. uzorak korpusa koji obrađujemo. Već smo naveli stavove Venutija koji ne poriče ulogu žanra u samom procesu prevođenja, njegove percepcije, kao i recepcije nekog objavljenog prevoda (v. 2.5.1.). U lingvistici se pojam žanra naročito aktuelizuje kroz analizu teksta, a Venuti (1998: 30) takođe daje svoj komentar o upotrebi analize teksta, pragmatike i polisistemskih teorija u obučavanju prevodioca, ukazujući na problem normi koje isključuju heterogenost jezika (lingvističkih i kulturoloških situacija). Zbog toga se on u svojoj prevodilačkoj praksi, koncentriše na „manje književnosti“ i zanemarene književne forme, imajući u vidu da jezik uvijek predstavlja odnos moći između dominantnog standardnog dijalekta i stalnih varijacija koje predstavljaju ostali regionalni dijalekti, žargoni, klišeji i slogani, stilske inovacije, jednokratne tvorevine i sveopšti skup prethodnih upotreba jezika (Venuti 1998: 10). Oslanjajući se na činjenicu da se sa engleskog najviše prevodi a na engleski najmanje, on posmatra prevođenje kao „potencijalno mjesto varijacije“ (1998: 10). Tako prema Venutiju dobar prevod podrazumijeva čuvanje heterogenog diskursa „otvarajući standardni dijalekt i književne kanone onome što je njima samima strano, supstandardu i onom što je marginalno“⁸⁵ (1998: 11).

⁸⁵ “opening up to the standard dialect and literary canons to what is foreign to themselves, to the substandard and the marginal” (Venuti 1998 : 11).

Dakle, kritikujući hegemoniju engleskog i ističući heterogenu prirodu jezika, kako smo prethodno pomenuli, Venuti je posvetio jedno poglavlje svoje knjige prevodu bestselera. On svakako ima kritički pogled na objavljivanje prevoda bestselera i motivacije koja se kriju iza ovakvih odluka, ali takođe uočava potencijal da se iz ovakve situacije nešto nauči prvenstveno o jeziku, prevodu i ideologijama. Kako navodi, ovakav prevod „ima sklonost da otkrije mnogo više o domaćoj kulturi za čije svrhe se objavljuje, nego stranu kulturu koju bi trebalo da predstavlja“⁸⁶ (1998: 125). Međutim, Venuti tvrdi da se prevodi koji se prodaju u velikom broju primjeraka isto tako odomaćuju kroz prevod, tako da sadrže stereotipe koje će masovno čitalaštvo lako prepoznati. Iako u okvirima naše studije vidimo suprotne tendencije, značajno je ono što Venuti zaključuje. Kako smatra, u ovom slučaju stvara se kulturni identitet za stranu zemlju, a diskursne strategije i recepcija prevoda sadrže kodove i ideologije koje podržavaju političku agendu domaće kulture. Možda je situacija kod nas različita upravo zbog uticaja jedne nove lingvističke kulture (Šifman 2006, prema Filipović 2009) i prestiža koji se stvara po pitanju kulturnog identiteta strane zemlje, pa se, pretpostavljamo, kroz žanr popularne psihologije i stil njegovog izražavanja prenose upravo ove lingvističke ideologije.

Još jedna autorka koja ističe dominantnu ulogu pojedinih žanrova je Emily Apter (2006). U svojoj knjizi o zoni prevođenja koju upoređuje sa ratnom zonom, ona ističe ideologije recepcije i čitljivosti objavljenih prevoda (tj. namjerno potenciranje pojedinih žanrova i načina prevođenja), dok neprevodivost vezuje sa međunarodnim izdavaštvom i dominacijom anglofonih izdavačkih kuća kao odlučujućim faktorima u prevođenju djela kojima pogoduje ovakav pristup prevođenju.

Kada je u pitanju žanr, u okvirima našeg korpusa smo analizirali dekomponovane predikate i univerbizacije koje mogu, ali ne moraju da budu karakteristike jednog žanra⁸⁷. One mogu da ukazuju na stilističke odlike prevoda knjiga popularne psihologije i ekonomiju jezičkih struktura koje se koriste. Kako ove karakteristike mogu da budu i dio specijalnog funkcionalnog stila (Radovanović 1977), smatramo da ovdje dolazi do miješanja funkcionalnog stila i registra (Katnić-Bakaršić

⁸⁶ “tends to reveal much more about the domestic culture for which it was produced, than the foreign culture which it has taken to represent” (Venuti 1998: 125).

⁸⁷ v. Radovanović (2004: 47).

1999: 11). Kada je u pitanju stil knjiga popularne psihologije, radi se o mješavini formalnog i neformalnog stila, što se zatim očituje i u prevodu. Prema podjeli Marine Katnić-Bakaršić (1999) ovaj stil bi spadao u naučnopopularni stil ili čak podstil (1999: 65), a kako sadrži često i emotivne i ekspresivne elemente, nazvaćemo ga još konverzacijskim. Smatramo da se radi o unutrašnjem variranju jezika popularne psihologije koje pokušava da se prenese kroz prevod. Zbog toga je bitno prije svega da se opiše u svom izvornom obliku tj. u izvornom jeziku:

Iz naučnog stila ovaj podstil preuzima termine i terminološke sintagme, dok ostali elementi naučne aparature nisu obavezni (može da se uvrsti neki citat, ali i ne mora; fusnosta nema ili ih ima veoma malo; nema eksperimenata; nema detaljnog opisa metoda; hipoteze i sl.) Umjesto toga, naučno-popularni stil može imati emotivno-ekspresivna sredstva, može sadržati i figure i obraćanja čitaocu (forma 2. lica jednine ili množine) (Katnić-Bakaršić 1999: 65)

Ovaj opis u potpunosti odgovara stilu našeg korpusa, iako naučno-popularni podstil, kako Katnić-Bakaršić napominje, može da prenese prave naučne informacije, bez obzira na nedostatak formalnih crta koje navodi. Smatramo da su zaključci o naučnom karakteru ovih knjiga u ovom slučaju izlišni, ali svakako se slažemo sa autorkom da se i bez formalnih obilježja naučnog rada mogu prenijeti naučne informacije (1999: 66).

Kada je u pitanju stil, moramo obratiti pažnju i na to kako ovaj stil izgleda u prevodu. Povodom uloge prevodioca mišljenja zaista variraju: „Neki se istraživači, međutim, zalažu da se u prevedenom tekstu jasno poznaje glas prevodioca, dok su drugi tvrdili da svaki prevodilac neumitno ostavlja svoj stilski pečat u tekstu koji stvara (Baker 2000)⁸⁸ (Saldanha 2009: 154). Međutim, kako se dalo uočiti u korpusu postoje određeni stilski problemi, naročito povodom prevođenja stilskih figura i uopšteno konzistentnosti stila. Štaviše, možemo zaključiti da je proces preuzimanja i preslikavanja fraza uticao na stil, a u analizi ćemo vidjeti porast određenih karakteristika pojedinih funkcionalnih stilova u prevodu, u odnosu na tekst na izvornom jeziku.

⁸⁸ “Some scholars, however, advocate that the translator’s voice should be made distinctly present in the translated text, while others have argued that individual translators inevitably leave their own stylistic imprint on the texts they produce (Baker 2000)” Saldanha (2009: 154).

4 . Analiza korpusa

4.1. Selekcija korpusa

U poglavlju 3.3. smo iznijeli kratak opis korpusa i opisali kakva je priroda ovih tekstova uopšteno. Kako se radi o pet knjiga i relativno velikom broju riječi, kao i vremenskim i drugim ograničenjima istraživanja, za potrebe analize došlo je do još jedne selekcije primjera koje ćemo analizirati u ovom dijelu. Interesantno je da smo do ovih primjera došli primjenom metoda povratnog prevoda⁸⁹, iako ovdje ne posmatramo da li se prevodilac udaljio od teksta originala, već na osnovu kriterijuma koje smo izložili u odjeljku 2.4 (prisutnosti, učestalosti i prirodnosti) određujemo da li su to prije svega primjeri interferencije, a onda i na kom nivou se dešavaju i da li se mogu smatrati postojećom ili potencijalnom jezičkom promjenom. Ovom metodom smo se poslužili kako bi početna tačka ovog istraživanja bio prevod, iako ne provjeravamo da li se radi o tačnom prevodu, već se posmatra valjanost (samog) prevodilačkog postupka, a „metoda povratnog prevoda zasniva se na primeni doslovnog prevođenja“ (Hlebec 2009: 16). Budući da je među izdvojenim kategorijama koje ćemo posmatrati, jer smo ih uočili kao opšte pojave koje se javljaju tokom raslojavanja jezika uopšte i doslovni prevod, ova metoda će nam olakšati analizu.

Dakle, analiza se sastoji iz više koraka. U prvom koraku, tj. prilikom donošenja hipoteze da se radi o strukturi ili leksičkom spoju nastalim pod uticajem izvornog jezika, čitali smo prevod i na kratko zanemarili izvorni tekst. Iako je ovaj korak u metodološkom smislu novina, u suštini se oslanjamo na istraživanja i zapažanja drugih autora koji su u okviru različitih studija uočili da se nešto u jeziku mijenja (Filipović 1986, Radovanović 1979, Ivir 1985, Bugarski 2003, Hlebec 2009, Ajduković 2004, Prčić 2011), dok se prema našim zapažanjima mijenja nešto u prevodu. Svaki od primjera smo svojeručno anotirali i obilježili prema šest kategorija: dekomponovanje predikata, nominalizacije iskaza, pasivne konstrukcije, bezlični glagolski oblici, novonastale kolokacije i neustaljeni leksički spojevi i doslovni prevodi. Zatim smo sve primjere pronašli u pdf izdanjima na engleskom jeziku, što je olakšalo pretraživanje. To

⁸⁹ Prema Hlebecovoj definiciji: “Povratni prevod (back translation) jedan je od načina provjere valjanosti prevodilačkog postupka”(Hlebec 2009: 16), ali se ovom metodom zapravo saznaje koliko se prevod udaljio od originala.

nam je omogućilo i da sagledamo veliki broj primjera, ali smo se odlučili za analizu uzoraka korpusa. To znači da smo izabrali pertinentne, relevantne primjere koji su stilski i značenjski obilježeni. Tako smo napravili jedan uporedni korpus uzoraka na osnovu koga smo mogli da lakše nastavimo sa analizom.

Po ugledu na kontaktno-kontrastivni pristup Prčića, drugi korak predstavlja analizu uticaja kontakta (interferencije i njenog nivoa) i kontrastiranje sa onim što je uobičajena norma srpskog jezika. Treći i poslednji korak predstavlja kritički komentar na uočene jezičke pojave, bilo da se radi o konstataciji da su neke od njih već ustaljene i uočene u radovima nekih od autora koje smo pomenuli, ili komentar o opravdanosti/neopravdanosti nekih pojava ili njihove učestalosti.

U širem smislu, analiza sadrži dvije faze: kvalitativnu - prilikom koje ćemo takođe na osnovu izdvojenih primjera, u jednom opštem smislu uporediti tekstove (tj. primjere) na izvornom i ciljnom jeziku, služeći se kontrastivnim metodom, uporediti registre i stilove služeći se analizom diskursa i uočiti neke ideološke aspekte, imajući u vidu kritičku analizu diskursa; i kvantitativnu – gdje ćemo zabilježiti broj primjera koji se odnosi na pojedinačnu jezičku promjenu i uporediti zastupljenost različitih pojava.

4.2. Struktura

Imajući u vidu hipotezu da ono što je već uočeno kao proces promjene u jednom jeziku (bilo zbog funkcionalnog raslojavanja, bilo iz drugih razloga) treba da predstavlja sastavni dio jezičkih promjena pod kontaktom, a i uopšte (prema jedinstvenoj teoriji jezičke promjene⁹⁰), odlučili smo se da provjerimo da li niz jezičkih obrazaca, koji su takođe uobičajeni u normalnim jezičkim uslovima (npr. nominalizacije iskaza u okviru određenih funkcionalnih stilova) predstavljaju zapravo niz mogućih jezičkih promjena. Po ugledu na Radovanovićeve istraživanja (1977, 1979, 2004) u okvirima funkcionalnog i disciplinarnog raslojavanja jezika obratićemo pažnju na učestale dekomponovane predikate i nominalizacije (koje se mogu primijetiti već nakon prvog čitanja prevoda). Konstrukcije na koje se koncentrisao Ivir (1978) tiču se upotrebe pasiva tj. aktiva i procesa transpozicije prilikom prevođenja. Pasivne konstrukcije

⁹⁰ v. Odjeljak 2.5.

uobičajene su u poslovnom engleskom jeziku kao i u formalnim situacijama, dok je u srpskom jeziku uobičajeniji aktiv ili povratne konstrukcije. Osim pasivnih konstrukcija uočićemo i participne konstrukcije (između ostalih sintagme koje sadrže ono što Bugarski (2003) naziva popridjevljenim oblicima) kao i druge bezlične glagolske oblike, koji se, kako smo primijetili, posebno javljaju uz modalne glagole, tj. bezlične glagolske oblike. U prevodima se takođe mogu uočiti novonastale kolokacije, gdje naravno postoji izvjesna doza kreativnosti,⁹¹ a možemo pretpostaviti da će se skoro sve ove kategorije naći i u kategoriji predviđenoj za doslovne prevode⁹², bilo iz leksičkosemantičkih razloga (tj. doslovno ograničenog prevoda), bilo upravo zbog interferencije.

Neminovno je da će negdje doći i do stvaranja novih anglicizama, ali većina je opravdana i odnose se na terminologiju psihologije u okviru ovog žanra. Imajući u vidu činjenicu da takođe predstavljaju jedan od rezultata jezičke promjene, tokom analize ćemo izdvojiti nekoliko zanimljivih primjera. Pored ovih kategorija, pretpostavili smo da u kontaktu engleskog i srpskog kroz prevod nastaju još neke promjene, pa će svakako postojati i primjeri koji se preklapaju ili ostaju djelimično nezavisni u odnosu na istraživane kategorije. One se najčešće vezuju za upotrebu prijedloga u padežnim konstrukcijama, tj. njihove prevode i neke konstrukcije koje su jednostavno prenaplašene, kao i česte negacije po ugledu na engleski model.

Prije nego što izložimo analizu primjera, moramo dati nekoliko napomena. Tokom selekcije primjera, naravno da su uočene neke greške, ali one su zanemarene, jer se u ovom radu ne bavimo analizom grešaka. Dakle, greške nećemo navoditi, izuzev u kontekstu grešaka koje mogu voditi do jezičke promjene, a što kontaktološka istraživanja već pominju kao nastajanje jezičkih promjena u okvirima pogrešnog učenja/usvajanja stranog jezika.⁹³ Takođe, kada su u pitanju primjeri kreativnih kolokacija, uočili smo da jedan dio kolokacije, obično, ujedno predstavlja dio druge kolokacije koja je ustaljena, ali ovakvi primjeri neće poslužiti da ukažu na greške već mogućnosti ili nemogućnosti, kao i tendencije prilikom stvaranja kolokacija. Pored toga, kako prevodi popularne psihologije u kontekstu stručnih termina psihoanalize i

⁹¹ Pojam kolokacijske kreativnosti u okviru istraživanja u tradukologiji pominje Zannetin (2013).

⁹² Doslovni prevod i kolokacije takođe povezuje Hlebec (2009: 21).

⁹³ V. fusnotu 63.

psiholoških pojmova nijesu nimalo lak zadatak za prevodioce, primijetili smo da se oni najviše služe doslovnim prevodima i pasivima upravo u takvim djelovima teksta. Problem često predstavlja i prevod metafora, koje su u ovim knjigama brojne. Pod uticajem engleskog jezika, koji se u ovim primjerima može odmah uočiti, su i primjeri u kojima neživi subjekat poprima predikat, što je svojstveno engleskom jeziku.

Osim ovih opštih napomena, važno je navesti da ćemo, zbog ekonomičnosti analize, primjere označiti pod rednim brojevima od 1 do 168, kako bismo ih lakše navodili u diskusiji i zaključku ovog rada. Zatim, kada se pominju po prvi put u analizi, označeni su brojem koji se kroz rad dosljedno koristi. Kada postoje ponavljanja, pored primjera će takođe u zagradama biti napomenut broj ponavljanja i to oznakom, npr. (2x).

4.2.1. Dekomponovanje predikata kroz prevod i van njega

Pošto smo istraživanje započeli povratnim prevodom naši rezultati ukazuju i na primjere kojima smo dokazali postojanje recimo dekomponovanja predikata zbog direktnog uticaja engleskog jezika (nastale preslikavanjem iz originalnog teksta) i one primjere koji su rezultat izbora prevodioca (koje ne vidimo u izvornom tekstu). Zahvaljujući ovom koraku, moći ćemo da analiziramo prevođenje imitiranjem i preslikavanjem ovih oblika, kao i stvaranje dekomponovanog predikata samo u tekstu prevoda. Da li ovi, da ih tako nazovemo sekundarni primjeri dolaze takođe pod uticajem engleskog jezika, teško je dokazati. Sem toga, mi se ovdje koncentrišemo na promjene pod prevodom, pa ove pojave dekomponovanog predikata isključivo u prevodu nećemo kvalifikovati kao takve već ih samo navesti kao primjere koji mogu da svjedoče ili o uticaju engleskog jezika uopšte ili o stilskim izborima u okviru raslojavanja jezika o kojima govori Radovanović (1979). Pri tom, možda baš ovi „sekundarni“ primjeri imaju veze sa prestižom koji u ovom slučaju prevodilac pokušava da prenese kroz ove oblike. Slijede primjeri koje ćemo analizirati tako što ćemo ih podijeliti na osnovu pojedinih karakteristika.

- (1) a) Finally, it is only when one *has taken the leap* into the unknown of total selfhood, psychological independence and unique individuality that one is free to

proceed along still higher paths of spiritual growth and *free* to manifest love in its greatest dimensions.

Na kraju, samo kada čovek *napravi skok* u totalnu individuanost, psihološku nezavisnost i jedinstvenu individualnost, on je slobodan da nastavi višim putevima duhovnog rasta i da pokazuje ljubav u njenim najširim dimenzijama.

b) *I had taken the leap* into the unknown.

Napravio sam skok u nepoznato.

Kada je u pitanju ovaj primjer, prosti uvid u rječnik će nas dovesti do prevodnog rešenja: to take a leap – skočiti, preskočiti (Bujas 2001: 496). Dakle, u ovom slučaju engleski semikopulativni glagol⁹⁴ je preslikan i upotrijebljen je dekomponovani predikat.

(2) Dealing so directly with the growth process, they more than anyone else are called upon *to make judgments* as to the healthiness of an individual's belief system.

Radeći tako direktno na procesu sazrevanja, oni su pozvani da *donose sudove* u vezi sa zdravljem nekog individualnog sistema verovanja.

Interesantno je da kada su u istoj knjizi korpusa upotrijebljeni glagoli *to leap* i *to judge*, tada u prevodu ne dolazi do dekomponovanja predikata, već su prevedeni glagolima *skočiti* i drugim glagolima. Možemo pretpostaviti da se preslikavanje dešava onda kada je glagol u izvornom tekstu dekomponovan (što je u duhu engleskog jezika), a našli smo i primjere dekomponovanja koje se javlja samo u ciljnom jeziku, što može da svjedoči o uticaju engleskog, naročito kada su u prevodu često data neka kreativna rješenja kao u primjeru (4).

(3) Sol Hurok was probably America's number one impresario. For almost half a century he *handled* artists – such world-famous artists as Chaliapin, Isadora Duncan, and Pavlova.

⁹⁴ Kako Milorad Radovanović definiše, dekomponovani predikat se sastoji od kopulativnog ili semikopulativnog glagola i deverbativne imenice (Radovanović 1977: 53).

Vodeći američki muzički menadžer Sol Hjurok *ostvario je* u svojoj dugogodišnjoj karijeri *saradnju* s najvećim umetnicima sveta: Isidorom Dankan, Pavlovom, Šaljapinom i drugima.

(4) We much prefer to feel that we are buying of own accord or acting on our own ideas. We like *to be consulted about* our wishes, our wants, our thoughts.

... mnogo nam je milije osećanje da radimo po vlastitoj pameti i da *steknemo uverenje* da se naše odluke cene i poštuju.

(5) Now the question is how many families and people can you *assist*?

Sada je pitanje za koliko porodica i ljudi vi možete da *pružite pomoć*?

(6) “It is the individual who *is not interested* in his fellow men who has the greatest difficulties in life and provides the greatest injury to others.

Upravo onaj čovek koji *ne ispoljava zanimanje za bližnje* ima i najviše poteškoća u životu, i nanosi najviše bola ljudima.

Smatramo, da ovi primjeri mogu da signaliziraju uticaje engleskog jezika, tj. da prevodilac ili čak društvo vidi ovaj jezički obrazac kao izraz prestiža, jer kako Vajnrajh (1968: 5) tvrdi društveni faktori mogu da podstiču ili sprečavaju interferenciju. Iz ovoga slijedi zaključak: ukoliko nalazimo primjere dekomponovanja predikata (koji nijesu upotrijebljeni u okvirima disciplinarnih i funkcionalnih stilova koje navodi Radovanović 1979) onda su oni ili dio nekog novonastalog stila (ovdje možda i registra čija je standardizacija u toku) ili pokazatelj interferencije podstaknute društvenim faktorima poput prestiža.

Ostali primjeri predstavljaju tipične situacije kada bi u srpskom jeziku bilo prirodnije iskoristiti punoznačni glagol ili primjere koje smo već našli u obrađenoj literaturi i pilot istraživanju, a govore mnogo o prirodi ovih jezičkih promjena:

(7) She had *had an impressive dream* the night before, in which someone had given her a golden scarab – a costly piece of jewelry.

Prethodne noći je *imala impresivan san* u kojem joj je neko dao zlatnog *skarabeja* – veoma skup komad nakita.

(8) I examined my true beliefs and saw that even though I said I really wanted to be rich, I *had* some deep-rooted *worries* about it.

Ispitao sam svoja istinska ubjeđenja i shvatio da sam, iako sam govorio da stvarno želim da budem bogat, *imao* duboko ukorenjene *brige* u vezi toga.

(9) [...] and the entire team at Peak Potentials Training for all your hard work and dedication to *making* a positive *contribution* to people's lives as well as making Peak Potentials one of the fastest growing personal development companies in the world.

[...] za sav vaš trud i posvećenost *pravljenju* pozitivnog *doprinosu* ljudskim životima, kao i *pravljenju* Pik potensala jednom od najbrže rastućih kompanija za unapređenje ličnog razvoja u svetu.

(10) If you want to *make* a permanent *change*, stop focusing on the size of your problems and start focusing on the size of you!

Ako želite da *napravite* stalnu *promenu*, prestanite da se fokusirate na veličinu vaših problema i počnite da se fokusirate na veličinu vas samih!

(11) Occasionally he *performed* minor carpentry *jobs*, but mostly he filled his days by fishing, reading and spending endless time *making unimportant decisions*, such as what he would cook for dinner and how he might cook it or whether he could or could not afford to purchase an inexpensive tool.

Povremeno je *vršio stolarske radove*, ali dane je provodio uglavnom pecajući i *donoseći nervozne*⁹⁵ *odluke* kao što su, na primer, šta će da kuva za ručak i kako će da kuva, da li može ili ne može da kupi neki jeftin alat.

(12) In a matter of months, you can *realize an increase* in your emotional intelligence that might not otherwise happen for a decade.

Za samo nekoliko meseci, možete da *ostvarite porast* emocionalne inteligencije za koji bi inače bila potrebna čitava decenija.

Ono što smo primijetili u primjerima od (6) do (10) je da se pojavljuju u prevodu semikopulativnih glagola *have* i *make*. Međutim, u prvom dijelu primjera (10) također

⁹⁵ Moguće da je ovdje greška u prevodu ili kucanju.

sadrži glagol *perform*, ali koji klasifikujemo za nijansu drugačije s obzirom da je ovdje dio frazne konstrukcije *to perform a job/work*, jedino se može porediti glagolom *poslovati* (ukoliko bismo se vodili logikom deverbativne imenice na osnovu definicije Radovanovića), pri čemu ovaj glagol ima drugačije značenje.

Posmatrajući ovu pojavu, uočili smo i pojavu perceptivnih kopalativnih glagola poput *feel* koje prate pridjevi, a koji se u našem jeziku takođe mogu izraziti sličnim punoznačnim glagolima npr. *osjetiti se povrijeđenim* u odnosu na *uvrijediti se*, što bi u sledećem primjeru bilo moguće prevodno rješenje umjesto ovog kopalativnog glagola:

(12) This firm was so expert at it that O. Henry declared that Doubleday could refuse one of his stories, and do it with such graciousness, such appreciation, that he *felt better* when Doubleday refused a story than when another publisher accepted one.

Dogodi li se da moraju da odbiju neki rukopis, urednici pomenute izdavačke kuće umeju da to učine sa toliko takta da se autor rukopisa gotovo nikad *ne oseti povređenim*⁹⁶.

Po ugledu na dekomponovanje predikata pronašli smo i primjere fraza u engleskom nasuprot kojima imamo dekomponovane predikate:

(13) *Put these plans into action* immediately.

Stavite ove planove u primenu momentalno.

(14) If you can honestly *attain* unto *riches*...it is your... godly duty to do so.

Ako možete pošteno *postići bogatstvo*... to je vaša... božja dužnost.

(15) On May 7, 1931, New York City *witnessed* the most sensational manhunt ever known had come to its climax.

NJUJORK JE 7.MAJA 1931. *bio svedok* najsenzacionalnijeg lova na čoveka koji se ikad odigrao na njegovim ulicama.

⁹⁶ Kao što se može uočiti u ovom primjeru, prevodioci često koriste prevodilačku tehniku oduzimanja, kako bi došlo do sve veće ekonomičnosti izraza i suženja teksta prevoda. Napominjemo da se ovo odnosi i na druge primjere koje ćemo navesti.

- (16) *Wanamaker learned this lesson* early, but I personally had to blunder through this old world for a third of a century before it even began to dawn upon me that ninety-nine times out of a hundred, people don't criticize themselves for anything, no matter how wrong it may be.

Vonamejker je brzo *došao do* spomenute *spoznaje*, dok sam ja čitavu trećinu svoga veka tapkao u tami pre nego što sam shvatio da gotovo nema čoveka koji će osuditi samoga sebe, ma koliko da greši.

Ovi primjeri svjedoče o tome koliko drugačije može da se izrazi neka glagolska radnja u jednom jeziku u odnosu na drugi, a ujedno ukazuju na učestalost pojave dekomponovanog predikata, naročito u jeziku prevoda. Ovi rezultati će kasnije biti prikazani i u kvantitativnoj analizi, jer smatramo da učestalost dekomponovanja predikata u prevodu u odnosu na original takođe govori o uticaju engleskog jezika na prevod. Još ćemo ovdje kratko napomenuti da je dekomponovanje predikata poput primjera koje smo takođe uočili, a gdje se ne „odlaže“ glagolska radnja (kao što je slučaj sa dekomponovanjem), već suština cijele rečenice (v. primjere (158), (159)).

Postoje i primjeri poput predstojećeg (17) gdje, kada su u pitanju različita prevodna rješenja, biramo između infinitiva kopulativnog glagola i pridjeva (prevod iz korpusa), nominalizacije (*bogaćenje*) ili infinitiva povratnog glagola (*bogatiti se*). Ovim želimo reći da su se među prevodnim rješenjima našle čak tri kategorije koje kroz analizu inače zapažamo. Ovakva rješenja su jednostavno rezultat načina na koji je izvorna rečenica strukturirana:

- (17) *Becoming rich* isn't as much about getting rich financially as about whom you have to become, in character and mind, to get rich.

Postati bogat nije toliko u vezi sa time da se obogatite finansijski, koliko je u vezi s tim ko ćete postati, karakterom i umom.

Ovim primjerom smo željeli da ilustrujemo opravdanost upotrebe kopulativnih glagola, infinitiva i nominalizacija u prevodu, onda kada to konstrukcija rečenice zahtijeva, pa bi ovaj primjer na jedan pozitivan način ispunjavao kriterijume prisutnosti, učestalosti i

prirodnosti i možemo ga smatrati jezičkom promjenom koja predstavlja adekvatno stilsko i funkcionalno prevodno rješenje.

Suprotan proces dekomponovanju predikata je univerbizacija. Radovanović je povezuje sa jezičkom ekonomijom, a Ćorić (1991) je u širem smislu definiše kao „tvorbeni postupak pomoću kojeg se višečlane sintaksičke konstrukcije transformišu u jednu reč bez promene u značenju“ (cit. prema Radovanović 2004: 45). Ona takođe predstavlja stilsko obilježje i u okvirima naše studije predstavlja trend u prevođenju, koji vodi ka što većoj jezičkoj ekonomiji. Takođe, imajući u vidu datu definiciju uporedićemo jezik originala sa primjerima univerbizacije, kako bimo uvidjeli koje su sintaksičke konstrukcije u prevodu izbjegnute, ali i da li je prevod jednostavno pretočen iz modela iz engleskog jezika:

- (18) When Theodore Roosevelt *was in the White House*, he confessed that if he could be right 75 percent of the time, he would reach the highest measure of his expectation.

U DOBA SVOG *PRESEDNIKOVANJA* TEODOR Ruzvelt je rekao da bi bio srećan da u sedamdeset pet odsto slučajeva bude u pravu, budući da je to najviša granica koju čovek može da postigne. (velkim slovima u originalu prevoda)

- (19) Look at whether you're a *spender* or a *saver*.

Pogledajte da li ste *trošadžija* ili *štediša*.

- (20) ...as *direction-finders* when we feel lost; and as *pointers* to the way we need to go when we are floundering.

San je *pokazivač puta* kojim treba ići kada smo u bespuću.

- (21) They suffer from a kind of tunnel vision, a psychologically self-imposed psychological set of *blindness* which prevents them from turning their attention to the realm of the spirit.

Oni pate od tunelskog pogleda, samonametnutog psihološkog kompleta *zamračivača* koji im onemogućavaju da obrate pažnju na carstvo duha.

- (22) *Warden* Lewis E. Lawes has found that praising the slightest improvement pays, even with crime-hardened men at Sing-Sing. "I have found", *Warden* Lawes said

in a letter which I received while writing this chapter, “that the voicing of proper appreciation for the efforts of the *inmates* secures greater results in obtaining their co-operation and furthering their ultimate rehabilitation than harsh criticism and condemnation for their delinquencies.”

Jedan od upravnika *robijašnice* Sing Sing tvrdio je da se pohvala i za najmanju sitnicu isplati čak i među najokorelijim zločincima. „Došao sam do zaključka da pravilnom pohvalom možemo postići mnogo bolju saradnju i veću mogućnost za konačnu rehabilitaciju *kaznjenika*, nego oštrom kritikom i osudom njihovih zlodela“, govorio je upravnik Loz.

(23) So, when I was assigned to a *fourth-grade class* the next year...

Kad sam počela da predajem *četvrtacima* sledeće godine, mislila sam da je besmisleno da tako nešto započinem sa njima.

(24) You usually end up as a “*people pleaser*” begging for approval. (2x)

Obično završite kao “*ugađač ljudima*,” moleći za odobravanje.

Ovaj poslednji primjer u korpusu bilježimo dva puta, pa upotreba navodnika ne ublažava činjenicu da se radi o univerbizaciji, kako se ne bi ulazilo u neku drugu prevodilačku tehniku ili konsultovanje rječnika⁹⁷, a kamoli stvaranje kreativnijeg prevodnog rješenja. Kao što je u primjeru (22) dovoljno da se pomene poseban kontekst i upravnik zatvora da bi se prevodilac poslužio univerbizacijom, tako se to dešava i kada u izvornom jeziku imamo drugu imenicu, pa kako bi se izbjeglo ponavljanje problem se rješava na isti način:

⁹⁷ Konsultovanjem rječnika možemo zaključiti da se radi o primjeru univerbizacije, ali reklo bi se djelimične univerbizacije. Naime, malo je poznata činjenica da se riječ *ugađač*, ali samostalno, može naći u srpsko-hrvatskom književnom jeziku tj. u rječniku Matice Srpske sa sledećim objašnjenjem: „ugađač, - ača m. 1. *onaj koji nekome ugađa, povlađuje; koji se nekome dodvorava*“. Izvor su ovom slučaju Književne novine iz 1960. Ipak, u ovom slučaju mi bismo predložili prevodilačku tehniku dodavanje i koristili frazu *onaj koji voli da udovoljava drugima* što je suprotno rješenju postignutom univerbizacijom. Takođe, u književnom srpskohrvatskom jeziku postoji riječ *rešavač* koju smo našli u još jednom sličnom primjeru: „*rešavač problema*“, koji ovdje nijesmo naveli zbog sličnosti sa prethodnim. Kao i u prethodnom primjeru, prevodilac ostavlja frazu pod navodnicima i dodaje dio *problema* na univerbizacijom stvorenu riječ (*rešavač*), koju u rečniku nalazimo pod definicijom: *onaj koji rešava kakav problem, sudeonik u rešavanju kakvog zadatka*, a koristi se u šahu (Rečnik srpskogrvatskoga književnog jezika 1967).

(25) Here is a gnawing and unfaltering human *hunger*, and the rare individual who honestly satisfies this heart hunger will hold people in the palm of his or her hand and “even the undertaker will be sorry when he dies.”

To je, dakle, taj *gorući i postojani* čovekov *pokretač*, i retki pojedinci koji istinski znaju da udovolje toj neizmernoj gladi ljudskog srca biće priznati i omiljeni među bližnjima⁹⁸.

Smatramo da navedeni primjeri svedoče o jezičkoj ekonomiji po ugledu na engleski ali ne podjednako u svim primjerima. Naime, kako bismo uočili o kakvim se leksemama radi, sve primjere univerbizacije smo potražili u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika*, prema kome se u prvom primjeru radi o glagolskoj imenici izvedenoj od *predsednikovati*, dok su ostali primjeri takođe imenice obično u značenju *onaj koji + glagol*, dok su novonastali oblici *pokazivač puta*, *ugađač ljudima* i po ugledu na njega *rešavač problema* i *zamračivač*. U diskusiji ćemo dalje obrazložiti upotrebu ovih leksema u kontekstu književnog jezika tj. jezika prevoda.

4.2.2. Nominalizacije u izvornom jeziku i prevodu

Veoma bliska pojava dekomponovanju predikata je nominalizacija iskaza. Zapravo Radovanović (1977: 56) smatra da je dekomponovanje predikata „oblik opšteg procesa nominalizovanja iskaza u jezicima.“ Ipak ih u svojoj knjizi *Sociolingvistika* odvoja kao dvije posebne karakteristike specijalnih funkcionalnih stilova, što je zgodno i za potrebe naše analize. Potrebu da razdvojimo ove primjere u odnosu na prethodnu grupu, takođe potvrđujemo konstatacijom grupe lektora : „Glagoli se sve češće i gde treba i gde ne treba prevode u imenice“ (Klajn 2007: 190). Prema Radovanoviću (1987: 67) nominalizacija kao pojava predstavlja upotrebu glagolskih imenica u različitim padežnim konstrukcijama, umjesto uobičajenog finitnog glagola, pa će ovo izazvati i nagomilavanje pojedinih padeža ili čak upotrebu pogrešnih prijedloga i samim tim raznih padežnih konstrukcija, posebno u jeziku prevoda. Radovanović svakako povezuje ovu pojavu sa dekomponovanjem predikata, ali se u svojim primjerima nominalizacija više koncentriše na deverbativnu imenicu koja u ovim slučajevima

⁹⁸ Ovdje je primjenjena prevodilačka tehnika izostavljanja (ili oduzimanja onog što je prevodilac smatrao nevažnim).

zamjenjuje frazu sa finitnim glagolom koji je jednočlan, tj. ne može se raščlanjivati, u odnosu na dvočlani u primjerima dekomponovanja predikata.

Zajedno sa dekomponovanim predikatom nominalizacija ima ideološku funkciju da zamagli značenje i uopšti ga. Osim što je u pitanju stilsko obilježje, tokom analize smo ponovo naišli na primjere kada su glagolske imenice prevedene istim oblicima, tj. nominalizacijama, i kada u odnosu na neki drugi jezički obrazac u engleskom pronalazimo nominalizovani iskaz. Stoga ćemo primjere u okviru ovog dijela analize grupisati na sledeći način: prvoj grupi pripadaju primjeri potpune korespondencije (glagolska imenica prema glagolskoj imenici), drugoj grupi pripadaju konstrukcije sa nagomilanim padežima izazvane ovim prevodilačkim izborom (a takođe su korespondenti), a trećoj primjeri iz korpusa gdje na engleskom imamo neku bezličnu ili drugu frazu nasuprot nominalizaciji u prevodu. Ovi primjeri predstavljaju mjesta u prevodu gdje pretpostavljamo da bismo se poslužili radije glagolima nego imenicama, ali i učestalu upotrebu glagolskih imenica. Kroz analizu najviše stremimo ka tome da nađemo slične primjere i sistematizujemo ih, tj. uočimo po kom obrascu se nominalizacije koriste u prevodu. Ovu težnju u našoj analizi, iako naša studija nije normativne prirode, mogli bismo opisati riječima Ajdukovića (2005: 414), koji u svom prikazu knjige *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku* Rudolfa Filipovića i Antice Menac, opisuje pitanja normativnosti kao „povezana sa idejom neograničenog jezičkog variranja i potrebe da se otkrije logika koja tu pojavu ograničava.“

Među primjerima prve grupe izdvojili smo sledeće:

- (26) The point is that *nurturing* can be and usually should be much more than simple *feeding*, and that *nurturing* spiritual growth is an infinitely more complicated process than can be directed by any instinct.
- Poenta je u tome da bi *ishranjivanje* moralo biti mnogo više od običnog *hranjenja*, i da je *ishranjivanje* duhovnog razvoja odviše komplikovan proces da bi se njime upravljalo instinktima.
- (27) A major and essential task in the process of one's spiritual development is the continuous work of *bringing* one's conscious self-concept into progressively greater congruence with reality.

Najveći esencijalni zadatak duhovnog razvijanja jeste stalni rad na *usklađivanju* svesnog koncepta o sebi sa stvarnim stanjem.

- (28) Who gives me the right to dare to believe in my own *understanding* and then to presume to exert my will upon the world?

Ko mi daje pravo da toliko verujem u sopstveno *verovanje i gledanje na stvari* da mogu nametati svoju volju ostalom svetu?

- (29) The final and possibly the greatest risk of love is the risk of *exercising* power with humility.

Konačno i verovatno najveći rizik ljubavi jeste rizik *korišćenja* vlasti sa poniznošću.

Ovi primjeri uključuju i stvaranje odričnih oblika glagolskih imenica pa tako nastaje novi oblik, negacija glagolske imenice *željenje*.

- (30) And it is in this *not-wanting, this disowning*, that the problem lies.

Problem leži u *neželjenju i neprihvatanju*.

Kako smo sa analizom počeli od ciljnog jezika, druga grupa primjera sadrži glagolske imenice u prevodu, dok u ciljnom jeziku imamo različite varijante. Dakle, izdvojili smo prvo uzorak primjera pa zatim otkrili niz konstrukcija na engleskom koje vode nominalizaciji, uz pojavu uglavnom genitiva na koje ukazuje i Klajn (prema Klikovac 2008: 178). Stoga će ovdje biti primjera koji takođe odgovaraju prvoj grupi (glagolske imenice prema glagolskim imenicama, s tim što će se ovdje raditi o dužim konstrukcijama koje ćemo označiti kurzivom):

- (31) And at the end of the first section on discipline it was also noted that the *learning* of something new requires a *giving up of the old self* and a death of outworn knowledge.

Na kraju našeg prvog dela o disciplini, zabeležili smo da *učenje nečeg novog zahteva napuštanje starog bića* i smrt prevaziđenog znanja.

- (32) Some forms of attention are pure service to the child: sitting on the beach attending a four-year-old or the almost endless *chauffeur*ing required by early adolescents.

Neki oblici pažnje su čista usluga deci: čuvanje četvorogodišnjaka na plaži ili skoro beskonačno *šofiranje ranih adolescenata*.

- (33) This *making room*, which once again is the discipline of *bracketing*, requires an extension of and therefore a *changing* of the self.

Ovo *oslobađanje prostora u sebi* za druge je disciplina *stavljanja stvari u zagrade* i zahteva obogaćivanje, pa prema tome i *menjanje* samoga sebe.

Može doći i do nagomilavanja genitiva i drugih padeža, kao u sljedećim primjerima:

- (34) They are unwilling or unable to delay *gratification of their hunger for attention*.

Oni su nesposobni da odlože *zadovoljenje svoje gladi za pažnjom drugog*. (2x)

- (35) But with his natural geniality, he had a flair for making people like him, so he went into politics, and as the years went by, he developed an uncanny ability *for remembering people's names*.

I, kada je odrastao, zakoračio je u politiku, u kojoj je malo-pomalo razvio izvanrednu sposobnost *pamćenja imena ljudi s kojima je dolazio u dodir*.

Nominalizacija može da izazove i pojavu neprirodnih rečenica, na šta ukazuje Klikovac (2008: 181) u primjeru sa nominalizacijom *jedenje*, a pronašli smo još niz sličnih primjera:

- (36) *Eating* my research wasn't helpful.

Moje ispitivanje *jedenjem* nije pomagalo, tako da sam dobro razmislio koji bi bio bolji način da proučim ovaj posao.

- (37) This *laying open to challenge* is one of the things that *lying* on the couch in the psychoanalyst's office may symbolize.

Otvorenost ka izazovu jedna je od stvari koju simbolizuje *ležanje* na kauču psihoanalitičara.

- (38) The daily challenge of *dealing* effectively with emotions is a *critical part* of the human condition.

Svakodnevni izazov efikasnog *izlaženja* na kraj s emocijama jeste *kritično važan* deo ljudskosti.

- (39) If the other person is someone who can join you in *leaning* into the discomfort, you can talk about it together to prevent problems in the future.

Ako je druga osoba neko ko može da vam se priključi u *oslanjanju* na nelagodnost, možete da popričate o tome, kako biste sprečili probleme u budućnosti.

- (40) There are actually three levels of so-called *wanting*. (3x)

Postoje tri nivoa takozvanog *željenja*.

- (41) People are challenged by *receiving* for several reasons.

Ljudima je *dobijanje* problematično iz nekoliko razloga.⁹⁹

- (42) A no interruption rule...Have a „no put-down rule“.

PRAVILO *NEPREKIDANJA*....PRAVILO *NEUĆUTKIVANJA*.¹⁰⁰

- (43) I start *problem solving* with my kids with the best of intentions...

Počeo sam rešavanje problema sa svojom decom iz najbolje namere...

Slični primjeri ali sa glagolskim imenicama i glagolskim pridjevima u atributivnoj funkciji na izvornom jeziku prevedeni su glagolskim imenicama na srpskom.

- (44) In the strength of your religion you are willing to suffer the pains of challenge and the agonies of *unlearning*.

Vaša religija je jaka i vi ste voljni *da* podnesete patnje izazova i agonije *odlučivanja*.

- (45) Real love is a permanently *self-enlarging experience*.

Prava ljubav je trajno *iskustvo uvećanja* sopstvene ličnosti.

Treća grupa sadrži primjere kada u izvornom jeziku imamo različite konstrukcije koje su u prevodu riješene upotrebom glagolskih imenica, što može da bude još jedan pokazatelj sve veće zastupljenosti ovog prevodilačkog izbora.

⁹⁹ U ovom slučaju prevod je nepotpun, pogrešno je primijenjen mehanizam izostavljanja, jer se iz rečenice ne može zaključiti da se radi o primanju, uzimanju nečega od drugih, pa bismo ovdje predložili u datom kontekstu prevod: *Ljudima je teško da prime ili uzmu nešto iz više razloga*.

¹⁰⁰ Ovaj primjer navodimo, iako se ne radi o rečenici, već o fragmentu, jer ćemo u diskusiji pisati i o čestim i bespotrebnim negacijama u tekstu prevoda kao i o produktivnosti ovakvih oblika.

- (46) I, on the other hand, grew up with the belief that money was meant to be accumulated as the means to *create freedom*.

Ja sam, sa druge strane, odrastao u uverenju da novac treba da se akumulira kao sredstvo za *stvaranje slobode*.

- (47) The average time required *to complete* it is just seven minutes.

Prosečno vreme potrebno za njegovo *dovršavanje* je sedam minuta.

- (48) Change your seat.

Promeniti *mesto sedenja*.

Osim ovih primjera, pronašli smo, iako ne u velikom broju, i primjere jukstapozicije. Naime, upotreba jedne imenice koja modifikuje drugu atributski uobičajena je pojava u engleskom jeziku, a „proširila se na neograničeno mnoštvo binominalnih sintagmi“ (Hlebec 2009: 18).

- (49) Maria Estes, a parent volunteer, sprang to the defense of teachers.

Marija Estez, *roditelj volonter*, uzela je u odbranu nastavnike.

- (50) Who knows, maybe it's some kind of *chicken and-egg thing*

Ko zna, možda je to jedno od onih *kokoška-jaje pitanja*: da li oni preziru bogate zato što su siromašni, ili su siromašni zato što preziru bogate?

Na kraju, postoji nekoliko primjera vezanih za nominalizaciju (ali i doslovno prevođenje o kojem će kasnije biti riječi) koji utiču na upotrebu pogrešnih prijedloga u frazi i neuobičajenih padežnih konstrukcija:

- (51) ...and even to practice acting when we're not *in the mood* to act.

...pa čak i da vežbamo da delujemo kada *nismo u raspoloženju* da delujemo.

- (52) You can *get into trouble*¹⁰¹ – with mother, teacher, principal

Upadaš u nevolju s mamom, nastavnikom, direktorom.

¹⁰¹ Imajući u vidu značenje glagola *get in – uvaliti se* (u nešto) Kovačević (2009: 83) predlažemo ovdje slikovit izraz *uvaliti se u nevolju*.

Kako smo neke druge, a ne baš ove primjere svrstali u kategoriju doslovnih prevoda, ovaj način prevođenja prijedloga možemo nazvati pukim preslikavanjem engleske konstrukcije koje se dešava vjerovatno kao rezultat, kako ga Prčić (2011) naziva, nemarnog funkcionalnog stila i interferencije.

4.2.3. Pasivi, pasivne konstrukcije i participi

U ovom dijelu analize bavićemo se pasivnim konstrukcijama, kako u izvornom, tako i u ciljnom jeziku, kao i trpnim pridjevima, tj. pasivnim participom, ali i glagolskim priložima (participima na *-ći* pri kraju ovoga potpoglavlja). Oni će ukazati na još jedan vid jezičke ekonomije, tj. imati atributivnu funkciju¹⁰². Pasivi će se u izvornom i ciljnom jeziku naći u uobičajenim korelacijama, pasiv naspram pasiva, pasiv naspram aktiva, a uočićemo i primjere aktiva naspram pasiva. Imajući u vidu prevodilačka rješenja koje, kada je u pitanju pasiv, predlaže Ivir (1978), trebalo bi da u korpusu nađemo i povratne glagole kao jedno od uobičajenih prevodnih rješenja, ali u uzorku koji smo obradili našli smo samo jedan slučaj.

(53) I once was lost, but now *am found*

Was blind, but now I see.

„Jednom sam bio izgubljen, sada sam *se našao*. Bio sam slep, a sada vidim!“

U ovom slučaju povratni glagol nije odgovarajuće prevodno rješenje, jer se radi o poznatoj duhovnoj pjesmi za koju se prostom pretragom na internetu može naći više objavljenih prevoda. Većina ovaj sporni dio prevodi zapravo pasivom, jer je kontekst religijski i radi se o potrazi za Bogom, a ne za samim sobom. Ovakva slika govori o jezičkoj situaciji kada je u pitanju prevod, a ukoliko na to gledamo kritički, samo ćemo potvrditi stavove Prčića (2005).

Dakle, prva grupa predstavlja pasive koji su i u prevodu prenijeti da ne kažemo preslikani, pasivom:

(54) On balance, the myth is probably helpful in contributing to the stability and productivity of human relationships, since the vast majority of human beings *are*

¹⁰² Ove jezičke pojave Bugarski naziva popridjevljeni oblici (v.2.4.3.).

challenged to the limit of their capacities to extend themselves to develop genuinely loving relationships with their spouses and children alone.

U suštini, mit verovatno doprinosi stabilnosti i produktivnosti ljudskih veza pošto *je* većina ljudskih bića *razapeta* do krajnjih granica u želji da razvije istinske ljubavne odnose¹⁰³ sa svojim bračnim partnerima i decom.

- (55) At these times the conscious mind of the patient *is engaged* in trying to combat therapy, intent upon hiding the true nature of the self from the therapist and from self-awareness.

U tom trenutku *je* svesni um *angažovan* pokušajem da se nosi sa terapijom i sklon je da pravu prirodu problema sakrije od terapeuta.

- (56) When *we are not engaged* in thinking about some definite problem, we usually spend about 95 percent of our time thinking about ourselves.

Ako *nismo zabavljeni* pametnijim poslom, svi mi provedemo devedeset odsto slobodnog vremena razmišljajući o sebi.

- (57) The letter *was written* to General Joseph Hooker on April 26, 1863, during the darkest period of the Civil War.

Pismo *je bilo napisano* 26. aprila 1863. godine, u najmračnijim trenucima američkog građanskog rata.

- (58) Culberston's name is a household word wherever bridge is played; and his books on bridge *have been translated* into a dozen languages, and a million copies *have been sold*.

Kalbertsonovi priručnici za bridž *bili su prevedeni* na niz jezika i *prodani* u milionskim tiražima.

- (59) *We have been both praised and scolded* for the length of this test and are happy to report that its speed does not mean it's a Cosmo quiz.

¹⁰³ Još jedan interesantan izbor prevodioca i primjer doslovnog prevoda po ugledu na engleski.

Hvaljeni smo i kuđeni zbog nevelike dužine ovog testa i drago nam je što možemo da vas obavestimo da ga njegova kratkoća ne čini jednim od onih „psiholoških“ testova u ženskim časopisima.

- (60) After long reflection he realizes that he *has been driven* by a need for approval from a domineering, constantly critical mother; he has almost worked himself to death so as to be finally successful in her eyes.

Nakon dugog razmišljanja on shvata da je stalno *bio gonjen* potrebom da stekne odobravanje svoje dominantne i kritične majke.

- (61) “I *have been told* all my life that if a person has money he is very dishonest and dishonorable and mean and contemptible.”

„Oh”, reče jedan mladi momak ovde večeras, „meni *je* ceo moj život *govoreno* da je čovek koji ima novaca veoma nepošten, i nečastan, i zloban, i podao.”

- (62) As you must have noticed, Sara *has been “put down”* and *ridiculed* every day since she was transferred to our class.

Možda si primetila da je *Sara ponižavana i vređana* svakog dana od kad je stigla u naše odeljenje.

- (63) He averted his gaze from those who wished to help him, shrugged his shoulders when *asked* what the trouble was, and at home slithered away from his mother’s affectionate overtures.

Skretao je pogled od onih koji su hteli da mu pomognu, slegao bi ramenima *kad bi bio* nešto *upitan*, a kod kuće bi se samo sklanjao od majčinih napada.

- (64) “So you are telling me that when you *are interrupted or put down* you either:”

Kažete da *kad ste prekinuti ili ućutkani: (2x)*

- (65) And *if pressed*, to blame it on his strict parents...

Ako bi bio provociran i dalje prebacio bi krivicu na roditelje.

- (66) Almost all these wants *are* usually *gratified*-all except one.

Gotovo sve navedene želje *bivaju zadovoljene* – osim jedne...

Ono što primjećujemo u ovim primjerima je da su prezent, preterit i sadašnji perfekt pasiva u engleskom prevedeni oblicima prezenata pasiva i perfekta pasiva, dok je u

posljednjem primjeru pasivni prezent sa oblikom *bivaju* obično označava trajanje radnje.¹⁰⁴ Takođe primjećujemo da se radi o nedostatku vršioca radnje kada su u pitanju problemi sa međuljudskim odnosima (ponižavanje, vrijeđanje, prekidanje, ućutkivanje). Nedostatak agensa se takođe javlja u rečenicama kada se govori o našem umu, jer u kontekstu popularne psihologije pokušava da se stvori jedan formalan i naučni stil izražavanja, a naročito po pitanju umnih radnji. U primjeru jednog nestručnog prevoda sa engleskog koji navodi Klikovac (2009: 186), u kontekstu izučavanja nominalizacije iskaza, ona napominje da je pasiv u pojedinim slučajevima nepotreban. Povodom posljednjeg primjera iz ove grupe samo ćemo ukazati na to da se *želje* mogu *ostvariti*, pa se ovdje zapravo bavimo kolokacijama koje će biti obrađene u posebnom poglavlju. Međutim, kroz primjere često vidimo preklapanja u pojavama koje ovdje istražujemo, pa doslovnost prevoda remeti upotrebu pasiva u prevodu kao u sledećem primjeru:

(67) The executives were doing the important work, planning the drug trials, while she *was left* to babysit a lab that was essentially running itself.

Direktori su radili važan posao, planirajući testiranja lekova, dok je ona *bila ostavljena* da nadzire laboratoriju koja je, u suštini, funkcionisala sasvim glatko i nezavisno.

Upravo zbog postojanja fraze *ostavili su je da...* ovdje je jedino adekvatno rješenje upotreba ovog glagola u aktivu. Iz ovog kratkog opisa, kao i niza navedenih primjera možemo zaključiti da prevođenje pasivom zapravo utiče na doslovnost prevoda, a doslovnost prevoda utiče na pojavu gramatičkih promjena poput upotrebe sve više pasiva (umjesto aktiva i povratnih glagola) u prevodu. Još jedan zanimljiv primjer predstavlja upotreba pasivnog sadašnjeg infinitiva, koji je preveden futurom drugim pasiva.

(68) There are many who, by virtue of their passivity, dependency, fear and laziness, seek to *be shown* every inch of the way and have it demonstrated to them that each step will be safe and worth their while.

¹⁰⁴ v. Stevanović (1975: 354–357).

Postoje mnogi koji zbog svoje pasivnosti, zavisnosti, straha i lenjosti traže da *budu voženi* na svakom deliću puta i traže da im se stalno dokazuje da je svaki korak siguran i vredan truda.

Izuzev, kako smo vidjeli, većeg broja primjera kada je pasivna konstrukcija prevedena pasivom, postoje i druge, po značenju pasivne rečenice, iako je vrijeme izraženo aktivom na engleskom, ili kao u primjerima (69) i (70) kopulativnim glagolom i predikativnim pridjevom, a u prevodu je pasiv:

- (69) For individuals and organizations to be open to challenge, it is necessary that their maps of reality *be truly open* for inspection by the public.

Da bi se pojedinci ili organizacije zaista otvorili prema životu, neophodno je da njihove mape realnosti *budu izložene* inspekciji javnosti.

- (70) To the contrary, my plea would be that psychotherapists of all kinds should push themselves to *become* not less *involved*¹⁰⁵, but rather more sophisticated in religious matters than they frequently are.

Ali moj stav je da psihoterapeuti svih vrsta treba, ne da *budu* manje *uvučeni*, nego pre da budu tananiji u religioznim stvarima.

- (71) The whole neuromuscular system, in short, *sets itself* on guard¹⁰⁶ against acceptance.

Čitav živčano-mišićni sistem *biva doveden* u stanje pripravnosti, braneći se od prihvatanja misli koje mu se naturaju.

Kao što smo kroz primjere već vidjeli, prevodioci često koriste tehnike izostavljanja i slobodnog prevođenja, o čemu svjedoči i prevod, tj. parafraza

- (72) There is no way in which this ability can *be* better *acquired* than *through* a book of sound learning and good taste.

¹⁰⁵ Poput fraze *get involved*, Kovačević (2009: 84) tvrdi: „*Get involved* ne znači samo angažovati se, biti uključen, već i (a): upetljati se i (b): ući u sentimentalnu vezu.“

¹⁰⁶ Kovačević (2009: 157) za frazu *on guard* prelaže *na oprezu*.

U tome će nam, razume se, najviše pomoći *dobro napisana knjiga* o ljudskoj polnosti.

Još jedna pojava u okviru ovoga dijela analize su trpni pridjevi koji su također pasivnog značenja, a ispred njih se pojavljuju prilozi koji često čine rečenicu dodatno opterećenom:

- (73) Their parents generally do in fact fail to appreciate the unique individuality of their children, and instead regard their children as extensions of themselves, in much the same way as their fine clothes and their neatly *manicured* lawns and their *polished* cars are extensions of themselves which represent their status to the world.

Njihovi roditelji uglavnom ne cene jedinstvenu individualnost svoje dece i posmatraju svoju decu kao sopstvene produžetke, slično kao što su fina odeća, uredno *pokošen* travnjak ili *izglancana* kola produžeci koji predstavljaju njihov status u svetu.

- (74) Her excellent education had provided her with a weapon ideally suited to this purpose, namely, a highly *polished* Cartesian rationalism with an impeccably "geometrical" idea of reality.

Imala je *precizno izbrušen kartezijanski racionalizam* sa nepogrešivim „geometrijskim“ shvatanjem stvarnosti.

- (75) If their parents' marriage is definitely *on the rocks*, then children will be dealing with the threatening possibility of divorce whether or not their parents talk about it.

Ako je *brak njihovih roditelja nasukan*¹⁰⁷, deca će biti suočena sa ovom pretnjom bez obzira na to da li roditelji o tome govore ili ne.

- (76) A rarely *mentioned* element of late-night talk shows is the support staff of comedians, who provide the secret ingredient of success.

¹⁰⁷ Ovo je, također, još jedan primjer doslovnog prevođenja koji bilježi i Kovačević (2009: 159) i daje rješenje *na rubu propasti* upravo u kontekstu braka. Štaviše, Kovačević nudi prevod *nasukan na stenju* u kontekstu moreplovstva.

Retko *pominjan* element tok-šou programa koji se emituju u kasne sate jeste ekipa komičara, koja obezbeđuje onaj tajni sastojak uspeha.

Za razliku od prethodnih primjera, u sledećim primjerima je trpni pridjev izražen samo u jeziku cilju (tj. nema participa u engleskoj rečenici) i to na osnovu konteksta. To čini sledeći niz prevodnih rješenja uglavnom potpuno nepotrebnim:

(77) You mail me a *cheap form letter*—a letter scattered far and wide like the autumn leaves...

Šalje mi *pismo umnoženo na jeftinom papiru, cirkular*¹⁰⁸ koji je razvejavao po čitavoj zemlji poput uvelog jesenjeg lišća...

(78) When he was shown the one his mother wanted him to buy, she winked at the salesgirl and the boy was persuaded to buy *it*.

Na veštoj prodavačici posle je bilo da Džonija nagovori da kupi baš taj, *prethodno odabrani krevet*.

(79) Ask yourself just how and when you can apply each *suggestion*.

Upitajte se gde biste i kako mogli primeniti *naučeno*.

(80) His excitement over the *initial opportunity* with the program made him immune to the warning signs staring him in the face.

Oduševljenje zbog *pružene prilike*¹⁰⁹ u tom programu učinilo ga je gluvim i slepim za znake upozorenja koji su mu se prosto unosili u lice.

U sljedećem primjeru možemo da uočimo i produktivnost trpnih pridjeva u prevodu, jer, kako se radi o pridjevu, on može da ima stepen superlativa. Ovdje takođe dovodimo u pitanje red riječi zbog odredbe *poslom*, pa se, kako smatramo, radi o frazi *slavni ljudi i ljudi koji su opterećeni (najopterećeniji) poslom*¹¹⁰:

¹⁰⁸ Još jedna nepotrebna upotreba trpnog pridjeva u prevodu potvrđuje našu tezu o doslovnosti jeste i imenica *cirkular* koja se vjerovatno odnosi na *cirkularno pismo*. Značenje u Rečniku Matice srpske je: *umnoženi službeni akt koji uprava upućuje svojim organima...dok je drugo značenje tehničko.*

¹⁰⁹ Klajn ukazuje na pogrešan red riječi prilikom upotrebe trpnih pridjeva sa odredbama (2007: 151).

¹¹⁰ Ibid.

- (81) I have discovered from personal experience that one can win the attention and time and cooperation of even the most *sought-after people* by becoming genuinely interested in them.

Iz vlastitog iskustva poznato mi je da je i najslavnije i poslom *najopterećenije* ljude moguće pridobiti za saradnju, pod uslovom da im pokažemo da se iskreno za njih zanimamo kao za ljudska bića.

U kontrastu s prethodnim primjerom, u ovom imamo rečenicu sa običnim pridjevom i infinitivom svrhe u engleskom, dok u prevodu imamo pridjev u predikatskoj funkciji, a rečenica je posve pasivna, pa je možda upravo to dovelo do ovakve konstrukcije:

- (82) A “No” response, according to Professor Overstreet, is a *most difficult handicap to overcome*.

„Negativan odgovor“, kaže Hari Overstrit u svojoj knjizi *Kako uticati na ljudsko ponašanje*, „*teško je otklonjiva prepreka*“.

U analizi takođe bilježimo primjere glagolskog priloga sadašnjeg na –ći, a u kontrastu sa takozvanim popridjevljenim oblicima sa istim nastavkom.

- (83) In *supervising* other psychotherapists I rather routinely find that they pay too little, if any, attention to the ways in which their patients view the world.

Supervizirajući rutinski druge terapeute, otkrivam da veoma malo pažnje, a ponekad nimalo, poklanjaju pogledima na svet svojih pacijenata.

- (84) Most of us operate from a narrower frame of reference than that of which we are capable, failing to *transcend* the influence of our particular culture, our particular set of parents and our particular childhood experience upon our understanding.

Većina nas operiše sa užim dijapazonom referenci nego što su naše mogućnosti, *ne transcendentirajući*¹¹¹ uticaj naše posebne kulture, naših posebnih roditelja i našeg jedinstvenog iskustva iz detinjstva na naše razumevanje.

- (85) The event was both extraordinary and ordinary-extraordinary, because it was highly unlikely, ordinary because such highly unlikely beneficial events happen to us all the time, quietly, *knocking* on the door of our awareness no more dramatically than the beetle gently tapping on the windowpane.

Neobičan je jer je bio krajnje neverovatan, običan zato što nam se takve neverovatne stvari stalno dešavaju mirno *kucajući* na vrata svesti, poput one bube na prozorsko okno.

U navedenim primjerima primjećujemo da su problematične konstrukcije (i smatramo da narašavaju kriterijum prirodnosti) kada neki pozajmljeni glagol stavimo u oblik glagolskog priloga sadašnjeg, kao u prva dva slučaja ovdje. Međutim, u ostalim primjerima ćemo vidjeti da u izvornom jeziku nema bezličnog glagolskog oblika ili glagolske imenice u engleskom, naspram koje se u prevodu javljaju glagolski prilozima sadašnji.

- (86) What do you want? Not many things, but the few that you do wish, you crave *with an insistence* that will not be denied.

Šta čovek želi? Ne mnogo, ali ono malo za čim istinski žudi pokušava da dobije svim silama, *ne pristajući na odricanje*.

- (87) *No high-pressure methods. No attempt to force his opinions on others. Webster used the soft-spoken, quiet, friendly approach, and it helped to make him famous.*

Kloneći se grubih metoda nametanja vlastitog mišljenja, Webster se služio mirnim, staloženim, prijateljskim načinom govora koji mu je doneo uvažavanje i slavu.

¹¹¹ U ovom prevodu takođe je došlo do pogreške u korijenu glagola iz koga je izveden ovaj particip, pa je prevodilac vjerovatno namjeravao da upotrijebi oblik *transcendirajući*.

Sljedeća grupa primjera obuhvata tzv. popridjevljene oblike, tj. glagolske priloge sadašnje u atributivnoj funkciji:

- (88) We see a *bewildering multiplicity of rituals and images* without consensus...

Vidimo *zbunjujuću množinu rituala i likova bez konsenzusa*.

- (89) A simple *clarifying question*, such as, “Does this mean you’re disappointed?” is an incredible tool and will help you avoid misinterpreting the other person’s experience.

Jednostavno *pojašnjavajuće pitanje*, kao što je: „Znači li to da se osećate razočarano?“ izuzetno je delotvorno i pomoći će vam da izbegnete pogrešno tumačenje iskustva druge osobe.

- (90) This description may just be the *missing link* you need.

Taj opis je možda upravo *nedostajuća karika* koja vam je potrebna.

- (91) As Lincoln *lay dying*, Secretary of War Stanton said, “There lies the most perfect ruler of men that the world has ever seen.”

Stanton, ministar rata, uzviknuo je nad *umirućim Linkolnom*: „Ovde leži najsavršeniји vođa što ga je svet ikada upoznao.“

Iako su, kako Klajn (2007: 149) tvrdi, participi potrebni svakom jeziku u poslednjem primjeru se posebno ogleda problematika ove upotrebe.

4.2.4. Upotreba bezličnih glagolskih oblika u jeziku prevoda

Ovaj dio analize podrazumijeva prije svega istraživanje upotrebe infinitiva u prevodu, jer su primjeri participa tj. glagolskog priloga sadašnjeg navedeni u prethodnom odjeljku, a radi se o primjerima (83) – (87). Upotreba infinitiva može da bude sasvim opravdana i ovim jezičkim obrascem se mogu izbjeći nagomilavanja fraza sa rječicom *–da* (Brborić 2007: 20). Ovaj autor, dakle, čestu upotrebu inifinitiva shvata kao najnoviju srpsku normu. Ipak, u istom priručniku, u kome podržavaju kako ekonomičnost, tako i varijantnost jezičkog izraza, upravo komentarišući opravdanu

upotrebu infinitiva, Ivić i Brborić (2007: 58) zaključuju: „Brze promene u jeziku očigledno nisu poželjne. Kad god napuštamo kakvu jezičku pojedinost, moramo biti svesni da kidamo jednu nit kontinuiteta.“ Ono što ovi autori poručuju je da su nam potrebni i književni elementi koji čuvaju nasleđe naših izraza, kao i identifikacija čitaoca sa osavremenjenim jezikom.

- (92) As must everyone, for as we negotiate the curves and corners of our lives, we *must* continually *give up* parts of ourselves.

Savladujemo¹¹² krivine i ćoškove svojih života, mi se uporno *moramo odricati* delova nas samih.

- (93) If some people are so hungry for a feeling of importance that they actually go insane to get it, imagine what miracle you and I *can achieve* by giving people honest appreciation this side of insanity.

Pa, ako su ljudi toliko željni pažnje i priznanja, da doslovno polude u nastojanju da ih dobiju, zamislite kakva čuda *možete postići* odajući iskreno priznanje normalnim ljudima u svakodnevnom životu.

- (94) If out of reading this book you get just one thing—an increased tendency to think always in terms of other people’s point of view, and see things from their angle—if you get that one thing out of this book, it *may easily prove to be* one of the building blocks of your career.

Ukoliko vas je čitanje ove knjige navelo da pokušate da razmišljate sa stanovišta drugih ljudi i da gledate stvari njihovim očima, smatram da ste načinili korak unapred, koji *može značiti* prekretnicu u vašem ličnom i poslovnom životu.

- (95) We *can lead* only insofar as we go before.

Možemo *biti predvodnici* samo ako idemo prvi.

- (96) If I truly love another, I *will* obviously *order my behavior* in such a way as to contribute the utmost to his or her spiritual growth.

Ako istinski volim neku drugu osobu, onda ću sigurno *podesiti svoje ponašanje* na takav način da doprinesem što je više moguće njegovom duhovnom razvoju.

¹¹² U ovom prevodu, odgovarajući oblik bi možda bio upravo glagolski radni prilog *savaladavajući*.

(97) I had no idea how psychiatrists helped people, except for the fantasy that psychiatrists were the possessors of magical words and magical techniques of interacting with patients which *would* magically *unscramble* the knots of the psyche.

Nisam imao pojma kako psihijatri pomažu ljudima izuzev moje fantazije da psihijatri poseduju magične reči i magične tehnike za interakciju sa pacijentima koje će magično *razvezati* čvorove psihe.

(98) ...words that children ought to memorize instead of wasting their time memorizing the conjugation of Latin verbs or the amount of the annual rainfall in Brazil—words that *will* all but *transform* your life and mine if we will only live them.

...(umesto što ih mučimo bubanjem latinskih glagola i upućivanjem u nivoe padavina u Brazilu!), reči koje bi nam, ukoliko budemo želeli da ih se pridržavamo, *mogle promeniti* život.

(99) The little word ‘my’ is the most important one in human affairs, and *properly to reckon with* it is the beginning of wisdom.

Zamenica „moj“ jedna je od najvažnijih reči u ophođenju među ljudima, a *umeti je ceniti* početak je velike mudrosti.

(100) I hope, however, what I write *will bring* some enlightenment.

Nadam se da će ono što piše¹¹³ *uneti* malo više svetla u taj problem.

(101) It’s not easy *to choose* a topic you want to write about.

Nije lako *izabrati temu* o kojoj bi pisao.

Bez obzira na opravdanu upotrebu infinitiva u našoj jezičkoj normi (posebno poslije bezličnih glagola), u većini primjera uočićemo da infinitivu u izvornom tekstu prethode modalni glagoli (*may, must, will* i *would*) i na nekim mjestima ispred njih prilozi koji su u prevodu prenijeti istim redosledom. Na ovaj način dobijamo fraze *uporno moramo odricati, ću sigurno podesiti, će magično razvezati*. Klajn (2007: 148), međutim, navodi mišljenja Đukanović i Ivić da je upotreba infinitiva sasvim opravdana. Ipak, u primjeru

¹¹³ Možda je ovo izostavljanje prvog lica u prevodu takođe pokazatelj neodređenosti značenja u ovom žanru, ali može biti i da je to samo štamparska greška.

sa *umeti je ceniti*, infinitivi su neopravdano nagomilani. Naravno, ima i primjera kada nema infinitiva u izvornom jeziku, a u ciljnom nalazimo neku kreativnu konstrukciju poput ovog primjera:

(102) She went insane; and, in her *imagination*, she divorced her husband and resumed her maiden name.

Najzad je, jадnica, duševno obolela, te je u svojoj pomраčenosti *počela umišljati* da se razvela od muža i da opet ima devojačko prezime.

U ovom i ovakvim primjerima, upravo zbog standardizovne upotrebe infinitiva, vidimo da uvijek postoji tendencija da se širenje infinitiva nastavi i prenese na rečenice koje ne sadrže infinitiv u izvornom jeziku.

4.2.5. Nove kolokacije i neustaljeni spojevi riječi

Kako smo ranije napomenuli, kolokacije ćemo analizirati posebno, jer predstavljaju pogodno tlo za analizu, imajući u vidu da kolokabilnost utiče na stvaranje potencijalnih i stvarnih kolokacija¹¹⁴. Samim tim što istražujemo jezičke kontakte i pojave koje nastaju pod uticajem prevoda, sve kolokacije koje pronađemo u korpusu u jednu ruku možemo smatrati potencijalnim. Međutim, u korpusnim analizama prevođenja postoje određene lingvističke odlike koje se analiziraju kako bi potvrdili teorijske postulate. Jedna od tih odlika se odnosi na mehanizam normalizacije prevoda, prilikom koje se umanjuje leksička i kolokacijska kreativnost (engl. *lexical and collocational creativity*)¹¹⁵, kako bi tekstovi bili sličniji normama i obrascima ciljnog jezika. Kako je ovo jedna od prevodilačkih univerzalija, Ana A.Jovanović u svom osvrtu na prenos stilskih književnih obilježja u prevodu, komentariše: „Mehanizam normalizacije veoma je čest, a po svoj prilici neretko i nužan najopštije rečeno, to je težnja ka konvencionalnijoj formi u punktuaciji, leksici, stilu i sintaksi“ (2015: 85). U ovom smislu potrebno je staviti ograničenje na leksičku i kolokacijsku kreativnost, a iz navedenih primjera ne bi se reklo da je to u ovom žanru slučaj.

(103) "Your mother's a *nervous wreck* because of you,"

„Vaša majka je zbog vas postala *nervna olupina*“.

¹¹⁴ v. poglavlje 2.4.4.

¹¹⁵ Pokazatelji leksičke normalizacije su leksička i kolokacijska kreativnost (Zannetin 2013: 23).

Ovaj primjer prevoda potvrđuje naše pretpostavke o doslovnosti prevoda, ali i o ideološki obojenom pristupu prevođenju, gdje se teži ka formalnom stilu, umjesto konstatacije da je majka *na izmaku živaca, na rubu nervnog sloma* ili čak *poživčanila*. Pogledajmo još neke primjere, a na osnovu rezultata analize možemo zaključiti da li se variranje između formalnog i neformalnog stila i kolokacijske kreativnosti, tj. nekreativnosti vrši po ugledu na englesku rečenicu, tj. izvorni jezik. Dakle, glavni cilj ovog dijela analize će biti leksičko kontrastiranje koje će nam pomoći da otkrijemo da li se prevodna rješenja stvaraju po uzoru na engleski jezik.

(104) If they loved themselves more they would not allow themselves to passionately settle for such a *shallow goal and narrow future*.

Kad bi sebe više voleli, nikada se nebi pomirili sa tako *plitkim ciljem i uskogrudom budućnošću*.

(105) Or early adolescents who are not yet successful at dating or at sports will see themselves as seriously *deficient human beings* rather than the late or even average but perfectly adequate bloomers they usually are.

Pubertetlije koje nisu uspješne u ljubavi ili sportu smatraće sebe *feleričnim ljudskim bićima*, umesto prosečnim ili sasvim uspješnim adoslescentima.

(106) If I truly love another, I will obviously *order my behavior* in such a way as to contribute the utmost to his or her spiritual growth.

Ako istinski volim neku drugu osobu, onda ću sigurno *podesiti svoje ponašanje* na takav način da doprinesem što je više moguće njegovom duhovnom razvoju.

U najmanju ruku se za ove kolokacije može reći da su neuobičajene, a u sledećim primjerima imamo situacije kada je prevod djelimično ispoštovao uobičajene kolokacije, ali ne mareći za rečenicu kao cjelinu.

(107) This woman *had* a perfectly keen and analytical *mind*, and when she didn't procrastinate, she was quite capable of solving complex problems at work.

Ova žena je imala bistar i analitički um, i kada nije odugovlačila, bila je sposobna da rešava probleme na poslu.

U ovoj interesantnoj kombinaciji kolokata superlativ je prenesen po ugledu na englesku konstrukciju:

(108) Kathy was the *most frightened person* I have ever seen.

Keti je bila *najzaplašenije stvorenje* koje sam video.

Dakle, prethodni primjer je očigledna fraza sa superlativom preslikana iz engleskog. Međutim, ponekad imamo postojeće kolokacije, recimo *kupiti vrijeme*, koju koristimo u prenesenom značenju, ali su u korpusu upotrijebljene u doslovnom značenju. Ili postojeću kolokaciju *staviti na čekanje* koja se koristi u kontekstu telekomunikacija, ali ne i u drugim kontekstima (mada ovo bismo mogli shvatiti kao metaforičku frazu, koja bi imala više smisla ako govorimo o potrebama uopšte u odnosu na trenutne potrebe):

(109) You have *purchased this time* and this office space, and because you've purchased it, you have a right to it.

Ti si *kupila ovo vreme* i prostor ove kancelarije, i zato što si to kupila, imaš pravo na njega.

(110) Real results come from *putting your momentary needs on hold* to pursue larger, more important goals.

Prave rezultate dobijate *ako stavite svoje trenutne potrebe na čekanje* da biste se dali u poteru za većim, važnijim ciljevima.

Često je dakle problem upotreba pogrešnog glagola u kolokaciji:

(111) When they *happen*, they have either a positive or negative impact on every interaction between two people.

Kad se dogode, imaju pozitivan ili negativan uticaj na svaku interakciju između dveju osoba.

(112) ...we are giving them skills they can depend upon for the rest of their lives.

... ohrabrujući ih kako da koriste svoju pamet u razrešenju problema, *pružamo im veštinu* kojom će biti opremljeni čitavog života.

Zapravo, emocije se pojavljuju a vještine se stiču, pa je uticaj i doslovno prenošenje iz engleskog u ovim primjerima više nego očigledno. Međutim, u nekim primjerima je teže odrediti šta to daje čudan prizvuk prevodu:

(113) Although in our own work emotional challenges surface daily, one evening we shared stands out as a *poignant*¹¹⁶ example.

Premda u *našem vlastitom*¹¹⁷ poslu svakodnevno iskrsavaju emocionalni izazovi, jedne večeri smo bili *upadljiv i mučan primer*.

Naime, naročito prilikom upotrebe prevodilačke tehnike dodavanja, trebalo bi paziti da oba dijela fraze mogu da budu kolokati sa leksemom koja slijedi. Nove kolokacije se stvaraju i doslovnim prevođenjem fraznih glagola u engleskom:

(114) As most of my current projects *end up on the floor*, I enthusiastically explained that we were working with Ken to create a leadership assessment.

Budući da većina projekata na kojima radim obično *završava na podu*, entuzijastično sam objasnio da saradujemo s Kenom u kreiranju testa umeća rukovođenja.

(115) *Things usually fall apart* when personal attachments (“We spent the holiday with your family last year!”) get in the way of resolution.

Stvari se obično raspadnu onda kad lične naklonosti („Prošle godine smo proveli godišnji odmor s tvojima!“) stanu na put odluci.

(116) “Don’t some of these emotional intelligence skills just *end up together*?”

„Zar ne postoji tvrdnja da neke od ovih veština emocionalne inteligencije *završe zajedno*?“

¹¹⁶ „oštar, jak, intezivan; ljut; bolan; zajedljiv; dirljiv, uzbudljiv (uspomena)“ (Bujas 2001: 668). Iz šireg konteksta zaključujemo da se radi o *dirljivom primjeru*.

¹¹⁷ Ovo je prenaplašavanje koje je takođe karakteristično za ovaj žanr.

Ovi primjeri su naročito zanimljivi jer ih kategorišemo kao primjere stvaranja kolokacija po inerciji prevodiočevog prethodnog znanja, jer prevodi *end up on the floor*, *fall apart*, *end up together* su tačni, samo se ne mogu ulančavati sa leksemama oko njih. Pronašli smo i više primjera (ovdje ćemo navesti samo neke) gdje je pravilno prenesen dio kolokacije, možda u pokušaju kreativnosti, a možda doslovnim prenošenjem:

(117) You can be a high performer without emotional intelligence, but the *chances are slim*.

Možete da imate visok radni učinak i ako ne posedujete emocionalnu inteligenciju, *ali su izgledi za to ipak mršavi*.

(118) “I don’t know if this will help,” she said, “but the skills in this book saved my sanity with my own kids at home.”

„Ne znam da li će ti ovo pomoći“, rekla je, „ali primeri u ovoj knjizi su mi *spasli razum* u ophođenju s mojom decom kod kuće.“

Naime, izgledi su slabi, a *razum* se može *sačuvati* ili se može *ostati u zdravoj pameti*. U ovoj analizi nijesmo uključili primjere kada su kolokacije dobro prenijete ali rečenica, zbog strukturalnih i drugih razloga mora da se preformuliše. Kako doslovnost može da utiče na kolokacije vidi se i u prevodima, za koje iako težimo da ova studija ne bude normativna, možemo da kažemo da su pogrešno formulisane:

(119) Unlike *regular intelligence* and personality, your emotional intelligence is a flexible skill that you can choose to improve.

Za razliku od *regularne inteligencije* i karaktera, vaša emocionalna inteligencija je fleksibilna veština koju možete rešiti da poboljšate.

(120) They found the new Phineas irrational and *erratic*.

Ustanovili su da se novi Fineas *ponaša* iracionalno *i grozničavo*.

(121) The trouble with you is, your attitude is bad.

Jedini problem je to što imaš *pogrešan stav*.

Dakle, radi se o običnoj inteligenciji, nekom „novom“ Fineasu čije je ponašanje nepredvidljivo i naravno o lošem stavu . Ipak, ovo su rješenja u koja imate uvid ukoliko poredite original i prevod, pa možemo samo zamisliti kakvo je razumijevanje čitaoca.

4.2.6. Doslovni prevodi i ostali novi obrasci

U sljedećim primjerima uočićemo doslovne prevode koji uglavnom ispunjavaju Hlebecova tri kriterijuma:

Prevod je utoliko doslovniji ukoliko se više pridržava načela: 1) da se za jedinicu prevođenja uzima reč (morfema) uz poštovanje izvorno vrste i reda reči, 2) da se prevodi primarno leksičko ili gramatičko značenje date reči (morfeme) i 3) da se za ekvivalent uzme ona reč (morfema) čije primarno značenje najpotpunije odgovara primarnom značenju reči (morfeme) u izvorniku. (Hlebec 1989: 107)

Jedan od prvih primjera je onaj za koga smatramo da će se ustaliti ili da se već ustalio u upotrebu:

(122) The reason or motivation you have for *making money*¹¹⁸ or creating success is vital.

Razlog ili motivacija koju imate za *pravljenje novca* ili stvaranje uspeha je od vitalnog značaja.

Još nekoliko primjera dosledno doslovnog prevoda:

(123) In fact, when they do lessen, *take* it as a sign to increase your objective, because the minute you get comfortable, you have stopped growing.

U stvari, kada se ta osećanja smanje, *uzmite to kao znak* da treba da povećate svoj cilj, zato što ste, te minute kada ste osetili udobnost, prestali da napredujete.

(124) Very few people *find* the test questions *difficult* or stressful to complete.

Vrlo malo ljudi *nalazi* da su test pitanja¹¹⁹ teška ili stresna. (3x)

¹¹⁸ Ovaj primjer takođe navode Hlebec (2009: 22) u vježbama predviđenim za studente, kategorizujući ga kao dosledno doslovan prevod, tj. prevod koji se zasniva na primarnom značenju i Prčić (2011: 168) među primjerima fraznih riječi kao *praviti pare/novac*.

(125) She got a razor blade and *went* to cut her wrist.

Uzela je žilet i *pošla* sebi da preseče *vene*.

Živorad Kovačević (2009) u svom rječniku govori o zamkama doslovnog prevođenja pa uočavamo niz istih i sličnih primjera. Pored doslovnog značenja, on u svom rječniku daje i ostala: „**Rush** nije samo *žuriti*, *požurivati*, već i (a): *navaliti*, i (b): *urgentan*“ (naglasak autora). Po ugledu na njegove definicije izdvajamo primjere:

(126) This increases your vulnerability to illness, and medical schools and continuing education programs for physicians are *rushing* to add this discovery to their curricula.

To povećava vašu podložnost bolestima, a medicinski fakulteti i programi stručnog usavršavanja namenjeni lekarima *žure da dodaju* ovo otkriće u svoje nastavne programe.

(127) My tendency was to rush through this beginning step in order to get the „good part,“ namely, brainstorming for as many solutions as possible

Nastojala sam *da žurim kroz taj početni korak* s ciljem da što pre stignem do poente i da pronađemo što više mogućih rešenja.

Kako knjige popularne psihologije takođe sadrže mnogo dijaloga, doslovnost se često ogleda u raznim frazama i kratkim izjavnim rečenicama:

(128) I have a junior high student who comes from a dysfunctional family.

Imam jednog učenika koji dolazi iz *nesredene porodice*.

(129) Give me your worst punishment fantasy.

Daj mi svoju najgoru zamisao kazne.

(130) “Marco is giving you trouble?” Ken asked incredulously.

„*Mark ti pravi nevolje?*“, pitao je Ken kroz šalu.

(131) I am in trouble.

U nevolji sam.

¹¹⁹ Još jedan primjer jukstapozicije.

- (132) Some emotions create a paralyzing fear that makes your thinking so cloudy that the *best course of action* is nowhere to be found—assuming that there is something you should be doing.

Neke emocije stvaraju parališući strah koji u toj meri zamagljuje rasuđivanje da je nemoguće pronaći najbolji pravac akcije - pod pretpostavkom da bi uopšte trebalo nešto da radite.

- (133) Personality traits appear early in life, and they *don't go away*.

Karakterne osobine pojavljuju se rano u životu i *ne odlaze*.

- (134) Level 5 and below are within your comfort zone, but level 6 and above are outside your box, in your “uncomfort” zone.

Nivo 5 i ispod su u vašoj *udobnoj zoni*, ali nivoi 6 i iznad su van vase kutije, u vašoj „neudobnoj” zoni.

- (135) In my experience, getting rich takes focus, courage, knowledge, expertise, 100 percent of your effort, *a never-giveup attitude*, and of course a *rich mind-set*.

Po mom iskustvu, sticanje bogatstva traži usredsređenost, hrabrost, znanje, umešnost, 100% vašeg truda, *nikad-ne-odustati stav*, i, naravno, *um podešen na bogatstvo*.

- (136) Many of my kids are products of physical and emotional abuse.

Mnogi učenici su *proizvodi fizičkog i emocionalnog nasilja*.

Sljedeće primjere možemo kratko okarakterisati kao one koji su nastali u nedostatku poznavanja značenja riječi, a tu kritiku takođe upućuje Prčić (2011: 82):

- (137) New medical research shows a *definitive link* between emotional distress and serious forms of illness, such as cancer.

Novo medicinsko istraživanje pokazuje *definitivnu*¹²⁰ vezu između emocionalne patnje i ozbiljnih obolenja, poput kancera.

¹²⁰ Vasić, Prčić i Nejgebauer (2018) u *Rečniku novijih anglicizama* navode prilog *definitivno* u prevodu od engleskog *definitely*, dok se ovdje sličan anglicizam izvodi od engleskog *definitive* koji isto tako znači siguran, nesumnjiv, izvjestan.

(138) At times her *mind wandered off* to thoughts of the rewards of Biotech Bay, the term used to describe the burgeoning biotechnology industry in her area.

Povremeno bi joj *u pamet dolutale misli* o nagradama Bajotek Beja, termina koji se upotrebljavao za opis rastuće biotehnoške industrije u tom kraju.

(139) I'm not saying that you don't take care of problems.

Ne kažem da se *ne pobrinete za probleme*.

(140) Rich people see an *opportunity, jump on it*, and get even richer.

Bogati ljudi vide priliku, *skaču na nju* i postaju još bogatiji.

(141) Remember, being comfortable is their biggest priority in life.

Zapamtite, *biti u udobnosti* je njihov najveći prioritet u životu.

(142) I recently had a meeting with an investment banker who wanted to do business with me.

Nedavno sam imao sastanak sa bankarom investitorom koji je hteo *da radi posao sa mnom*.

S druge strane, neki primjeri su suptilniji, ali ponovo ćemo naići na leksičosemantičke probleme poput onih u prethodnim primjerima:

(143) Your father is going to be very upset when he hears this.

Tvoj otac će biti veoma *uznemiren* kad to bude čuo.

(144) *Worry* about what your students might be feeling or how to give them in fantasy what they can't have in reality.

Brini se kakva su osećanja učenika ili šta im možeš pružiti u mašti što oni ne mogu ostvariti u stvarnosti.

Naime, čitalac će možda povjerovati kako će otac biti *uznemiren*, ali on će zapravo biti *ljut*, dok se *worry* može shvatiti kao *pazi, obrati pažnju, pozabavi se*. Ponekad je u

izvornom tekstu upotrijebljena metaforička fraza u kojoj je svaki element pojedinačno preveden doslovno, pa je tako došlo i do pogrešnog tumačenja:

(145) The pounding in my chest subsided, and I said a *prayer* of thanks *for* the skills I had learned.

Srce mi je tuklo u grudima i izgovorila sam *molitvu zahvalnosti vežbama* koje sam naučila.

(146) Why couldn't they exercise a little self-control?

Kako ne mogu da *vežbaju malo samokontrole*?

(147) I found out that some of the students acted as if their common purpose was to *put an end* to my work.

Bilo kako bilo, ja sam zaključila da se neki učenici ponašaju kao da im je zajednički cilj da moj *rad dovedu do svršetka*.

Naime, ovdje se očigledno radi o *molitvi zahvalnosti za vježbe*, o *pokazivanju samokontrole* u datoj situaciji i *zaustavljanju/sprečavanju* nečijeg rada. Doslovnost takođe utiče na aspekt glagola i prenošenje istog:

(148) Maybe that *explained* why they ignored or resisted my simplest request.

*Možda je to objašnjavalo*¹²¹ zašto su ignorisali ili odbijali moje najmanje zahteve.

(149) Unfortunately I *got to be* very good at it.

Nažalost, *počinjala sam da bivam veoma dobra u tome*.

U ovom posljednjem primjeru (149) je dovoljno reći *počela sam da bivam*, pa je nesvršeni glagol *počinjati* je nepotreban. Ovdje ćemo takođe navesti primjere karakteristične za ovaj žanr uz napomenu da predstavljaju izazov za bilo kog prevodioca. Radi se, kako smo u teorijskom dijelu objasnili upravo o pozivu da čitalac uradi nešto povodom iznesenih savjeta, pa u knjizi *Kako razmišljaju milioneri* na kraju svakog poglavlja čitalac daje jednu vrstu izjave, obećanja da će se povinovati

¹²¹ Ovdje treba upotrijebiti prezent ali i preformulisati rečenicu: *Možda je to objašnjenje za to što su...*, ili neko slično rješenje.

principima iz knjige. Jedan od njih dajemo kao primjer, a nalazimo više sličnih ponavljanja:

(150) **“I commit to being rich.”**

„Posvećujem se tome da budem bogat.“ (masnim slovima u originalu i prevodu)

(151) Rich people think big. Poor people think small.

Bogati ljudi *razmišljaju na veliko*. Siromašni ljudi *razmišljaju na malo*. (2x)

(152) Most people choose to play small.

Većina ljudi odabere *da igra na malo*. (5x)

U zagradama je izražen broj ponavljanja, a u poslednje dvije fraze radi se zapravo o kombinaciji finansijskih termina *kupovati na veliko* i *kupovati na malo* i glagola *think*, koji ovdje treba prenijeti u prenesenom značenju kao *planirati* ili čak *sanjati*. Naravno, u tom slučaju ne bismo zadržali frazu *na veliko* i *na malo*, ali svakako možemo uočiti da bi se fraze sa glagolom *igrati* mogle lako ustaliti u srpskom jeziku. Još jedan primjer, koji se već možda ustalio je sledeći:

(153) I finally learned that it was much wiser to schedule another meeting and figure out what *went wrong* and how to fix it.

Na kraju sam naučila da bi bilo mnogo bolje da sam zakazala drugi sastanak i shvatila *gde je krenulo naopako* i kako bismo to mogli popraviti. (2x)

Smatramo da je nepotrebno komentarisati poslednji primjer, jer postoji veliki broj prirodnijih izraza kojim bi se ova fraza mogla prevesti. Prije nego što pređemo na neke anglicizme i obrasce za koje smatramo da su već uzeli maha, izdvojićemo niz doslovnih fraza koje nas podsjećaju na primjere Hlebca (2009) i Prčića (2011) poput „*Mogu li da vam pomognem?*“ gdje ćemo po ugledu na njihove primjere dati naše alternative:

Doslovne fraze:

(154) *Right? Wrong!*

Tačno? Pogrešno!

Da li sam/si/ste u pravu? Ne!

(155) Ken Watson, a science teacher, looked baffled. „*Am I missing something?*“ he asked.

Ken Watson, nastavnik prirodnih nauka, izgledao je zbunjeno. „*Da li nešto propuštam?*“, pitao je.

Da li mi je nešto promaklo?

(156) „*Ma, don't get mad. I lost my new gloves.*“

Mama, *nemoj da poludiš*. Izgubio sam svoje nove rukavice.

Mama, nemoj da se ljutiš...

(157) *I have one nerve left ... and you're on it!*

Imam još samo jedan preostali živac – *i upravo si ti na njemu!*

Nemam više živaca za ovo – i još mi skačeš po njima!

Pored ovih primjera, postoje fraze koje mogu da budu u duhu našeg jezika, ali činjenica da su dio prevoda govori o engleskom uticaju. Interesantno je da se sve ove fraze javljaju na početku rečenice i da su bezlične, tj. pravi subjekat je nepoznat ili se radi o nekom uopštenom obraćanju:

(158) *The plain fact is that when students are upset, they can't concentrate.*

Istina je da se ne mogu koncentrisati kad su uznemireni.

(159) *The sad truth is that in today's world, kids are being subjected to unprecedented stress and neglect.*

Tužna istina je da u današnjem svetu deca postaju žrtve neprimerenog stresa i nepažnje.

(160) *The thought of standing up in front of an audience and giving a speech...*

Misao o tome da stojiš pred publikom i držiš govor...

(161) *Make sure to work out a plan to implement the final decision.*

Budite sigurni da ste proradili ceo plan kako biste došli do glavne odluke.

(162) *What can you do if you're physically threatened? Call for help?*

Šta radiš kad te neko fizički maltretira? Zoveš pomoć?

(163) The first is to throw the baby out with the bath water. And the second is *tunnel vision*.

Prva zamka je u tome da se prljavom vodom iz lavora izbac i dete, a druga je *tunelska vizija*.

Ovakve primjere bismo mogli nazvati primjerima stilske interferencije, jer se u jednu ruku ne mogu smatrati pogrešnim (što ovdje nije ni suština, ali se ne može ni u okviru traduktologije dokazati pukim lingvističkim sredstvima zašto su ovo neadekvatna prevodna rješenja). Smatramo da se jedino ukazujući na ovu i druge vrste interferencije možemo suprotstaviti nemarnom i površinskom prevođenju i da se jedino kroz interdisciplinarni pristup i kontaktno-kontrastivnom metodom može dokazati neadekvatnost ovakvih prevoda.

Na kraju ovog odjeljka, želimo da po ugledu na *Rječnik novijih anglicizama*¹²² navedemo nekoliko anglicizama i adaptiranih fraza za koje smatramo da predstavljaju već ustaljene ili potencijalno konačne jezičke promjene:

(164) Savings is also *imperative*.

Štednja je takođe *imperativ*. (4x)

(165) The *critical point* here isn't whether you like to promote or not, it is *why* you're promoting.

Kritična tačka ovde nije da li vi volite da reklamirate ili ne, nego zašto reklamirate. (3x)

(166) Whenever we *confront someone* we are in essence saying to that person, "You are wrong; I am right."

Kada *konfrontiramo* neku osobu, mi u suštini govorimo toj osobi: „Ti nisi u pravu, ja sam u pravu.“

¹²² Naše primjere smo prethodno potražili i u ovom rječniku kako bismo se uvjerali da se zaista radi o „novijim“ anglicizmima.

(167) He dropped out of college, where he was studying electrical engineering, because, as he said, "My teachers were a *bunch of hypocrites*, hardly different from the police."

Napustio je studije elektrotehnike jer, kako je rekao, „Profesori su mi bili gomila hipokrita koja se malo razlikovala od policije“.

(168) Something *clicked* in my brain.

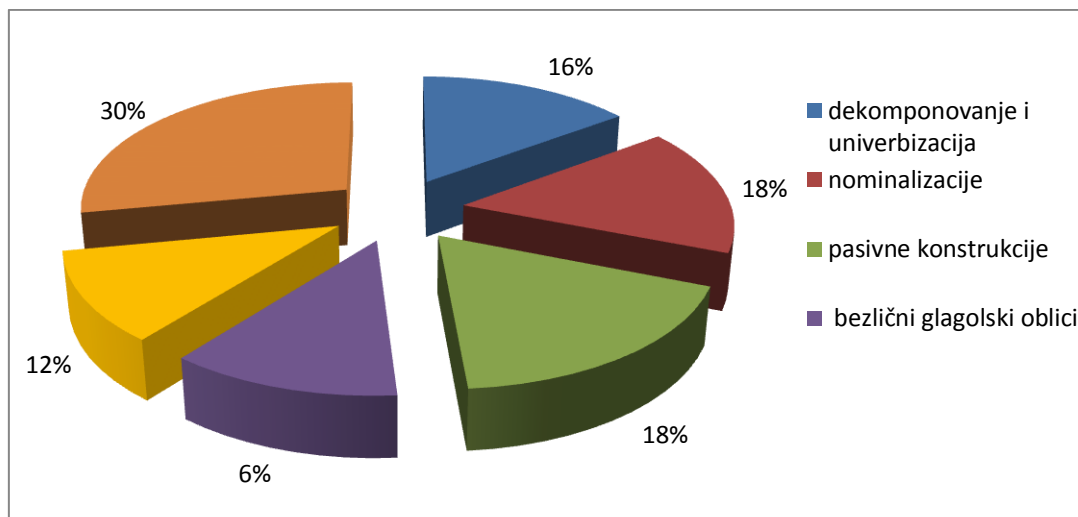
Nešto mi *je kliknulo* u mozgu.

Pored ovih, neke primjere smo već naveli jer su mogli da se uvrste i u druge skupove primjera koje smo obradili, pa ćemo ih ovdje ukratko navesti: *trošadžija*, primjer (19), *šofiranje* (32), *definitivna* (137) i *praviti novac* (122).

Među ostalim primjerima, koje radi opsega ove studije nećemo navoditi, pronašli smo i niz interesantnih pojava poput pretjerane upotrebe i naglašavanja pridjeva *vlastiti* i *soptveni* (poput primjera 113 i 73) i to upotrijebljenih nakon prisvojnih pridjeva, kao i razne negacije imenica i glagolskih fraza neuobičajenih i mnogobrojnih u odnosu na tradiciju srpskog jezika.

4.3. Kvantitativna analiza

Pored kontaktno-kontrastivne kvalitativne analize, kratko smo se osvrnuli i na brojčanost i procentualnu zastupljenost jezičkih obrazaca koje smo ovdje istražili. S obzirom na to da se sve pojave izuzev doslovnih prevoda mogu smatrati karakterističnim za oba jezika, naša namjera je bila da, radi kontrastiranja, kao i preciznijeg uvida u rezultate kada su u pitanju jezičke promjene pod uticajem prevoda, na osnovu uzoraka iz korpusa ispitamo zastupljenost svih pojava pojedinačno. Rezultati su prikazani na sljedećoj slici:

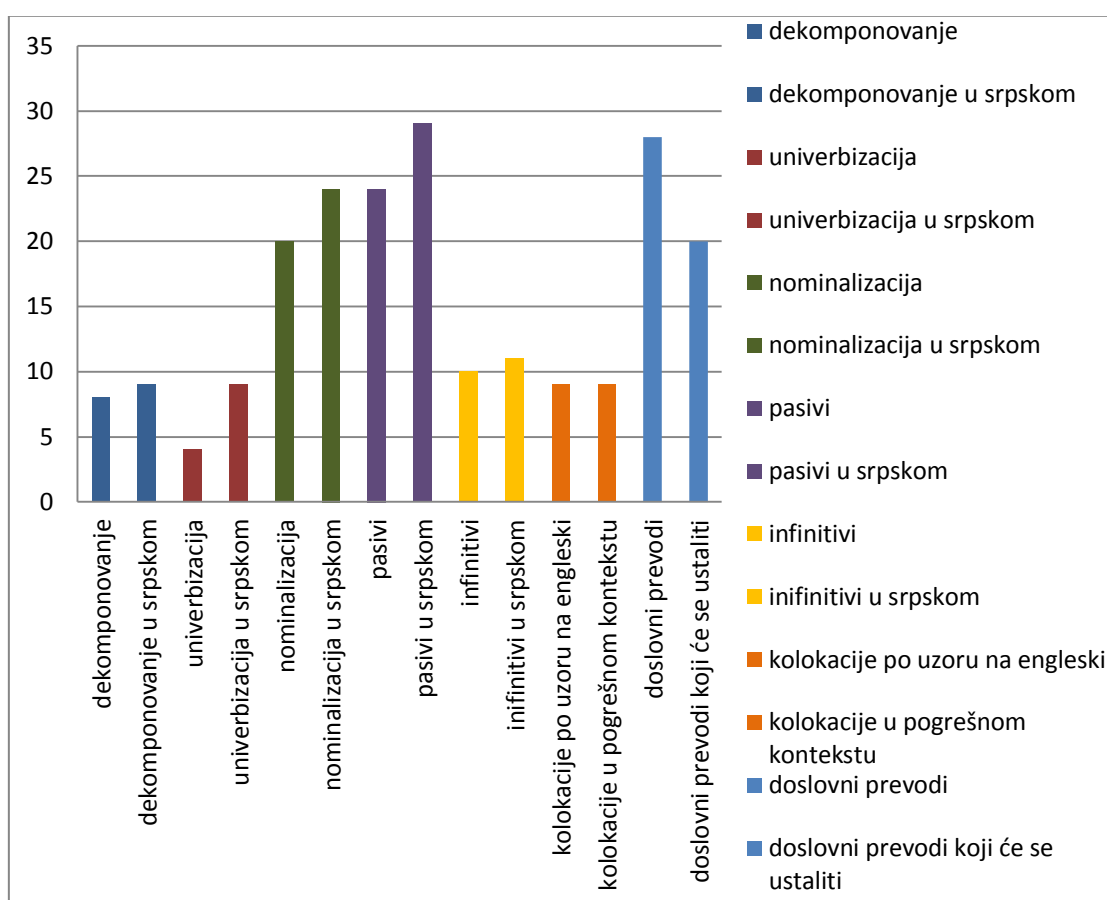
Slika 2. Procentualni prikaz istraženih jezičkih obrazaca

Prema rezultatima, od ukupno 168 primjera¹²³, najveći procenat zabilježenih pojava predstavljaju doslovni prevodi (30%), na drugom mjestu su nominalizacije i pasivne konstrukcije (po 18%, a za nijansu je veći broj pasivnih konstrukcija), zatim dekomponovanje i univerbizacija (16%), kolokacije (12%), dok bezlični glagolski oblici tj. infinitivi, glagolski prilog sadašnji kao i participne konstrukcije na –ći u atributivnoj funkciji predstavljaju najmanji dio pronađenih jezičkih obrazaca (6%). Ono što ovi brojevi ilustruju možemo sažeti i kroz nekoliko predviđanja. Kako ćemo uočiti, sindrom površinskog prevođenja se sve više širi, pa možemo pretpostaviti da će doslovni primjeri biti najveći dio budućih studija o jezičkim promjenama pod uticajem prevoda, ali i da doslovnost (kako smo već uočili, a obrazložit ćemo u diskusiji) najviše utiče na CJ. Težnje da se jezičkim izrazom „ekonomiše” predstavljene su na drugom mjestu, a njihova prisutnost može biti veća u drugim žanrovima (recimo u poslovnom engleskom često se koriste pasivne konstrukcije). Kako smo već vidjeli, takođe je moguće da primjeri univerbizacije ili multiverbizacije pojedinačno budu prisutniji u nekim drugim žanrovima. Malo je iznenađujuće da su kolokacije na pretposlednjem mjestu, ali u navođenju primjera smo bili pažljivi da to budu primjeri ustaljenih spojeva riječi barem u izvornom jeziku. Inače, kako Prčić (2008: 148) naglašava, teško je jasno razgraničiti kolokacije i idiome.

U drugom dijelu ove prilično pojednostavljene kvantitativne analize, uporedili smo broj primjera gdje je jezički obrazac prisutan u oba jezika (npr. pasiv u

¹²³ Na nekim mjestima imamo po dva primjera pod jednim brojem, ali to su slučajevi kada oba primjera imaju istu svrhu, tj. rezultat.

odnosu na pasiv) u odnosu na broj primjera (unutar pojedinačne kategorije) gdje je taj obrazac po ugledu na engleski, izražen samo u ciljnom jeziku. S obzirom da se bavimo uticajem na CJ, pretpostavljamo da su neki od ovih primjera takođe pod uticajem engleskog jezika. Analizirajući primjere primijetili smo da su ponegdje prevodioci iznosili razna kreativna rješenja i primijetili smo obrasce koji su sastavljeni po ugledu na engleski jezik. U kojoj mjeri se to dešava (i to pod pretpostavkom da su svi primjeri gdje su prenijete iste konstrukcije u oba jezika relativno prihvatljivi) u svakoj od pojedinačnih kategorija koje smo analizirali prikazano na slici 2.

Slika 3. Kontrast između korelacija jezičkih obrazaca u IJ naprema CJ

Prema ovim podacima se porede: dekomponovanje glagola, univerbizacije, nominalizacije, pasivi, infinitivi i participi, kolokacije po uzoru na engleski u odnosu na postojeće kolokacije u srpskom (ali upotrijebljene u pogrešnom kontekstu, ili tačno preneseni dio kolokacije) i doslovni prevodi po uzoru na engleski (u odnosu na doslovne prevode koji su ili će se ustaliti), pri čemu prva vrijednost predstavlja datu pojavu u oba jezika u odnosu na brojčani prikaz iste pojave izražene samo na CJ.

Imajući u vidu ove podatke dodaćemo samo još primjere koji se najčešće ponavljaju (iako su ostala ponavljanja brojčano relativno zanemarljiva): **(152)** *igrati na malo* i upotreba riječi *imperativ* u značenju *zapovjest* **(164)**.

5. Diskusija

Cilj ovog poglavlja je da, imajući u vidu rezultate analize korpusa, pružimo jednu upotpunjenu sliku naše teme i problematike kojom se bavimo. Kako se radi o interdisciplinarnoj studiji, nije uvijek lako povezati glavne aspekte istraživanja (traduktološke, kontaktološke i sociolingvističke), naročito kada su u pitanju rezultati analize korpusa koji u velikoj mjeri ukazuju prije svega na traduktološke probleme, zatim na kontaktološku situaciju, a sociolingvistički faktori uticaja nijesu toliko očigledni, dok se dublje ne zagledamo u ono što se kroz primjere dá zaključiti. Takođe ćemo rezultate analize korpusa primijeniti u sagledavanju jezičkih promjena kao jedne opšte pojave, ali i specifično odrediti u kojim pravcima te promjene mogu da vode, a sve to imajući u vidu kriterijume koje smo uspostavili u potpoglavlju 2.4. U skladu sa izloženim teorijskim i empirijskim stavovima u ovom poglavlju, kako smo u uvodu i najavili, daćemo jedan sveobuhvatan osvrt na rezultate analize, zatim upotpunjeni opis jezičke situacije koja nastaje pod uticajem ovakvih prevoda, i na kraju obznaniti ideologije i jezičke stavove za koje smatramo da mogu rasvijetliti ovu problematiku.

Analizom korpusa smo kroz šest pojedinačnih jezičkih obrazaca i prevodnih rješenja ukazali na vjerovatnoću pojave jezičkih promjena nastalih pod uticajem prevoda. Ovdje ćemo sagledati rezultate svakog segmenta pojedinačno i pokušati da ih povežemo sa težnjama jezika da se mijenja u odnosu na ono što je u njemu prisutno, učestalo i prirodno ili suprotno tome, a imajući u vidu prevod kao pokretač mogućih promjena.

U odjeljku 4.2.1. analizirali smo primjere dekomponovanja predikata i univerbizacije. Pronašli smo sličan broj primjera dekomponovanja i univerbizacije (tj. isti broj primjera ukoliko uračunamo primjer iz fusnote koji je oblikovan po ugledu na jedan od već navedenih primjera, a prevodilac se ogradio upotrebom navodnika). Osim toga, među primjerima koje smo pronašli a nijesmo ih u analizi navodili, jeste niz primjera dekomponovanja predikata koje se dešava samo u jeziku prevoda i to bez očiglednog uticaja engleske glagolske fraze, pa ih stoga takođe nijesmo uvrstili. Sve ovo moramo sagledati sa rezervom, jer je korpus obrađivan sa koncentracijom na strukture nastale pod uticajem anglofonih normi, tj. pažljivim bilježenjem onih rečenica koje u prevodu signaliziraju i odaju strani uticaj. Odmah moramo napomenuti da je

nakon tog koraka izvršena još jedna selekcija primjera, jer smo konsultovanjem priručnika i rječnika otkrivali šta je zaista strano, i to upadljivo strano, u jeziku prevoda. Naravno, u tom smislu smo se služili kriterijumima koje smo naveli.

Prema kriterijumu prisutnosti, kao i na osnovu Radovanovićeve opsežne studije o dekomponovanju predikata (1977), ova pojava se prethodno razvila u srpskom jeziku i predstavlja dio naučnog funkcionalnog stila. U okviru našeg istraživanja, ovdje analizirani stil smo nazvali naučnopopularnim podstilom (v. 3.3.2.) pa je stoga prihvatljivo da sadrži i dekomponovane predikate. Stvarajući jednu jezičku kulturu u kojoj su prisutni razni registri i stilovi (Bugarski 2002), ovdje treba ispitati kreativne mogućnosti srpskog jezika. Međutim, imajući u vidu teoriju jedinstvene jezičke promjene, smatramo da su primjeri dekomponovanja samo produžetak jednog već uspostavljenog jezičkog trenda, ali u ovom slučaju pod uticajem prevoda. O tome svjedoče i primjeri u prevodnoj literaturi popularne psihologije, pa ćemo navesti samo neke: *napravimo skok* umjesto *skočimo* (1), *ostvarimo saradnju* umjesto *sarađujemo* (3), *pružamo pomoć* umjesto *pomazemo* (5), *ispoljavamo zanimanje* umjesto *se zanimamo ili zainteresujemo* (6) i *imamo snove i brige* umjesto *sanjamo i brinemo* (7) i (8). Ipak, kako se dekomponovanje predikata inače dešava i u srpskom jeziku, smatramo da nas sljedeći primjeri vode korak dalje: *praviti doprinos* umjesto *doprinositi* (9) i *praviti promjene* umjesto *mijenjati* (10). Naime, Radovanović (1977: 74–78) u svojoj studiji o dekomponovanju predikata u srpskohrvatskom jeziku iz ovog perioda bilježi primjere *dajte doprinos*, *vrše se promene* i *doći do promene*. Stoga, vidimo neku vrstu produktivnosti ovih oblika ili doslovnosti koju možemo povezati sa uticajem engleskog jezika i kolokacijama *make a change*, *make a contribution* (gdje je *make* prevedeno doslovno, glagolom *praviti*). Na ovaj način, smatramo da se uticaji engleskog polako i skoro neprimjetno, u nekim jezičkim pojavama za koje smo navikli da budu dio nekog specijalnog stila, sve više šire. Podsjetićemo da Bugarski (2002) govori o pozitivnom i negativnom prilagođavanju na neku promjenu. Iako smatramo da ne dolazi do nametanja jezičkog varijeteta u govoru, moguće je da se to dešava u jeziku prevoda. Da napomenemo, u skladu sa jedinstvenom teorijom jezičkih promjena postojanje neke interne promjene dekomponovanog predikata (ako čak pretpostavimo da nije u pitanju uticaj engleskog) ne umanjuje značaj drugih mogućih promjena pod uticajem eksternih činilaca.

Uporedo sa dekomponovanjem, tj. raščlanjivanjem predikata i proširivanjem rečenice, dolazi i do suprotnog procesa – univerbizacije. Zanimljivo je da smo ovu pojavu uočili tek nakon što smo shvatili da se u prevodu, u kome se predikat raščlanjuje, istovremeno „ekonomiše” kada su u pitanju drugi jezički obrasci. Radovanović (2004: 47) takođe povezuje dekomponovanje predikata i univerbizaciju pozivajući se na ovu njihovu zajedničku motivisanost.

Ako pogledamo primjere, s jedne strane u odnosu na engleski primjećujemo smanjenje sintaksičke konstrukcije, pa umjesto vremena provedenog u Bijeloj kući (kao simbola rezidencije američkih predsjednika) dobijamo univerbizaciju *predsednikovanje* (18), što je primjer takozvanog glagolskog univerba (Ristić 1995, prema Radovanović 2004). S druge strane u engleskom jeziku nailazimo na složenice (*compounds*) bilo da su to imenice ili pridjevi, dok se u prevodu javljaju primjeri postojećih univerbizacija, *štediša* (19), ali i današnjem čitalaštvu manje poznatih univerbizacija *robijašnica* i *kažnjenici* (22). One su manje poznate, jer su se vjerovatno svojevremeno koristile u posebnom žargonu. Zapravo, univerbizaciju drugi autori povezuju sa govorom (prije nego tekstem) i žargonima (Klajn 2002 – 2003, Ćorić 1996 prema Radovanović 2004, Bugarski 2005). Međutim, kako Radovanović dodaje, Ćorić ima u vidu i međujezičke relacije (poput složenica u njemačkom) „I on ističe standardnojezičku prestižnost složenih etiketa, a stilsku obeležnost (profesionalnu, grupnu) univerbizovanih etiketa (npr. saobraćajna nesreća / saobraćajka i dr.)” (2004: 47). Ono što smo već napomenuli u našem primjeru kada su u pitanju etikete, je da se u engleskoj rečenici pominje *warden* koje se odnosi na profesiju, dok je u prevodu pomenuta *robijašnica* i *kažnjenik* (umjesto *inmate* u odnosu na uobičajeno prevodno rješenje *zatvorenik*¹²⁴). Prema tome, kroz upotrebu univerbizacije otkrivamo namjeru prevodioca da stilski obilježi prevodna rješenja i izbjegne složene fraze za ove etikete. Kako s jedne strane imamo prestižne standardnojezičke forme, a s druge žargonizme, na osnovu primjera zaključujemo namjeru da ovaj žanr svojim stilskolingvističkim sredstvima teži ka prestižu, a u suštini se svodi na naučnopopularnu žargonizaciju.

Stoga, bilježimo pojavu novih univerbizacija *zamračivač* (21) i kako smo ih mi nazvali „djelimičnim” univerbizacijama (*pokazivač puta* (120)) za koje smo se uvjerali

¹²⁴ Ovu informaciju smo provjerili uvidom u srpsko-engleski paralelni korpus SrpKOR, a broj pogodaka je bio 10, a u 9 slučajeva se radilo o prevodu *zatvorenik*.

da se, iako zvuče neskladno, mogu zadržati u srpskom jeziku na osnovu uvida u ove druge, isto tako malo poznate univerbizacije. Naime, sintagme *people pleaser* i *problem solver* po ugledu na engleski jezik postaju djelimične univerbizacije *ugadač ljudima* i *rešavač problema* ((24) i primjer iz fusnote 93), s tim što oblici *ugadač* i *rešavač* zaista postoje, tj. bili su u upotrebi u srpskohrvatskom književnom jeziku. Ukoliko ovi primjeri ne svjedoče dovoljno o uticajima engleskog na proces univerbizacije u srpskom, možda bi trebalo i *šofiranje* (32) koje smo naveli kao primjer nominalizacije i novijeg anglicizma, kao i promjenu koja će se možda ustaliti, nazvati univerbom po ugledu na glagol *šofirati*¹²⁵. Ipak, zaključićemo da je posrijedi rezultat više jezičkih kontakata, kako ovaj glagol u engleskom dolazi od francuskog glagola *chauffer* u značenju zagrijati, jer su prvi šoferi bili ljudi koji su ložili parne mašine¹²⁶. Radovanović (2004) citira i još jednog autora koji univerbizaciju povezuje sa novijim izvorima i stilski neutralnim tekstovima, a zaključuje da se univerbizacija i dekomponovanje obično javljaju u različitim stilovima, žanrovima, registrima i sociolektima (2004: 47). Međutim, to očigledno nije slučaj sa našim korpusom, za šta smo već dali objašnjenje, a Radovanović zaključuje da se u populističkom i naučnom stilu ove dvije pojave javljaju zajedno. Tako se termini univerbizacija i multiverbizacija (koji odgovara onome što on naziva dekomponovanjem) javljaju u lingvistici kao dva procesa koja su u nesumnjivoj vezi (2004: 48). Ove konstatacije svakako obajašnjavaju prisutnost i motivisanost univerbizacije, pa smatramo da smo pojasnili kako su diskursna struktura i struktura ovog varijeteta izloženi stranim uticajima kroz domaća, pa čak i neformalna sredstva poput univerbizacije.

Kada je u pitanju kriterijum učestalosti ovih pojava, već smo dali neke od odgovora i u šematskim prikazima ukazali na prosječne vrijednosti pojavljivanja i variranja ovih jezičkih obrazaca. Dok su u ovim prikazima prosjeci vezani za cijele jezičke obrasce, unutar njih samih primjećujemo da se primjer (1) ponavlja zbog tematike vjere i preduzimanja koraka vjere. S druge strane, kada je univerbizacija u pitanju, pod znacima navoda se ponavlja primjer *ugadač ljudima* (24), budući da je ovo u međuljudskim odnosima česta sintagma, a naročito u psihološkim studijama.

¹²⁵ „voziti automobil i dr. motorno vozilo, upravljati motornim vozilom“ (Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika 1967).

¹²⁶ Prema onlajn izdanju rječnika Merriam Webster.

Kada su u pitanju nominalizacije iskaza, otkrili smo mnogo toga što je prevazišlo naša očekivanja. Kako nominalizacije iskaza predstavljaju još jedan korak u razlaganju glagola ili gubljenju glagolskih fraza, one se javljaju čak i češće od dekomponovanja predikata. Prvo što smo uočili kroz primjere jeste da se apstrakcija duhovnog rasta izražava nominalizacijama, kao u primjeru (26) *nurturing, feeding* koje je prevedeno sa **ishranjivanje, hranjenje**, a kontekst nam govori da svoje duhovno zdravlje treba da *njeguemo*, a duhovno biće *hranimo*, što je biblijska metafora. Ipak, prevod je u najmanju ruku nejasan, između ostalog zbog nagomilanih nominalizacija. Najinteresantniji dio istraživanja je ipak bio kontekst nominalizacija koje su preuzete iz pet knjiga korpusa, potpuno različite tematike, a mnogo njih svjedoči o odnosima moći (poput primjera koje daje Klikovac (2008)), pa se u primjeru (29) pominje poznata engleska fraza *exercising power*, ali kako se govori o **riziku korišćenja vlasti** time je značenje znatno ublaženo. S jedne strane, činjenica da ovdje nemamo subjekat i lični glagolski oblik skriva ko to ima moć. S druge strane, uobičajeni prevod fraze *to exercise power* je *izvršavanje ovlašćenja* (u pravnom kontekstu), dok se u ovom kontekstu želi saopštiti da se autoritet nad nekim treba pokazati na specifičan način. Smatramo da je upravo zbog toga što nema pomena o toj osobi nad kojom neko ima autoritet, prevodilac bio zbunjen. Dakle, ovaj primjer nas upućuje na dodatni oprez prilikom prevođenja nominalizacija, i to naročito zbog njihovih ideoloških aspekata. Ukoliko pogledamo ostale primjere **neželjenje** i **neprihvatnje** (30), **napuštanje** (31) mogu biti primjeri u kojima se namjerno zamagljuje odnosi moći, jer se ove odluke (da nešto ne želimo ili ne prihvatamo) prenose upravo nominalizacijom.

Pored česte upotrebe tzv. deverbativne imenice, na nju se nadovezuju različiti padeži, a posebno genitivi, ukoliko se radi o nekoj dužoj imenskoj frazi. Tako dobijamo primjere **šofiranje ranih adolescenata** (32), **zadovoljenje svoje gladi za pažnjom drugog** (34), **sposobnost pamćenja imena ljudi** (35). Naime, ovo se dešava prije svega zbog toga što gerunde u engleskom prati genitiv kao i u srpskom jeziku, a onda se situacija dodatno usložnjava kao u primjeru (34) kada imamo još jedan prijedlog i samim tim još jedan padež (instrumental) koga ponovo prati genitiv. Kako smo napomenuli Klajn (2004: 189,190 prema Klikovac 2008: 178) upravo zbog ovoga upozorava na upotrebu nominalizacija. Dati primjeri, tj. prevodilačka rješenja svjedoče i o značaju kriterijuma prisutnosti, učestalosti i prirodnosti, pa smatramo da ovdje nije

potrebno dalje pojašnjavati njihov značaj. Što se tiče ponavljanja, najviše puta je ponovljena glagolska imenica **željenje** (40), upravo ona koja je postala produktivna stvaranjem oblika **neželjenje** (30).

Upotrebom niza imenica u prevodu takođe nalazimo primjere jukstapozicije, tj. mjesta gdje jedna imenica određuje drugu, a u prevodu su prenijete preslikavanjem istih oblika o čemu svjedoče primjeri **roditelj volonter** (49) i **kokoška–jaje pitanje** (50). Ovi primjeri su poprilično originalni, pa ih nijesmo našli pretragom paralelnog korpusa SrpEngKOR, niti veb korpusa srWaC.¹²⁷ Ipak, daljom pretragom veb korpusa našli smo dva primjera upotrebe množine oblika iz primjera (49), tj. **roditelji volonteri**, što nam govori da će se ovaj oblik možda zadržati i ustaliti. Jukstapozicija je inače najčešće odlika publicističkog stila, a „ova pojava jedna je vrsta sintaksičke doslovnosti“ (Hlebec 2009: 19). Kako smo već uočili, sve grupe primjera imaju jednu zajedničku crtu, a to je doslovnost.

U sljedećoj grupi primjera, predstavljene su pasivne konstrukcije, pasivi u izvornom i ciljnom jeziku, pasivi koji se pojavljuju samo u ciljnom jeziku, trpni pridjevi (ili pasivni participi), i participi sa atributskom funkcijom prikazani u kontrastu sa glagolskim prilogom sadašnjim koji se takođe završava nastavkom *–ći*.

Pasivi su u engleskom karakteristični za pojedine registre i naravno izražavaju formalnost. Osim prostih centralnih pasiva kao u primjeru (60), pasivi su u sljedećim primjerima komplement subjekta **hvaljeni smo i kuđeni** (59), **je bio gonjen** (60), **je ponižavana i vređana** (62), **ste prekinuti i učutkani** (64). Kada se ovako sistematizuju, jasno je da se kroz ove primjere izbjegava reći ko je vršilac ovih radnji, što nam takođe govori o ideološkim namjerama. Iako postoje korespondencije između pasivnih konstrukcija u oba jezika, smatramo da nijesu svi pasivi stilski dobro riješeni u prevodu, a naročito je preblematičan primjer u engleskom takozvanog polupasiva **budu manje uvučeni** (70), koga u originalu, a i prevodu, karakteriše upotreba priloga. Poruka ove rečenice je da zapravo psihoterapeuti ne treba da budu manje uključeni u stvari religiozne prirode, tako da je element *involved* preveden doslovno.

¹²⁷ Ovom prilikom smo konsultovali dva korpusa iako se Webtext odnosi na nestandardni jezik sa interneta:
http://korpus.matf.bg.ac.rs/SrpEngKor/korpus/korpus_align.php?a=s&q=volonter&c=7&mo=0&cx=0

Trpni participi još više svjedoče o pasivizaciji ovog žanra. Gotovo svaki primjer je preveden trpnim pridjevom, onda i kada to nije u skladu sa uobičajenom normom našeg jezika. Ispred ovih pasivnih participa su dodati još i prilozima, pa tako dobijamo konstrukcije *precizno izbrušen* (74), *retko pominjan* (76) koje imaju strani prizvuk. Međutim, ono što je iznenađujuće je da prevodilac/oci koriste trpne pridjeve u prevodu onda kada ih nema u izvornom tekstu. Interesantno je i da tada nema priloga ispred njih.

Glagolski prilog sadašnji takođe „zaobilazi“ lični glagolski oblik i skraćuje rečenicu. Pri tom, zbog prestiža ili iz nekih drugih razloga, bespotrebno su upotrijebljeni anglicizmi. Kako ih u nekim od kontaktoloških radova nazivaju – to su strukturni anglicizmi¹²⁸. Takvi su oblici *supervizirajući* (83) umjesto *nadgledajući* i *ne transcendentirajući* (84) umjesto *ne uspijevajući da nadvladamo* ili još bolje *prevaziđemo*. Pronašli smo i primjere participa sa atributivnom funkcijom (o kojima još pišu Bugarski 2003 i Klajn 2007) koji svakako potpomažu ekonomičnost rečenice, ali koji u prevodu mogu da naruše tu ekonomičnost složenim frazama poput *zbunjujuću množinu rituala* (88). Ipak, kako nemamo drugi pridjev koji bi mogao izraziti takoreći „efekat zbunjenosti“ problem stvara to što prevodilac prati redosljed riječi iz engleskog jezika. Kako bismo ovaj problem prosto riješili, predlažemo da se preformuliše fraza tako da to bude *mnoštvo zbunjujućih rituala*. Još veći problem uočili smo u primjeru (91) jer Linkoln nije *umirući već na samrti, na samrtničkoj postelji*, a u rečenici se može upotrijebiti i fraza *dok je ležao na samrti*.

Među ostalim primjerima su i infinitivi. Prema našoj hipotezi i početnim razmatranjima, trebalo je da budu zastupljeniji tj. frekventniji, posebno u odnosu na recimo, pasive. Međutim infinitivi se i u srpskom i u engleskom jeziku javljaju uz različne glagole i opšte su prihvaćeni u novoj srpskoj sintaksi. Nasuprot težnji da se izbjegavaju jeste insistiranje na smanjenju upotrebe –da klauze. Međutim kada razmatramo u ciljnom jeziku prevodno rješenje *može značiti* (94) ne stičemo utisak koji nam daje fraza *may easily prove to be...* iz ovog primjera. Naprotiv, ovu frazu bi preveli kao *lako se može desiti da...*, tako da je u prevodu možda došlo do zabune zbog modalnog glagola koji prethodi infinitivu, jer je značenje fraze *prove to be* zaista *značiti*. U primjeru koji smo već prokomentarisali, *umeti je ceniti* (99), želimo da

¹²⁸ Ajduković pominje strukturne rusizme (Karas 1996 prema Ajduković 2004).

naglasimo da je ova fraza u funkciji subjekta u rečenici pa to djelimično objašnjava izbor prevodioca. Stoga, izuzev ovih prevodilački problematičnih primjera, smatramo da ostali infinitivi ne ispunjavaju kriterijume prisutnosti, učestalosti i prirodnosti, pa ih ne bismo uvrstili u moguće jezičke promjene. Takođe, na osnovu malog broja primjera pojavljivanja infinitiva u ciljnom jeziku (ali ne kao korespondent istog oblika u engleskom), možemo da zaključimo da se ovaj bezlični glagolski oblik ne pojavljuje u smislu koji bi mogao ukaže na buduće jezičke promjene. Kako smo ranije pomenuli, infinitivi su u novoj srpskoj sintaksi uobičajeni.

Uskogruda budućnost (104), *felerična ljudska bića* (105), *najzaplašenije stvorenje* (108) samo su neke od kreativnih kolokacija koje se pojavljuju među našim uzorcima. Razmatrali smo ih pretpostavljajući da se radi o mogućim novim kolokacijama, poput ustaljenih spojeva riječi *svijetla budućnost*, *humana ljudska bića*, *dobro (najbolje) stvorenje*. Prema semantičkim pravilima stvaranja kolokacija samo bi poslednji primjer ušao u obzir¹²⁹. Inače, ovi dosad pomenuti primjeri su strukture pridjev + imenica, imamo niz glagola koji se vežu sa raznim imenicama, ali pod uticajem doslovnosti ne funkcionišu u ovom kontekstu, zatim glagol + pridjev; a među njima je upečatljiv primjer *ponašati se grozničavo* (120) umjesto *ponašati se nepredvidivo*. Ponekad je rezultat nastajanja ovakvih primjera zapravo nemarni funkcionalni stil o kome govori Prčić (2011). Dakle, iako je stvaranje novih kolokacija i namjerno i nesvjesno, zbog toga i imajući u vidu leksička polja značenja i ulančavanje leksema, ove primjere smatramo začetkom mogućih jezičkih promjena.

Doslovni prevodi su nesumnjivo najosjetljivija, ali i najobimnija kategorija naše analize. Već smo pomenuli niz autora koji su se bavili doslovnim i površinskim prevođenjem, a ovdje ćemo pomenuti još neke. Izuzev kreativnih rješenja, a za svako postoji jezički potencijal, tj. mogućnost da će se ustaliti u sprskom jeziku (koja su pod uticajem engleskog ili su možda rezultat puke koincidencije), ovdje nas najviše zanimaju prevodi po ugledu na englesku konstrukciju i njihova tendencija da se ustale (ili nedostatak nje).

Pošto ćemo ovu tematiku gledati iz ugla primjera koje smo obradili, nije na odmet ni pomenuti šta ti primjeri mogu da predstavljaju u odnosu na ostatak prevoda. U tom

¹²⁹ Pravila kolakabilnosti smo primijenili iz istraživanja Prčića (2011).

smislu značajan je rad Biljane Đorić-Francuski koja pokušava da kao dio površinskog prevođenja (Hlebec 2005) objasni da li bi se doslovno prevođenje moglo odnositi na kalkiranje, i da li se kalkiranjem može smatrati i duži izraz (Đorić-Francuski 2009: 265). Ona ističe da Prčić pominje i strukturno prevođenje, dok drugi autori koriste termin sintaksički kalk, iako Klajn zaključuje da ovaj termin nije u tom kontekstu adekvatan (Klajn 1971 prema Đorić-Francuski 2009: 264). Svakako, ono oko čega se koncentriše njeno pitanje su doslovno prevedene strukture, poput onih koje nalazimo u našim primjerima. U zaključku Đorić-Francuski ovu vrstu prevodnog jezika naziva polu-prevod (idem.: 267). Iz onoga što iz njenog istraživanja proizilazi, veliki procenat doslovnih prevoda i u našem korpusu bismo mogli nazvati polu-prevodom. Ipak, ističemo da je glavna svrha ovog rada, ne da kritikujemo ovaj polu-prevod, već da ukažemo na uticaje koji se putem njega sprovode i pojavu potencijalnih jezičkih promjena.

Imajući sve ovo u vidu, sljedeći dio naše diskusije bi trebao prevashodno da se odnosi na upozorenja i zamke doslovnog prevodjenja (poput studije Kovačevića 2009). Veliki izazovi za prevodioca su naravno mjesta gdje postoje sličnosti u jezicima, pa smatramo da je rezultat toga nastanak mogućih promjena, ili čak kasnije adaptiranih oblika ovih promjena, koji vremenom bivaju prihvaćeni. Tako glagoli *rush* (126 i 127), *take* (123), *find* (124) se koriste u osnovnom i u prenesenom značenju, u engleskom i u srpskom jeziku. Međutim, ova korelacija značenja zahtijeva poseban kontekst pa doslovni prevod nije dobro rješenje, kako smo u primjeru (126) i šire objasnili tokom analize. U primjeru (123) nudimo rješenje *neka vam to bude znak* umjesto *uzmite to kao znak*, dok u primjeru (124) može da stoji *smatraju* ili *misle* umjesto *nalaze*.

Tokom analize smo pominjali dosledno doslovne prevode (Hlebec 2009), i iako nijesmo bili u mogućnosti da semantički obradimo (premda smo se bavili kontaktno-kontrastivnom analizom) tako veliki broj primjera, ili se možda bavimo komponentnom analizom, ovdje ćemo napomenuti neke upečatljive primjere. Jedan dosledno doslovan prevod je svakako *tunnel vision* prevedeno kao *tunelska vizija* (163), a konsultujući psihološki rječnik pronašli smo odgovarajući izraz i doslovno i preneseno značenje:

tunelsko viđenje Stanje u kojem je periferno viđenje veoma redukovano ili ga uopšte nema i vidi se samo ono što je projektovano na centralni dio mrežnjače.

Upotrebljava se i metaforički, za ograničen i dogmatski način mišljenja. (Rečnik psihologije, Reber 2010)

U kontekstu knjige *Put kojim se ređe ide*, gdje se javlja ovaj doslovni prevod, radi se o prenesenom značenju, jer autor govori o dvije zamke kada su u pitanju načini razmišljanja o temama koje obrađuje. Interesantno je da se ovdje radi o stručnom terminu za koji smatramo da mora da se pojasni u fusnoti, tj. da se prevodilac posluži tehnikom prevođenja definicijom.

Kada govorimo o doslovnosti i uticajima engleskog jezika često se radi i o frazama (kao što bilježe Hlebec (2009), Prčić (2011), Kovačević (2009)). Posebno su nam interesantni primjeri doslovnih fraza ***razmišljati na veliko/malo*** (151) i ***igrati na veliko/malo*** (152). Smatramo da su obje nastale pod uticajem njihovih engleskih korespondenata, ali da će se primjer (152) možda ustaliti i nastaviti da se intenzivno koristi u jeziku finansija, u kontekstu investicija i poslovanja na berzi. Izuzev engleskog uticaja, koji je poslužio kao pokretač ove fraze (a možda i usvojene promjene), u srpskom jeziku već imamo konstrukcije *igrati na* a prema Rečniku Matice srpske imamo relativno slične fraze *igrati na berzi*, *igrati na jednu kartu*, *igrati na poslednju kartu*. Još jednom se oslanjajući na suštinu jedinstvene teorije o jezičkim promjenama, možemo zaključiti da se radi o promjenama sličnim onima unutar jednog jezika, pa poređenjem fraza *igrati na berzi* i ***igrati na veliko/malo***, zaključujemo da se radi o jednom prirodnom toku promjena. Pored toga, možemo dodati da se ovdje radi o jednom pravom „miješanju“ jezika jer u ekonomskom registru postoje fraze *prodaja na veliko i na malo* (engl. *wholesale, retail*), a u engleskom *play small/big*. Stoga, kako simbolično o tome govore neki od naših podnaslova, treba o jezičkim promjenama razmišljati unutar i van prevoda.

6. ZAKLJUČAK

Globalizacija, kao društveni pojam, i internacionalizacija koja se još uže može primijeniti na filološka istraživanja, dovele su do stanja u kome se mnogi evropski jezici nalaze danas. To su uglavnom trendovi promjena, a najviše pod uticajem zapadne kulture i engleskog jezika. Tokom ove studije vidjeli smo kako to može da izgleda u jednom malom segmentu jezika, tj. na uzorku korpusa u prevodnoj literaturi žanra popularne psihologije. Međutim, ono što upravo ovakve prevode vezuje za globalizaciju i internacionalizaciju jeste način na koji se ona piše i prevodi, kao i ideologije i drugi kulturni i društveni konstrukti koji ove pojave prate. Literatura popularne psihologije, obično bestseleri, predmet su pažnje javnosti i svakodnevno štivo velikog broja čitalaca. Imajući to u vidu, u ovoj studiji smo je koristili kao korpus, ali i da bismo ukazali na važne ideološke i druge uticaje na srpski jezik putem ovih prevoda.

U najširem smislu, naše polje istraživanja jeste uticaj engleskog jezika na srpski. Polje istraživanja jezičkih uticaja uključuje leksičku i lingvističku kontaktologiju, nauku o jezičkim kontaktima, raznim faktorima međujezičkog uticaja i lingvističkim procesima jezičkog kontakta. Osim jezičkih kontakata, predmet njenog istraživanja su i „jezički sukobi, bilingvizam, multilingvizam, *prevođenje*, usvajanje drugih jezika, *svi oblici interferencije*, pitanje transkripcije stranih naziva za predmete i pojave, strane reči, pozajmljenice, tuđice, kalkovi i dr.“ (Ajduković 2004: 78, naglasak naš).

Osim, naravno, prevođenja, predmet našeg interesovanja bila je i interferencija – termin prisutan i u traduktologiji. Naša početna premisa bila je da se u jeziku može pozajmiti sve, pa čak i gramatička pravila i strukture (Weinreich 1968, Thomason i Kaufman 1988). S obzirom na to da u kontaktologiji imamo niz termina poput interferencije, transferencije, transfera i sl. u ovim oblastima, imajući u vidu opseg istraživanja, odlučili smo se da koristimo termin interferencija, koji je iz praške škole uveo upravo Weinreich (1968), a predstavlja u najširem smislu jezičke uticaje. Kako govorimo o jeziku prevoda i mogućim jezičkim promjenama, nije potrebno da govorimo o transferu, importaciji ili integraciji pozajmljenica, pa je zato za potrebe našeg istraživanja ovaj termin suštinski dovoljan. Takođe, sâm Vajnrajh (1968) koristi ovaj termin i za gramatičku interferenciju, i mada govori uglavnom o posrednom kontaktu, tj. kontaktu govornika, navodi primjere preslikavanja i imitacija fraza i

struktura slične onima kojima smo se mi ovdje bavili. Svakako, Weinreich interferenciju kao i jezičke promjene vezuje za govor i govornike, ali navodi i da je ona rezultat jezičkog kontakta (1968: 1), no kako je u našoj studiji tekst rezultat prevoda, koji ovdje posmatramo kao mjesto kontakta, mi interferenciju izučavamo u pisanom jeziku i samim tim u užem smislu. U skladu sa tim, došlo je do promjene paradigme, jer je mjesto jezičkog kontakta obično bilingvalni govornik, pa tako sužavanjem našeg konteksta sâm prevod postaje „mjesto kontakta“.

Ovakvo polazište nam je dalo osnov da u svjetlu prevoda kao mjesta kontakta istražimo jezičke promjene, ali u sinhronoj perspektivi, pa je ovo nesumnjivo jedan sužen pogled na jezičke promjene. Ipak, smatramo da je ovo dovoljno konkretan termin da objasni ono što se kroz prevod u ciljnom jeziku dešava te da ukaže ne samo na uticaje, već i na posledice i popularne trendove u prevođenju. Samim tim, stvorila se potreba da u okvirima ovog istraživanja definišemo jezičku promjenu, iako se ovaj termin često koristi uopšteno u lingvističkim istraživanjima kao dio uobičajenih procesa u jeziku. U najširem smislu, posmatramo je kao svaku novinu u izražajnim mogućnostima jednog jezika. Zatim, razlikujemo jezičke promjene pod kontaktom (engl. *contact induced change*) i jezičke promjene nastale pod uticajem prevoda (engl. *translation induced language change*), od kojih su ove potonje nedovoljno istražene pa smo se koncentrisali upravo na njih.

Kako bismo sagledali šta se konkretno dešava u jeziku prevoda, tj. ciljnom jeziku, koristili smo se kontaktno-kontrastivnom i deskriptivnom analizom na korpusu uzoraka iz pet prevoda knjiga popularne psihologije. Takođe smo se bavili kritičkom analizom diskursa, kako bismo uočili ideološke aspekte dobijenih prevodnih rješenja, kao i njihove uticaje na jezičke stavove i planiranje, kao i dalju prevodilačku praksu. Kako smo već pomenuli, postoji malo prethodnih istraživanja ovoga tipa. Ipak, u različitim radovima iz traduktologije razmatraju se neka od pitanja jezičkih uticaja uopšte. S druge strane, istraživanja istorijske lingvistike posvećena su uglavnom dijahronim promjenama i neposrednim jezičkim kontaktima, a sociolingvistička zamjeni koda i stvaranju pidžina i kreola. Isto tako se u kontaktološkim istraživanjima mnogi autori bave promjenom pod kontaktom, njenim mehanizmima i razgraničavanjem, ali naišli smo na samo mali broj radova koji sistematizuju ova pitanja. Stoga smatramo da

se javila izvjesna potreba da se sistematizuju traduktološki, kontaktološki i sociolingvistički aspekti jezičke promjene, a sve to sa fokusom na promjenu pod uticajem prevoda.

Imajući sve ovo u vidu, uspostavili smo hipotezu da, kada posmatramo prevod kao mjesto kontakta, rezultate izvjesnih jezičkih uticaja možemo smatrati potencijalnim jezičkim promjenama, sa mogućnošću da će se ustaliti i postati dio nove norme ili se izgubiti jer neće ispuniti određene jezičke, ali i društvene kriterijume. U tom smislu, oformili smo nekoliko sopstvenih kriterijuma (po ugledu na kriterijume za praćenje ostalih procesa i tokova u jeziku), koji će nam pomoći da oformimo jednu potpuniju sliku jezičke promjene u prevodu. Stoga, kriterijum prisutnosti pomaže da razlučimo da li sâm postojanje neke lekseme, sintagme ili fraze u okviru objavljenog prevoda ima ulogu u prihvatanju toga elementa kao jezičke promjene. Kriterijum učestalosti nam govori o upotrebi nekog od jezičkih obrazaca i njegovoj frekventnosti, ali i o strukturi diskursa i ponavljanju preslikanih formi. Najteži po pitanju njegovog teorijskog i empirijskog određenja je kriterijum prirodnosti, jer je pragmatičan i informiše nas o prihvatljivosti nekog novog jezičkog obrasca u odnosu na njegovu upotrebu, standardizaciju i normatizaciju. Iako nije moguće u potpunosti ograničiti ove kriterijume, poslužili su kao jedan filter za odvajanje pogrešaka u prevodu izazvanih drugim činiocima, u odnosu na uticaje interferencije i samim tim rezultate jezičkog kontakta.

U analizi smo pokušali da na osnovu uzoraka korpusa prikažemo rezultate naših tvrdnji. Naša hipoteza da prevod možemo staviti na centralno mjesto kako bismo opisali jezičke promjene u nastajanju, pokazala se valjanom i dala rezultate u saznanjima o jezičkoj promjeni pod uticajem prevoda, ali i srazmjerne rezultate o novim promjenama, vrstama promjena kao i promjenama u nastajanju. Tako smo zaključili da se jezičke promjene dešavaju putem šest jezičkih obrazaca: dekomponovanja predikata i univerbizacije, nominalizacije iskaza, pasivnih konstrukcija, bezličnih glagolskih oblika, novih kolokacija i doslovnih prevoda.

Rezultati su pokazali da do dekomponovanja predikata dolazi u svim pojedinačnim slučajevima kada je u originalu predikat takođe dekomponovan, osim toga u nekoliko primjera dekomponovani predikat se pojavljuje samo u tekstu prevoda

kao svjestan prevodilački izbor. Izuzev ovih rezultata, u nekoliko primjera gdje kopulativni glagol prati pridjev, ili čak prilikom upotrebe drugih fraza (npr. *put into action* (14)), sva prevodna rješenja sadrže dekomponovane predikate. Ovo govori o tendenciji prevodioca da čitajući i prevodeći ovaj poseban registar, pod uticajem engleskog usvaja prakse i modele izvornog jezika. Ipak, utvrdili smo da je dekomponovanje predikata svojstveno svim evropskim jezicima, ali to ne umanjuje činjenicu da se u prevodu nalaze dodatni i nepotrebni primjeri dekomponovanja. Zatim, proces suprotan dekomponovanju, a koji je takođe jedna opšta karakteristika sažimanja sintaksičkih konstrukcija u raznim jezicima – univerbizacija (Radovanović 1977) se takođe primjećuje u ovom registru. Njegova svrha je jezička ekonomičnost, a po ugledu na primjere iz književnog jezika u prevodu se stvaraju nove univerbizacije (npr. *zamračivač* (21)), ali i nove fraze sa univerbizacijama koje postoje u književnom jeziku, koje ipak rijetko čujemo u govoru (*ugadač + ljudima* (24)). Smatramo, da će se ove nove fraze možda i zadržati u jeziku, ili barem aktuelizovati već postojeće univerbizacije. Stoga bi ovakva dešavanja značila bogaćenje jezika revitalizacijom već postojećeg jezičkog materijala i eventualno njegovim proširenjem.

Nominalizacije iskaza se takođe javljaju samo u jeziku cilju, tj. u prevedenom tekstu onda kada u izvornom jeziku imamo neku drugu konstrukciju. Iako glagolske imenice poput *jedenje* (36) i *željenje* (40) (ali ne i *neželjenje* (30)) postoje i koriste se u srpskom jeziku, one predstavljaju primjere neprirodne i često nepotrebne upotrebe. Tako se kroz nominalizaciju, kao što ističe Klikovac (2009) često prenose ideološki aspekti, ali ona može da ima i utilitarnu funkciju. Da li će odrični oblici *neželjenje* ili *neučutkivanje* (42) nastaviti da se ponavljaju i koriste, i da li će po ugledu na njega nastati još negacija (ukoliko se to već nije desilo) ostaje da se istraži. U okvirima ove studije svakako obznanjujemo da postoji jezički potencijal za to, naročito kad je nominalizacija u pratnji drugih odričnih konstrukcija.

Naše istraživanje je pokazalo da i pasivne konstrukcije zajedno sa nominalizacijama imaju ideološku funkciju da prikriju odnose moći, što smo uočili u kontekstu rečenica i na šta smo ukazali u diskusiji. Pasivi, kao i trpni pridjevi se takođe javljaju „ničim izazvani“. Štaviše, trpni pridjevi se javljaju kao prevodilačka rješenja koja proizilaze iz konteksta (*prethodno odabrani krevet* (78)). Među bezličnim

glagolskim oblicima participne konstrukcije ponovo ukazuju na težnju da se u prirodnom izrazu u srpskom jeziku smanji broj elemenata, dok su infinitivi upotrebljavani uglavnom dosljedno i opravdano.

Još jedna odlika prevedenog teksta, kolokacijska kreativnost ukazuje na nedostatak normalizacije prevoda i neuobičajene spojeve koji su ponekad izvedeni iz niza izvora, pa pod uticajem drugih sličnih fraza mogu postati prave novine u jeziku. U analizi, a posebno u diskusiji, uočili smo miješanje unutrašnjih jezičkih uticaja sa spoljašnjim, tj. stranim. Kako zaključujemo, to je sasvim prirodno u kontekstu jezičkih promjena, a u skladu sa jedinstvenom teorijom jezičke promjene (Thomason i Kaufman 1988, Filipović 1999).

Najveći broj zabilježenih primjera i najveći dio uzorka korpusa predstavljaju doslovni prevodi. Oni su u nesumnjivoj vezi sa nemarnim funkcionalnim stilom (Prčić 2005) i površinskim prevođenjem (Prčić 2005, Đorić-Francuski 2009). Ipak, kada treba prenijeti cijele fraze i izraze iz engleskog jezika, uticaj stranog je snažan, ali može da bude skoro neuočljiv ukoliko ne obratimo pažnju na sopstvene rečenične obrte. Iz priložene analize, može se uočiti da je veliki broj doslovnih prevoda posledica talasa interferencije koji naročito utiče na one djelove teksta koje možda (kao prevodioci) smatramo nezahtjevnim, a to su sintagme, fraze i izrazi u dijalozima, slikovito rečeno primjeri „živog jezika“ (npr. *Da li nešto propuštam?* umjesto *Da li mi je nešto promaklo?* (155)). Tako veliki broj doslovnih prevoda predstavlja dio naše analize, gdje smo kao uzor imali druga korpusna i međujezička istraživanja, a zajedno sa našim prvim (usudićemo se da ovdje dodamo, originalnim) dijelom istraživanja svjedoči o pravom stanju i jednoj posebnoj jezičkoj situaciji kada je u pitanju prevođenje literature popularne psihologije.

Prema tome, izuzev primjera sa upotrebom infinitiva, svi primjeri su podržali našu hipotezu. Ukoliko je prevod mjesto kontakta, onda dolazi do jezičkih promjena (u nastajanju) koje će se možda ovim putem prenijeti i u govor čitalaca (Matras 2005, Prčić 2005, Klikovac 2009 i dr.). Možda je potrebno sagledati infinitiv iz druge perspektive, a ne samo kada stoji pored modalnih i kopulativnih glagola, kako se koristi u oba jezika. Svakako se dâ primijetiti i njegova upotreba kroz druge primjere, ali u opsegu ove studije nijesmo ulazili u njegovu detaljniju analizu. U krajnjem slučaju,

njegova učestalost i funkcija u rečenici, kao i niz primjera korelacije sa engleskim modalnim glagolima i krnjim infinitivom govore o sve većoj ekonomiji jezičkog izraza i izbjegavanju dužih konstrukcija.

Slične rezultate, ali na drugim nivoima jezika, pokazale su studije Haus (2006), Bečer et. al (2009) i Kranič et. al (2011), koji su zapravo grupa autora koja se pitanjima prevoda, varijacije i jezičke promjene bavila u okviru jednog dugogodišnjeg projekta. Haus (2006) se bavi evaluacijom prevoda posmatrajući, kroz svoj model procjene kvaliteta prevoda i primjenu kulturološkog filtera, kako engleski kao *lingua franca* utiče na promjenu tekstualnih normi drugih evropskih jezika. Iako se ovdje radi o jednom opširnom projektu, interesantno je da je paralelni korpus iz engleskog i njemačkog preuzet iz žanra popularne nauke, kao i ekonomskih tekstova. Autorka pronalazi da je prevođenje ovog žanra posebno podložno jezičkim promjenama, a prevashodno se bavi kvalitativnom sinhronom i dijahronom komparativnom analizom prevoda i kasnije dijahronom kvantitavnom analizom lingvističkih elemenata, poput subjektivnosti. Dakle, ova studija se u odnosu na našu mnogo više odnosi na analizu diskursa i odlike registra, ali se zadržava na hipotezi o promjenama tekstualnih normi, koja bi, ukoliko bude dokazana, mogla da ima veliki doprinos u istraživanjima sintakstičkih i drugih promjena.

Becher et. al (2009) se bavi proučavanjem konvergencije i divergencije komunikativnih normi kroz jezički kontakt u prevodu. U okviru dvije studije pronađeni su slučajevi divergencije (istraživanje upotrebe modalnih glagola) i konvergencije (koncesivni veznici u engleskom i njemačkom jeziku). Različite rezultate autori pokušavaju da objasne time što bilingvalni govornici u slučaju modalnih glagola uviđaju suštinsku razliku između izvornog i ciljnog jezika, dok oblike i funkciju veznika smatraju ekvivalentnom. Sličnost sa našim istraživanjem je u tome što, pored istraživanja deikse i sličnih elemenata, autori izoluju kompleksne kolokacije i jezičke obrasce koji se ponavljaju i, ukoliko se koriste za iste komunikativne svrhe, smatraju da se radi o adaptaciji tekstova anglofonim normama. U njihovoj studiji se koristi korpus slične veličine našem, a njihovo dijahrono istraživanje potvrđuje da se u tekstovima izvorno napisanim na njemačkom jeziku takođe koriste ovi veznici. U našem slučaju, provjerili smo u početnom istraživanju i kratkoj pilot studiji upotrebu sličnih jezičkih

obrazaca u izvornim tekstovima, a naslov jedne od knjiga popularne psihologije kod nas „Od kad sam se zavolela, volim“¹³⁰ podsjeća na jezičku kreativnost kojom ovaj žanr obiluje.

Konačno, studija Kranich et.al (2011) je bila najuticajnija na naše istraživanje raznih aspekata jezičke promjene pod uticajem prevoda. Autori, kako to oni konstatuju, iznose svoj pokušaj da naprave jednu tipologiju jezičke promjene. Iako posmatraju jezičke situacije iz dijahronijske perspektive, mnogi faktori koji oblikuju jezičku promjenu potiču iz studija Thomason i Kaufman (1988), te iz ugla istorijske lingvistike, na koje smo se mi takođe oslanjali. Među lingvističkim i društvenim faktorima koji utiču na promjenu pod uticajem prevoda ovi autori takođe govore o prestižu jezika davaoca, sa čime smo se u našoj studiji složili.

Kako se nijedna od ovih studija nije fokusirala na preslikavanje paralelnih jezičkih obrazaca u dva jezika, uključujući dekomponovanje predikata, nominalizacije, pasivne konstrukcije,¹³¹ i doslovne prevode, smatramo da je naše istraživanje imalo jednu novu strukturu. Osim toga, ovdje se radi o sinhronoj analizi i posmatranju jezičke promjene u vremenu njenog trajanja (po uzoru na varijacionistička istraživanja Labova 1972), dok su ostale studije izvođene tokom dužeg vremenskog perioda i sadržale su dijahronijsku analizu. Ova studija je takođe imala jedan interdisciplinarni karakter, upravo s ciljem da jezičku promjenu sagledamo u momentu nastajanja.

Svakako, postoje mnoga pitanja koja su nakon jedne ovakve studije ostala otvorena. Očigledno bi se mogla raditi i dijahronijska analiza nekog većeg korpusa, ili pak drugog žanra, i bilo bi interesantno vidjeti kakve bismo zaključke mogli donijeti o mehanizmima i tokovima jezičke promjene u takvom kontekstu. Smatramo da smo našom analizom samo zagrebali površinu kada je u pitanju jedan od uzroka stvaranja ovakvog hibridnog jezika o kome govori Prčić (2005). Ipak, sagledane iz interdisciplinarne perspektive jezičke promjene uopšte, neke smo teorije i poglede na prevod naveli i interpretirali u manjoj mjeri, kako bismo se posvetili empirijskoj studiji koja je od velikog značaja za svakoga ko se bavi prevodom. Stoga, mišljenja smo da su primjene ovog istraživanja višestruke. Prije svega, na osnovu teorijskog dijela i

¹³⁰ Kuzmanović, I. (2011). *Od kad sam se zavolela volim*. Beograd: Laguna.

¹³¹ Jedino se u studiji Kranich et. al (2011) u dijahronoj studiji posmatraju gerundivi i u okviru njih neke pasivne konstrukcije i pasivi infinitiva.

stvaranja nove paradigme, prevod se može istraživati kao mjesto kontakta. Štaviše, iako se to u drugim istraživanjima ne praktikuje, ističemo ulogu jezika posrednika i uvodimo novi termin **prevod posrednik**, kako bismo okarakterisali istraživanja ovog tipa. Zatim, jezičke promjene se mogu istraživati u okviru prevoda koristeći se strukturom koju smo prikazali u analizi. Kako su multiverbizacija i univerbizacija procesi unutar mnogih evropskih jezika, smatramo da se istraživači mogu poslužiti sličnom strukturom istraživanja kako bi ukazali na promjene koje su prisutne u jezicima, ili koje nastaju pod uticajem prevoda. Sve više bezličnosti i uopštavanja u pisanju i prevođenju može se objasniti nekim od ideoloških razloga koje smo ovdje naveli. Dalje se može istraživati i prestiž, kao jedan od društvenih faktora koji utiču prije svega na jezik prevoda, a onda i na jezik uopšte. Pojam površinskog prevođenja koji koriste Prčić (2005) i Đorić-Francuski (2009) može dalje da se istraži u korelaciji sa ovom studijom. Pored toga, kontaktno-kontrastivni metod koji pojašnjava Prčić (2005), a upotrijebljen po modelu naše analize, može da posluži i u evaluaciji i samoevaluaciji prevoda. Nadamo se da smo ovakvim istraživanjem suptilno usmjerili prevodioce ka novom načinu razmišljanja o normalizaciji prevoda ovog, ali i drugih, sličnih i modernih i popularnih žanrova.

Na kraju, nadamo se da je ova studija djelimično odgovorila na pitanje da li se jezik, i u kojoj mjeri, mijenja tokom procesa prevođenja i da li dolazi do jezičkih promjena u slučaju popularne psihologije. Svakako, ne postoji neka velika opasnost od naglih promjena, iako u svojoj studiji Prčić (2005) veoma oštro iznosi neke od činjenica kada su u pitanju trenutne prevodilačke prakse. Kako Bugarski navodi, uvijek postoje i postojaće određene jezičke zakonitosti, a i društvene norme, pa smatramo da ovakve promjene neće dovesti do razaranja sistema (Bugarski 2003: 56). Ipak, istražujući ovaj vid promjena kroz prevod, pod rizikom smo da je i naš izražajni stil bio pod uticajem engleskog tokom pisanja ovog rada, pa se nadamo da smo ipak odoljeli toj stilskoj interferenciji.

LITERATURA

1. Ajduković, J. (2004). *Uvod u leksičku kontaktologiju: teorija adaptacije rusizama*. Beograd: Foto Futura.
2. Ajduković, J. (2005) Prikaz knjige R.Filipovića i A. Menac. Rudolf Filipović, Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku, Školska knjiga, Zagreb, 2005, 77 stranica, Beograd : Стил IV, 412-415.
3. Ajduković, J. (2012). *Radovi iz lingvističke kontaktologije*. Beograd : Foto Futura.
4. Appel, R. i P. Muysken. (2005). *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
5. Apter, E. (2006). *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
6. Baker, M. (1993). Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications, in Mona Baker, Gill Francis and Elena Tognini Bonelli (eds) *Text and Technology: In Honor of John Sinclair*. Amsterdam: John Benjamins. 233–50.
7. Bassnett, S. (1988). *Translation studies*, London and New York: Routledge.
8. Becher V. House J. & Kranich S. (2009). Convergence and divergence of communicative norms through language contact in translation. In: K. Braunmüller and J. House (eds.). *Convergence and Divergence in Language Contact Situations*. Hamburg: John Benjamins, 125 - 152.
9. Brborić, B. (2007). U: Ivić, P. Pešikan M., Brborić B. *Srpski jezički priručnik* (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Beogradska knjiga, 2004. 11-36.
10. Bugarski, N. (2004) Deadjektivna imenica kao sredstvo nominalizacije (u publicističkom stilu standardnog srpskog jezika). *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 47/1–2, 2004, 297–404.
11. Bugarski, R. (2002). *Lica jezika – Sociolingvističke teme*. Beograd : Biblioteka XX vek.
12. Bugarski, R (2003). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa, XX vek.
13. Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
14. Bugarski, R. (2006). *Kultura i jezik. Susret kultura*, zbornik radova. Novi Sad: Filozofski fakultet: 31 –37.

15. Bugarski, R. (2007). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa.
16. Bujas, Ž. (1999). *Veliki englesko-hrvatski rečnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
17. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
18. chauffeur. 2011. In *Merriam-Webster.com*. Pristupljeno 8.marta, 2019. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/chauffeur>
19. Clyne, M. (1973). Towards an Integrated Model of Language Contact Research. In R. Darnell (ed.), *Canadian Languages in their Social Context*. Edmonton: Linguistic Research, 1–6.
20. Clyne, M. (2003). *Dynamics of language contact: English and immigrant languages*. Cambridge, New York : Cambridge University Press.
21. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
22. Čudić, M. (2003). Prilog izučavanju mađarsko-srpskoj jezičkih interferencija u severnoj Vojvodini, *Filološki pregled XXX* 2003 2.187-205.
23. Đorić-Francuski, B. (2009). Površinsko prevođenje kao jedan od načina hibridizacije srpskog i odomaćivanje anglosrpskog jezika, u: V. Polovina (ur.) *Anali Filološkog fakulteta Beograd*, Filološki fakultet, knjiga 22. 261-276.
24. Eko, U. (2006). *Otprilike isto: iskustva prevođenja*. Zagreb: Algoritam.
25. Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. Essex: Pearson Education Limited.
26. Filipović, J. (1999). Varijacije unutar padežnih sistema u različitim tipovima srpskih varijeteta – U prilog jedinstvenoj teoriji jezičkih promena. *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku*, 42 (1): 59-68.
27. Filipović, J. (2009). *Moć reči: Ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
28. Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu : uvod ulingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb : Školska knjiga.
29. Grutman, R. (2008) Self-translation. In: Baker, M. and G. Saldanha (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor and Francis e-Library.257-260.
30. Hatim B. & Munday J. (2004). *Translation: An Advanced Resource Book*. In: Candlin C.N. and Carter R. (eds.). *Routledge Applied Linguistics*, Routledge.

31. Haugen, E. (1988). *The Influence of English: A Transatlantic Perspective*. In: Folia Linguistica.
32. Heine, B. & Kuteva, T. (2005). *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge: CUP.
33. House, J. (2006). Covert Translation, Language Contact, Variation and Change. In: I. Simonns ed., *SYNAPS 19* Bergen: NHH, 25-47.
34. Hlebec, B. (1989). *Opšta načela prevođenja*. Beograd: Naučna knjiga.
35. Hlebec, B. (2009). *Prevodilačke tehnike i postupci (engleski jezik)*. Beograd: EBG d.o.o.
36. Ivir, V. (1985). *Teorija i tehnika prevođenja*, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
37. Ivić P. i Brborić B. (2007) Merila jezičke pravilnosti. U: Ivić, P. Pešikan M., Brborić B. *Srpski jezički priručnik* (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Beogradska knjiga, 2004. 51-62.
38. Joseph, B.D. (2010). The Languages and Their Convergent Character: Introducing the “Sprachbund” In: Hickey R. (ed.) *The Handbook of Language Contact* Wiley-Blackwell, 618 – 634.
39. Jovanović, A. (2015). *Osnovi teorije prevođenja: sa kritičkim poređenjem prevoda*. Beograd: Factum izdavaštvo.
40. Kenny, D. (2009). Unit of translation. In: Mona Baker (ed), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor and Francis e-Library, 304-306.
41. Klajn, I. (2007). Izbor reči i obrta, u Ivić, P. Pešikan M., Brborić B. *Srpski jezički priručnik* (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Beogradska knjiga. 165-203.
42. Klikovac, D. (2008). O stilskim, ideološkim i utilitarnim aspektima nominalizacije srpskom jeziku. U: *Južnoslovenski filolog* LXIV. Beograd. S. 177–188.
43. Korpus savremenog srpskog jezika, (verzija SrpKor2013), Grupa za jezičke tehnologije Univerziteta u Beogradu ([http:// www.korpus.matf.bg.ac.rs](http://www.korpus.matf.bg.ac.rs)).
44. Kovačević, Ž (2009). *Lažni prijatelji u engleskom jeziku - zamke doslovnog prevođenja*. Beograd: Albatros plus.
45. Kranich, S. Becher V. & Höder S. (2011). A tentative typology of translation-induced language change. Hamburg: John Benjamins. In S. Kranich, V., Becher, S. Höder, & J. House (eds.) *Multilingual Discourse Production*.

- Diachronic and Synchronic Perspectives*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 9-44.
46. Kranich S. (2014). Translations as a Locus of Language Contact. In: House J. (ed.) *Translation: A Multidisciplinary Approach*. London: Palgrave Macmillan. 95-115.
47. Labov, W. (1972). *Language In The Inner City: Studies In The Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
48. Labov, W. (2006). *The Social Stratification of English in New York City*. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
49. Matras, Y. (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
43. Meyerhoff, M. (2006). *Introducing Sociolinguistics*, London and New York: Routledge.
50. Milroy, L. & Gordon, M. (2003). *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. London: Blackwell.
51. Mišić Ilić, B. (2011). Anglosrpski i serglis: dva varijeteta srpskog jezika nastala pod uticajem engleskog. U: Vasić V. (ur.) *Međunarodni zbornik Primenjena lingvistika u čast Ranku Bugarskom: Jezik u upotrebi / Language in Use*. 71-93.
52. Munday, J. (2005). *Introducing Translation – Theories and Applications*. New York: Routledge.
53. Munday, J. (2012). *Evaluation in Translation: critical points of translator decision-making*. London and New York : Routledge.
54. Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*, Leiden, Brill.
55. Prčić, T. (2000). O sindromu milenijumske bube i jeziku Anglosrpskom, Novi Sad: *Južnosloveski filolog*, LVI.
56. Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*, 2. dopunjeno izdanje, Novi Sad: Zmaj.
57. Prčić, T. (2011). *Engleski u srpskom*, 2. izdanje, Novi Sad: Zmaj.
58. Radovanović, M. (1977). Imenica u funkciji kondenzatora. U: *Poseban otisak iz Zbornika za filologiju i lingvistiku XX/1*. S. 65–144. XX/2.S. 81–160. Novi Sad: Matica srpska.
59. Radovanović, M. (1979). *Sociolingvistika*, Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.

60. Radovanović, M. (2004). Dekompozicija i univerbizacija. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XLVII/1-2*, Novi Sad, 43-51.
61. Radovanović, M. (2015). *Fazi lingvistika*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića: Sremski Karlovci, Novi Sad.
62. Reiss, K. (2000). *Translation criticism – the potentials and limitations (categories and criteria for translation quality assessment)*. London: St. Jerome publishing.
63. Reber, A. i E. Reber (2010). *Rečnik psihologije*. (prev. Radivojević D. i dr.), Beograd: Glasnik.
64. Rečnik srpskohrvataskoga književnog jezika (1967). 6 tomova, Novi Sad, Zabreb: Matica sprska, Matica hrvatska.
65. Saldanha, G. (2009) Linguistic approaches. In: Baker, M. and G. Saldanha (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Taylor and Francis e-Library. 304-306.
66. Sibinović, M. (1979). *Uvod u istoriju i teoriju prevođenja*. Beograd: Privredna štampa.
67. Simunović Poluga J. (2013). Culturally marked lexis – translation as a mode of collonisation, *Savremena proučavanja jezika i književnosti (zbornik radova sa V naučnog skupa mladih filologa Srbije)*, V/1, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet Univerziteta u Kragujevcu (FILUM), 183-191.
68. Simunović Poluga J. (2015). U *Nauka i sloboda: Filološke nauke* (zbornik radova sa naučnog skupa Pale, 6-8. juni, 2014.) 9/1, Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet Pale, 395-409.
69. Steiner, G.(1975) *After Babel: aspects of language and translation*. Oxford: Oxford University Press.
70. Stevanović, M. (1975). *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma)*. Beograd.
71. Thomason S.G. and T. Kaufman. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press.
72. Thomason, S.G. (2001). *Language Contact*. Edinburgh: Edingburgh University Press.
73. Toury, G. (2004) The Nature and Role of Norms in Translation. In: Venuti L. (ed.), *Translation studies reader*. London and New York: Routledge.

74. Tucker, R.G. (2003). Language contact and change: Summary observations, In *Annual Review of Applied Linguistics*, Cambridge University Press, 23. 243-249.
75. Utvić, M. (2014) Izgradnja referentnog korpusa savremenog srpskog jezika. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu, Filološki Fakultet.
76. Van Dijk, T.A. (2001). Critical Discourse Analysis, (eds. Deborah T. et. al.), *Handbook of Discourse Analysis*, 352-371.
77. Vasić V. T. Prčić i G. Nejgebauer (2018). *Du yu speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama*. Treće, elektronsko, izdanje. – Uvod, odabir odrednica, leksička obrada odrednica (engleski), definicije. ([tekst](#)).
78. Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation*. London and New York: Routledge.
79. Venuti, L. (ed.) (2000). *The Translations Studies Reader*. London and New York: Routledge.
80. Versteegh, K. (2010). Contact and development of Arabic, in: *The Handbook of Language Contact* (Hickey R. ed.). Wiley-Blackwell, 634-652.
81. Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact*. The Hague: Mouton Publishers.
82. Zannetin (2013). *Corpus Methods for Descriptive Translation Studies*. Elsevier Ltd. pristupljeno 25. maja 2017. godine
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813041384>

BIOGRAFIJA AUTORA

Jelena Simunović Poluga rođena je 27.04.1985. godine u Nikšiću, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju na društvenom smjeru. Nakon prve godine studija na Filozofskom fakultetu u Nikšiću odlučuje da studije engleskog jezika nastavi na privatnom koledžu u Sjedinjenim Američkim Državama. Na Toccoa Falls koledžu stiče diplomu diplomiranog profesora engleskog jezika, *Bachelor of Arts (English major)* 2008. godine. Iste godine se vraća u Crnu Goru gdje radi kao saradnik u nastavi na Fakultetu za strane jezike, Univerziteta "Mediteran" Podgorica. Na Institutu za strane jezike nastavlja svoje usavršavanje prvo na specijalističkim, a zatim i na magistarskim prevodilačkim studijama. Upisala je doktorske akademske studije na Filološkom fakultetu u Beogradu (modul Nauka o jeziku) 2011. godine, a u februaru 2012. godine stiče zvanje magistra na Institutu za strane jezike u Podgorici. U toku studija izlagala je na naučnim skupovima i konferencijama u Beogradu, Kragujevcu, Nikšću i Malmeu.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписаница Јелена Симићковић Попица
број уписа 44064/14

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Превод као мјесито језички књижевни и језички
прејудици на јуридикалну преводу књижевног текста са енглеског
на српски језик

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 27. марта 2019. године

Јелена Симићковић Попица

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Јелена Симићковић Палуца
Број уписа 1106412
Студијски програм _____
Наслов рада Превод или изјављивање резултата истраживања и његовог значаја за историју
Ментор проф. др. Мира Чудић из преводне или издавачке историје
Потписани Јелена Симићковић Палуца

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 2019. године

Јелена Симићковић Палуца

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Превод на српски језик књижевних и језичких лиценци на Бриселу и њиха популарне психологије

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 2019. године

Јелена В. П. П. П.